

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

APARE LUNAR SUB CONDUCEREA UNUI
COMITET DE REDACȚIE

ANUL XXIII Nr. 7-8
IULIE-AUGUST
1964

Redacția și Administrația : Sectorul Social-Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei Nr. 21 — Raionul Nicolae Bălcescu

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

P. F. JUSTINIAN,
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României

VICE-PREȘEDINȚI:

P. S. Dr. ANTIM,
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE,
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. Dr. ANTIM,
Episcop Vicar

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU,
Vicar al Mitropoliei

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. STAN DIMANCEA,
Consilier administrativ al Mitropoliei

C U P R I N S U L

ANIVERSĂRI

REDACȚIA, *Eliberarea Patriei* 637

ÎNDRUMĂRI OMILETICE

Pr. Prof. LIVIU STAN, *Despre Sfânta Tradiție* 642

Pr. Prof. MIRCEA CHIALDA, *Despre Psaltire* 645

Pr. Prof. NICOLAE C. BUZESCU, *Despre Noul Testament și raportul
lui față de cel vechi* 649

Pr. D. FECIORU, *Despre cele patru Evanghelii* 654

Pr. AL. I. CIUREA, *Despre Evanghelia după Ioan* 659

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

REDACȚIA, *Acțiuni în slujba păcii (iulie-august)* 664

ARTICOLE ȘI STUDII

Pr. Magistrand MIRCEA NIȘCOVEANU, *Aspecte din viața creștină în co-
mentariul Sfântului Ioan Gură de Aur la Epistolele Pastorale* . 671

Pr. CONSTANTIN GALERIU, *În amintirea teologului rus V. Nesmelov
(1863—1963)* 687

Pr. AL. CONSTANTINESCU, *Sfântul Ioan Casian scitul, nu romanul* . 698

ȘTEFAN ANDREESCU, *Identificarea mormântului ctitoricesc din Bi-
serica Iezărul* 706

PETRE DIACONU, *Un cimitir creștin din secolul IV descoperit la
Mangalia* 712

NOTE ECUMENICE

Profesorul Dr. Iosif L. Hromádka : 75 ani 724

VIATA BISERICESCA ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

ASISTENT, **Dr. Nicolae Covală** 726

EPISCOPIA BUZĂULUI

Pr. MARIN M. NEGULESCU, *Sfințire de biserică* 727

RECENZII

GHEORGHE ALEXE, *Prinos întru aducerea aminte a poetului Mihail Eminescu, la 75 de ani de la moartea sa*, Viena, 1964 728

GABRIEL POPEȘCU, *Monumentele de la Plopiș, Surdești, Rogoz și Prejmer* 729

IOAN F. STANCULESCU, *Dinu C. Giurescu, Ion vodă cel Viteaz, București, 1963* 730

ADRIAN N. POPESCU, *Paul Cornea, Anton Pann, București, 1964* 733

REVISTA REVISTELOR

LECTOR, 1. *Două ediții ale Bibliei de la București din 1688 ?* 2. *Haș-deu și studiile de cultură veche românească*. 3. *Întilnirea unui nunțiu papal cu un boier muntean, în secolul al XVI-lea*. 4. *O expoziție de legături de cărți românești (secolele al XVI-lea—al XIX-lea)*. 5. *Expoziția de artă bizantină de la Atena* 742

ELIBERAREA PATRIEI

In istoria poporului român, ziua Eliberării — 23 August 1944 — constituie o piatră de hotar : înapoia acestei date stă viața de zbucium, de suferințe și de încercări a înaintașilor noștri ; dincoace de ea, se așterne pașnică, luminoasă și prosperă Țara cea nouă — o țară liberă, desoțușată de orice tiranie și asuprire, țară a dinamismului creator, de pe ogoarele căreia țărani înfrățiți în muncă culeg belșug de roade, țară din măruntaiele căreia izvorăște petrol și sînt extrase multe alte felurite bogății ; în uzinele căreia se plămădesc mașini și unelte, încălțări și îmbrăcăminte ; în școlile căreia se învață și se adîncește cercetarea științifică ; o țară de oameni sănătoși, în care se zidesc locuințe, așezăminte culturale, case de odihnă și stadioane.

Au trecut 20 de ani de la ziua memorabilă a Eliberării. În perspectiva timpului care s-a scurs de atunci, actul istoric de la 23 August 1944 ne apare în adevărata sa lumină și semnificație, putem înțelege acum mai bine unde se află izvorul din care au purces toate înfăptuirile innoitoare din țara noastră, ne dăm mai bine seama de forța socială care a schimbat structural înfățișarea țării și a deschis poporului nostru căi luminoase de înflorire și progres. Eliberarea Romîniei de sub jugul fascist și instaurarea unei noi ordini sociale în țara noastră sînt realizări epocale ale poporului român, — cea dintîi fiind rodul direct al insurecției armate care a dus la răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, cea de a doua constituind urmarea firească a revoluției populare începută eroic atunci de cei mai buni fii ai poporului nostru și continuată de-a lungul anilor cu entuziasm și avînt creator de întregul popor, sub călăuzirea înțeleaptă a încercaților săi conducători.

Cu două decenii în urmă, principalele resurse ale țării — petrolul, lemnul și alte bogății — ne erau acaparate de puteri străine, cu greu se putea vorbi de o industrie națională, în agricultură se lucra cu mijloace rudimentare și fără spor, țara toată era secătuită și zdrențuită ca urmare a participării noastre la nedreptul război antisovietic declanșat de imperialismul german.

O dată cu desființarea claselor exploatoare și cu lichidarea pentru totdeauna a exploatării omului de către om, — liber și stăpîn pe destinele sale, poporul român s-a avîntat într-o muncă creatoare de mari proporții, cale sigură pentru realizarea unor însemnate progrese pentru viața sa materială și spirituală.

Legiferarea și definitivarea reformei agrare din 1945, și naționalizarea principalelor mijloace de producție în 1948, sînt acte istorice ale revoluției populare pe care s-a clădit întregul edificiu al Romîniei înfloritoare de astăzi.

Nu mai sîntem o țară a plugului de lemn, cu o agricultură înapoiată și deficitară; pămîntul roditor al țării a încetat să mai fie fărîmițat în sute de mii de mici parcele neproductive și este scormonit adînc de tractoare sprintene și puternice; imense întinderi mlăștinoase de pămînt au fost desecate și redade patrimoniului agricol național; s-a făcut îndiguirea apelor pentru multe din rîurile patriei, care înghețeau în fiecare an recolte bogate din luncile inundabile; a fost creat un important sector zootehnic, care a dus la sporirea șeptelului și la îmbunătățirea sa calitativă. Inceput în 1949, procesul de colectivizare a agriculturii s-a încheiat în primăvara anului 1962. Iar perspectivele de viitor în sectorul agricol întrec cele mai îndrăznețe visuri, căci «nu e departe timpul cînd se va ajunge la mecanizarea completă a principalelor lucrări agricole la toate culturile mari, la un grad ridicat de chimizare, asigurînd producții tot mai mari, stabile și ieftine, punînd mai deplin în valoare masivele rezerve de care dispune agricultura».

În anii care au trecut de la Eliberare, atenția conducătorilor țării s-a îndreptat în primul rînd către crearea și dezvoltarea unei industrii grele, capabilă să răspundă cerințelor mereu crescînde ale economiei naționale. S-au ridicat acum mari combinate siderurgice și de prelucrare a metalului, combinate chimice și de prelucrare a petrolului, mari întreprinderi ale industriei ușoare și alimentare, a fost îndeplinit planul de electrificare a țării, — iar industria constructoare de mașini și electrotehnică satisface complet nevoile de utilaje ale industriei petroliere, asigură o mare parte din mașinile și agregatele necesare industriei chimice, transporturilor, construcțiilor, industriei de prelucrare a lemnului și a bunurilor de consum. Sintetizînd tabloul dezvoltării economice a țării, președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Romîne, Dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej, stăpînit de sentimentul unei îndreptățite mîndrii patriotice, raporta Marii Adunări Naționale, la sesiunea sa solemnă din 22 august: «La două decenii de la eliberare, ca rezultat al politicii de industrializare, țara noastră dispune de ramuri industriale noi, în plin avînt, de combinate, fabrici și uzine moderne, puternice centrale electrice, noi mine și schele petroliere, vaste șantiere de construcții. Pulsează viguros economia prosperă a Romîniei noi, socialiste!»

Fresca realizărilor din anii noului regim se completează cu grija continuă manifestată de conducătorii țării pentru ridicarea nivelului de viață al poporului. În acest domeniu trebuie amîntite construcțiile de locuințe din orașe și centrele industriale; crearea, în întreaga țară, a

unei largi rețele de spitale, policlinici și maternități, case de odihnă și sanatorii, dotate cu aparataj modern, și deservite de un număr din ce în ce mai mare de cadre medicale; gratuitatea învățământului de toate gradele, gratuitatea manualelor școlare pentru elevii din învățământul general de opt ani, și crearea de noi universități și institute de învățământ superior în care își fac pregătirea pentru viață toți tinerii dornici de învățatură, cei mai mulți dintre ei ca bursieri ai statului; înflorirea continuă a literaturii și artelor, dezvoltarea cercetării științifice, pentru care au fost create condiții optime de muncă: ateliere, studii și laboratoare.

Și ca o încununare a tuturor acestora stă politica de apărare și de consolidare a păcii în lume, pe care țara noastră a slujit-o cu consecvență și fermitate în tot răstimpul care s-a scurs de la eliberarea ei și pînă astăzi, — politică pe care o va sluji neabătut și de aci înainte, cu convingerea că numai astfel pot fi asigurate în lume bunăstarea și fericirea oamenilor. N-au fost enunțate propuneri și n-au fost întreprinse acțiuni în forurile internaționale pentru destindere și soluționarea pe calea tratativelor a problemelor litigioase, la care România să nu fi aderat din capul locului și pentru traducerea în viață a cărora să nu fi depus eforturi susținute. Incetarea cursei înarmărilor, realizarea dezarmării, încetarea tuturor experiențelor cu arme nucleare, lichidarea bazelor militare și retragerea trupelor aflate pe teritorii străine, reducerea bugetelor militare, desființarea oricăror blocuri militare, pact de neagresiune între Organizația Tratatului de la Varșovia și Pactul Atlanticului de Nord, înlăturarea rămășițelor celui de-al doilea război mondial prin încheierea Tratatului de pace german, abolirea colonialismului, — iată cîteva din marile probleme ale lumii contemporane pentru rezolvarea cărora țara noastră a militat pe arena mondială cu simț de răspundere pentru soarta popoarelor, pentru viitorul luminos al omenirii.

În această ordine de idei nu pot fi uitate inițiativele României pe plan internațional, contribuția sa proprie în lupta pentru destindere și pace, din care amintim propunerile pentru: transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii și colaborării; realizarea de acțiuni pe plan regional în vederea dezvoltării unor relații de bună vecinătate între statele europene cu orînduiri sociale diferite; promovarea în rîndurile tineretului a ideilor de pace, respect reciproc și coexistență pașnică, — propuneri care au suscitat de deosebit interes și care figurează astăzi pe agenda Organizației Națiunilor Unite și a altor foruri internaționale.

Din pragul celui de-al treilea deceniu de viață liberă, însuflețit de victoriile obținute pînă acum, stăpîn pe resursele țării și sigur pe forțele sale de muncă și de creație, poporul român privește cu încredere spre viitor. Viitorul acesta va fi fericit.

*

După înlăturarea monarhiei, în 1948, când statul își dă o nouă Constituție, anulează legea concordatului cu Vaticanul și promulgă o nouă lege pentru regimul general al cultelor, libertatea de conștiință, libertatea de organizare și funcționare a cultelor religioase sînt principii înscrise în Constituția țării și exercitarea acestor libertăți sînt garantate tuturor cetățenilor Republicii Populare Romîne. Cultele religioase devin egale în fața legii și în raporturile lor cu statul. Ele au acum libertatea să se organizeze potrivit doctrinei și tradițiilor lor specifice, dispun de dreptul de a întemeia instituții de învățămînt pentru pregătirea personalului bisericesc și a cadrelor didactice.

Urmarea firească a acestor noi stări de lucruri a fost, în primul rînd, instaurarea unui climat cu totul deosebit față de trecut în raporturile dintre cultele religioase. Incep acum să dispară vechi rivalități religioase, încetează acțiunile prozelitiste, conducătorii și slujitorii cultelor se întîlnesc în consfătuiri interconfesionale, elaborează în comun metode și acțiuni folositoare sfintei cauze a păcii, — pacea dintre oameni fiind element esențial în doctrina tuturor religiilor.

În anul 1948, în fruntea Bisericii Ortodoxe Romîne a fost ales Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian. Biserica noastră și-a întocmit Statutul de organizare și funcționare, iar preoțimea se bucură de condițiile necesare vieții și lucrării ei pastorale în duhul Sfintei Evanghelii, urmînd propovăduirea apostolică și tradiția patristică. Viața noastră bisericească cunoaște de atunci un suflu binecuvîntat : ne-am îndreptat mai atent privirile și spre păstorii noștri și le-am cunoscut nemijlocit nevoile, am plecat urechea spre dorințele oamenilor oprimați de pretutindeni și le-am ascultat strigătul lor pentru independență și pace. Așa s-a născut practic apostolatul social, sub călăuzirea Arhipăstorului nostru, Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian.

În acești ani, Biserica Ortodoxă Romîna și-a organizat instituții de învățămînt proprii, medii și universitare, pentru pregătirea viitoarelor sale cadre de slujitori ; a tipărit manuale pentru elevii seminariști și pentru studenții teologi ; a reorganizat publicațiile bisericești periodice, centrale și mitropolitane ; a retipărit Noul Testament și aproape toate oărțile de cult ; a dat la iveală valoroasele lucrări : Învățătura de credință creștină ortodoxă și Tilcuirea Evangheliilor și Cazaniile duminicilor de peste an. Tot acum s-au zidit din temelie biserici, acolo unde s-a simțit nevoia și a fost inițiată o vastă acțiune de resaturare a unor monumente istorice bisericești, importante prin trecutul, arhitectura sau pictura lor, — în această lucrare statul însuși investind fonduri de multe milioane de lei. A trăit, în această vreme, în 1955, zilele sărbătorești ale canonizării sfinților romîni și ale generalizării cultului unor sfinți ale căror moaște odihnesc pe pămîntul țării noastre, zile de neuitat și pline de strălucire prin participarea aproape unanimă a reprezentanților celorlalte Biserici Ortodoxe surori.

Și tot în această vreme, Biserica Ortodoxă Română și-a făcut simțită prezența în câmpul larg al relațiilor bisericești interortodoxe și intercreștine, luând parte la consfăturile panortodoxe de la Moscova și Rodos, la lucrările Conferinței Creștine pentru Pace și la lucrările Consiliului Ecumenic al Bisericilor, — tot atâtea foruri bisericești în care a expus opinii și a susținut puncte de vedere înțelepte în legătură cu multe din problemele vieții contemporane.

Biserica Ortodoxă Română este alături de opera constructivă a întregului popor român după eliberarea sa, iar acum — cu prilejul popasului aniversar de astăzi — face cele mai bune urări pentru continuă înflorire a Patriei iubite, Republica Populară Română.

REDACTIA

ÎNDRUMĂRI OMILETICE

PREDICI

DESPRE SFÎNTA TRADIȚIE

Toți cei care vin la sfînta biserică să se închine, sau să asculte sfintele slujbe și cuvîntul lui Dumnezeu, care li se propovăduiește neîncetat, au auzit, desigur, vorbindu-se despre predanie ; lor nu le este necunoscut acest cuvînt și nu le este necunoscut nici înțelesul sau cuprinsul lui, pentru că ei înșiși sînt purtătorii vii ai predaniei bisericești. Căci, ce sînt oare sfintele slujbe și rînduiești bisericești ? Și ce sînt oare adevărurile de credință pe care le exprimă acestea și propovăduirea Bisericii, dacă nu partea cea mai vie a predaniei ? Și ce sînt oare înșiși credincioșii, împreună cu clerul, adică întreaga obște a Bisericii, dacă nu întruparea cea mai grăitoare a predaniei ?

Purtători vii ai predaniei bisericești, fiecare din noi o trăim și o ținem așa precum am apucat-o de la înaintașii noștri și ne străduim s-o predăm mai departe celor ce vin după noi. Iată în ce chip trebuie să înțelegeți că fiecare dintre noi este o părticică vie din predania bisericească, un purtător al ei, care leagă trecutul de viitor prin credința care străbate prin el, de la cei ce au fost spre cei ce vor să vină.

Dar, să vedem mai de aproape și mai concret ce se înțelege prin predania bisericească, de cîte feluri este, ce însemnătate are și ce îndatoriri avem față de ea. Pe lângă cuvîntul predanie, se mai folosește și cuvîntul tradiție, care are același înțeles ; dar, ce se înțelege anume prin fiecare din aceste cuvinte ? Ele au înțelesul de lucru ce se dă, se transmite sau se predă de către cineva și se preia și se păstrează de către altul. De aceea, se și aud în vorbirea noastră expresiile : lucru apucat din predanie, păstrat prin tradiție, ținut cu sfințenia unei predanii moștenite de la înaintași.

Dar nu toate lucrurile ce se primesc sau se moștenesc de la înaintași sînt de același fel : unele țin de viața comună sau de viața profană, altele țin de viața religioasă ; unele sînt tezaur al creației populare, ca poeziile și cîntecele populare, muzica populară, precum și toate celelalte creații artistice ale unui popor ; altele sînt creații ale vieții sociale,

ale vieții de familie și ale celei obștești, întruchipate în datini familiare, locale, regionale sau de cuprins și mai întins.

Toate lucrurile care se referă la viața religioasă și care se transmit sau se predau din generație în generație, formează împreună predania sau tradiția religioasă a unei comunități, a unei grupări de credincioși sau a unei Biserici.

Dar predania asupra căreia vrem să ne lămurim azi mai pe înțeles este predania bisericească. Se știe că toată lucrarea Bisericii se reazimă pe Sfânta Scriptură și că toată viața Bisericii este țesută din învățături și ziceri luate din Sfânta Scriptură. Chiar în sfintele slujbe se aud mereu citiri și rostiri de cuvinte din Sfânta Scriptură, așa încît în conștiința tuturor s-a format convingerea că reazimul principal al Bisericii este Sfânta Scriptură.

Pe de altă parte, noi cinstim toate cuvintele sfintelor slujbe, ca și cuvintele Sfintei Scripturi, deși nu sînt luate toate din Scriptură. Dar nu numai noi, ci toți dreptcredincioșii creștini le-au cinstit și cinstesc pînă astăzi cuvintele sfintelor slujbe, ca și pe acelea ale Sfintei Scripturi, deși cuvintele sfintelor slujbe nu ni s-au dat de la început în scris, ci pe căle orală prin predanie de la om la om, de la generație la generație. Abia mai tîrziu ele au fost așezate în felurite cărți de slujbă, începînd cu Sfînta Liturghie, așa încît dacă am sta să adunăm laolaltă astăzi toate cărțile în care se cuprind sfintele slujbe, am vedea că ele formează împreună o scriere mai mare decît întreaga Scriptură. Cu toate acestea, ele nu se numesc Sfînta Scriptură.

Ce sînt ele atunci ? Ele reprezintă principalul tezaur sau principala adunare a predaniei bisericești, despre felul în care s-au rugat și se roagă lui Dumnezeu creștinii și slujitorii Bisericii ; ele sînt păstrate cu sfîntenie, ca și cuvintele Sfintei Scripturi și se predau din om în om.

În sfintele cărți de slujbă, s-au păstrat multe adevăruri de credință, care nu sînt exprimate complet sau de tot clar în Sfînta Scriptură. Între acestea, menționăm mai întîi pe cele cuprinse pe scurt în Crez sau Simbolul credinței, apoi pe cele din slujbele sfintelor taine, la care se mai adaugă și unele exprimate prin actele de cult.

Cine dintre noi, sau care dintre dreptcredincioșii creștini pune oare mai puțin preț pe cuvintele Crezului decît pe cuvintele Sfintei Scripturi ? Nimeni nu face nici o deosebire între cuvintele sfintelor slujbe și între cuvintele Sfintei Scripturi.

Dar, pe lîngă cărțile de slujbă și pe lîngă adevărul pe care îl exprimă cuprinsul lor, sau însuși cultul ori actele care se săvîrșesc în timpul slujbelor religioase, mai există și alte tezaure și alte adevăruri de credință, precum și felurite rînduiri sau tocmeli pentru viața bisericească, păstrate cu aceeași sfîntenie, alături de Sfînta Scriptură și de sfintele cărți de slujbă. Toate acestea s-au păstrat în tezaurul cunoscut sub numele de Sfînta Pravilă, precum și în acela pe care-l reprezintă scrierile Sfîntilor Părinți ai Bisericii.

În Sfînta Pravilă, adică în pravile sau canoane, Sfîntii Părinți alcătuitori ai lor au fixat o parte din Tradiția bisericească, însă nu atît în

latura credinței, cît în aceea a buneii organizări, a buneii rînduiei bise-
ricești, urmînd cuvîntele Sfintei Scripturî care-i îndeamnă pe toți creș-
tinii să nu se poarte cu neorînduială, ci cu bună rînduială, așa precum
au învățat din Preadnia Sfinților Apostoli (II Tes. III, 6).

Pe temelia pusă de Sfinții Apostoli, după învățătura și îndrumările
primite de ei de la Domnul nostru Iisus Hristos, Sfinții Părinți ai Bise-
ricii, care s-au adunat în multe și mari soboare, au rînduit cele trebuin-
cioase pentru credință, apărînd-o de rătăcirî și fixînd-o în forma cea
mai adevărată, dar au rînduit deopotrivă și cele trebuincioase pentru
buna întocmire și cîrmuire a Bisericii. Toate acestea din urmă, păș-
trate prin predanie și adunate apoi laolaltă, formează Sfînta Pravilă
după care se cîrmuiește Biserica pînă astăzi.

Dar Sfinții Părinți, fie adunați în soboare ori păstorînd fiecare pe
unde se găseau, ori îndeletnicindu-se cu adîncirea adevărilor de cre-
dință, ne-au mai lăsat și ni s-au transmis de la ei ca predanie și nume-
roase tilcuiuri și precizări ale adevărilor de credință exprimate în Sfînta
Scriptură, în cărțile de slujbă, în hotărîrile soboarelor și în pravile.
Aceste tilcuiuri și povățuirii sînt ținute în mare cinste pentru că și ele
exprimă o parte din Predania Bisericii.

Iată cum ni se înfățișează pe scurt Predania sau Tradiția biseri-
cească : ea se cuprinde în primul rînd în sfintele slujbe sau în cultul
Bisericii noastre, în hotărîrile sfîntelor soboare ale Bisericii sau în Sfînta
Pravilă și în scrierile Sfinților Părinți, care le tilcuiesc pe toate acestea
împreună cu Sfînta Scriptură. Dar în Predania bisericească se cuprind
atît adevăruri de credință și rînduiei izvorite din acestea, cît și unele
rînduiei sau păreri care nu exprimă numaidécît adevăruri de credință,
ei mai degrabă mentalitatea unei epoci sau a unor stări de lucruri care
nu mai sînt. Acea parte din Tradiția bisericească sau din predanie care
conține adevăruri de credință se numește Sfînta Tradiție sau Predania
Sfîntă, dar partea care nu cuprinde astfel de adevăruri, se numește nu-
mai tradiție bisericească.

Sfînta Tradiție este al doilea izvor și tezaur al dreptei noastre cre-
dințe. Cel dintîi este Sfînta Scriptură. Dar cînd zicem că Sfînta Tradiție
sau Predania Sfîntă este al doilea izvor și tezaur al credinței, prin aceasta
facem numai o înșirare numerică și nu arătăm nicidecum că Sfînta Tra-
diție ar fi mai prejos decît Sfînta Scriptură.

Însă, atît Sfînta Scriptură, cît și Sfînta Tradiție nu s-au păstrat de
sine, ci s-au păstrat și se păstrează de către Biserică, căci întregul ade-
văr de credință, i-a fost încredințat Bisericii ca un mijloc pe care să-l
folosească, alături de harul sfințitor, în lucrarea de mîntuire a credincio-
șilor. Biserica a păstrat și păstrează neatins și curat adevărul descoperit
oamenilor de Dumnezeu și ea îl transmite prin Sfînta Scriptură și prin
Sfînta Tradiție din generație în generație, pînă la sfîrșitul veacurilor.
Puterea pe care o folosește Biserica prin această lucrare este puterea
Sfîntul Duh care sălășluiește în ea, o apără și o ferește de toată rătă-
cirea și întinăciunea. Așadar, tezaurele învățăturii noastre de credință

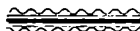
sînt : Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție, iar păstrătoarea lor este Sfînta Biserică.

Dar Biserica cea sfîntă care le păstrează nu este numai Biserica noastră izolată de celelalte Biserici Ortodoxe, ci Biserica noastră împreună cu celelalte Biserici surori, ai căror cîrturari se află astăzi printre noi, căci toate împreună formează Biserica cea adevărată, Biserica cea una, sfîntă, sobornicească și apostolească. Iar unitatea și sfînțenia și sobornicitatea și apostolicitatea întregii Biserici se asigură prin unitatea credinței, prin unitatea cultului și prin unitatea canonică sau pravilnică pe care o păstrează toate Bisericile Ortodoxe între ele.

În păstrarea acestei unități depline, Sfînta Tradiție are un rost deosebit de important, căci ea constituie atît o parte egală cu Sfînta Scriptură pentru asigurarea unității de credință a Bisericii, cît și elementul principal care asigură unitatea cultică și canonică a întregii Ortodoxii, a Bisericii celei adevărate.

Iată ce importanță are Sfînta Tradiție : ea este temei și chiag de valoare egală cu Sfînta Scriptură, pentru păstrarea și întărirea unității Bisericii celei adevărate, care continuă lucrarea izbăvitoare a Mîntuitorului, folosind veșnic aceste trei mijloace : adevărul de credință, cuprins în Sfînta Scriptură și în Sfînta Tradiție ; harul sfinților, ale cărui lucrări se săvîrșesc după rînduiele cuprinse în sfîntele slujbe ale Bisericii, — și buna întocmire sau rînduiala canonică. Acestea sînt reazimul credinței și lucrării mîntuitoare a Bisericii, reazimul și luminile conștiinței noastre ortodoxe.

Pr. Prof. LIVIU STAN

DESPRE PSALTIRE

CONȚINUTUL, FRUMUSEȚEA, VALOAREA EI PENTRU CREDINCIOȘII DIN ORICE TIMP, CARTE DE CULT

Într-una din epistolele adresate credincioșilor, spre a-i determina la o viață de sfînțenie și de vrednicie, Sfîntul Apostol Pavel le dă îndemnuri : «Vorbiți între voi în psalmi, în laude și în cîntări duhovnicești, lăudînd și cîntînd în inima voastră Domnului» (Efes. V, 19).

Cuvintele Apostolului ne pun în față două lucruri : pe de o parte mărturia că în Biserica veche creștinii cîntau imne de slavă lui Dumnezeu, iar pe de alta, rolul deosebit al acestor imne religioase pentru întărirea credinței, sporirea evlaviei și cimentarea legăturilor frățești dintre creștini.

Dar, ce imne religioase cîntau acești creștini în adunările lor, cînd se rugau lui Dumnezeu ? Pe lîngă unele creații spontane ale sufle-

tului creștin, pătruns de credința în Hristos, și ale inimii încălzită de focul dragostei, primii creștini cîntau și recitau la rugăciune acele imne religioase pe care ni le-a păstrat Sfînta Scriptură. Se recitau mai ales cei 150 psalmi alcătuiți de bărbați luminați de Sfîntul Duh, care au dat cea mai vie expresie sentimentelor ce le înveșmîntau sufletul.

Adunate la un loc, aceste imne au format Cartea Psalmilor sau Psaltirea, carte scrisă în majoritatea ei de prorocul David, despre care profetul Amos afirmă că a fost iscusit în arta poeziei și a muzicii (Amos VI, 5) și pe care aghiograful îl numește «unsul lui Dumnezeu» și «dulcele cîntăreț al lui Israel» (II Sam. XXIII, 1).

Pe cît de mare este numărul acestor imne de laudă, tot pe atît de variat este și cuprinsul lor și tot pe atît de măreață este și forma în care psalmistul a turnat toată dăruirea inimii sale, toate sentimentele sublime care-i stăpîneau sufletul. Psalmii îmbracă, cu o expresivitate și cu un lirism neegalat, tot ceea ce sufletul credinciosului a putut crea mai măreț, mai înalt și mai sublim. Căci ce ar putea fi mai sublim pentru un credincios decît cugetarea înaripată care-i poartă sufletul spre Creatorul a toată făptura, în lauda de preamărire, precum este scris: «Laudă, suflule al meu, pre Domnul, lauda-voi pe Domnul în viața mea, cînta-voi Dumnezeului meu cît voi trăi» (Ps. CXLV, 1). Ce ar putea fi mai măreț pentru cel ce crede în Hristos Domnul păcii decît dorința fierbinte ca mesajul păcii și al înfrățirii, vestit la Nașterea Domnului, să fie realizat în lume, așa cum îl anunță și psalmistul cînd spune: «Cît este de bine și cît este de frumos să locuiască frații în unire» (Ps. CXXII, 1). Sau, ce ar putea fi mai înălțător decît inima curată și smerită care se îndreaptă cu pocăință și imploră iertarea și îndurarea lui Dumnezeu, zicînd cu psalmistul: «Miluiește-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta și după mulțimea îndurărilor Tale șterge fără-delegea mea» (Ps. L).

Nimeni, ca prorocul David, n-a realizat sublimul cugetării și măiestria artei de a alcătui imne de slavă și rugăciune. Era firesc acest lucru, deoarece numai un bărbat insuflat de Sfîntul Duh putea face să vibreze sufletul omenesc cu toată puterea și ardoarea lui. Numai un suflet copleșit de sentimente născute dintr-o credință și o dragoste deplină față de Dumnezeu se putea ridica pe cele mai înalte culmi ale cugetării, ale poeziei și ale muzicii, ca să ne dea psalmi atît de măreți încît să ni se pară că în ei vibrează nu numai sufletul omenesc, ci însuși darul Sfîntului Duh. Orice psalm am citi, el dovedește deplin puterea de credință și măiestria psalmodiei a celui care și-a închinat toată ființa, dăruindu-se pe sine, suflet și trup, Celui de la care așteaptă mîntuirea, zicînd: «Iubi-Te-voi, Doamne, virtutea mea, Domnul este întărirea mea și scăparea mea și izbăvitorul meu... Domnul este stîncă mea de scăpare și nădejdea mea... El este scutul meu, puterea care mă mîntuiește și ocrotitorul meu» (Ps. XVII, 1—3).

Spre Dumnezeu se îndreaptă totdeauna psalmistul în imnele de laudă sau de mulțumire, precum și în cele de cerere, de pocăință și de izbăvire. Dumnezeu stă în centrul Psaltirii. Orice psalm am citi, el va scoate

în relief, direct sau indirect, slava, înțelepciunea, puterea și mai ales dreptatea și îndurarea lui Dumnezeu față de om.

Iată pentru ce psalmistul a alcătuit imne de slavă, de cerere și de mulțumire, și psalmi de pocăință, adevărate modele de rugăciune, pline de credință și de evlavie, de nădejde și de dragoste față de Dumnezeu. El cîntă cu măiestria sufletului și cu strunele inimii, în acești psalmi, tot ceea ce contribuie la apropierea lui de Creator. Psalmistul desfășoară în mic toată gama învățăturilor pe care, larg dezvoltată, o găsim în Scriptură, încît Psaltirea ne apare sub acest aspect ca o mică Biblie. Și ea este, de fapt, un mic catehism în care învățătura se împletește cu cîntarea, spre binele și folosul credincioșilor, Sfîntul Vasile cel Mare, relevînd această notă specifică a Psaltirii, spune : «El (Sfîntul Duh) a împreunat laolaltă cu dogmele, plăcerea cîntului, pentru ca, fără știerea noastră, o dată cu bucuria și frumusețea celor auzite, să primim și folosul rezultat din cuvintele ce le auzim».

În fruntea psalmilor stau jannele de laudă sau de preamărire a lui Dumnezeu. Psalmistul laudă atît atributele ființei divine, cît mai ales creația a toată făptura, care depune mărturie despre atotputernicia lui Dumnezeu : «Cerurile spun slava lui Dumnezeu și lucrarea miinilor Lui o vestește tăria» (Ps. XVIII, 1). În forme cît mai poetice și mai frumoase, psalmistul dă expresie purtării de grijă a lui Dumnezeu față de om. Dumnezeu este înfățișat ca un adevărat părinte care-și ocrotește ființi : «Cum miluiește un tată pe copiii săi, așa miluiește Domnul pe cei ce se tem de Dînsul» (Ps. CII, 13). Adevărat părinte al tuturor, Dumnezeu este bun și îndurător, dar în același timp este și drept.

Înzestrat cu darul proorociei, psalmistul descrie în viziuni profetice pe Mîntuitorul, care va veni să răscumpere lumea prin jertfa de pe cruce (Ps. LXVIII). Ca Fiul al lui Dumnezeu (Ps. II, 1—7) Mesia va birui moartea prin înviere (Ps. XV, 10) și se va învrednici de toată mărirea în ceruri, Lui fiindu-I supusă toată făptura.

Dar cei mai mulți psalmi au în vedere raportul omului cu Dumnezeu și ne prezintă o icoană veridică a sufletului omenesc. Psalmistul înfățișează în cîntări toate aspectele sufletului omenesc, stăpînit de bucurie și liniște, de mulțumire și mîngiere, precum și de întristare și de mîhnire, de lipsuri și de necazuri, dar mai ales de dragostea și dorul după Părintele lui cel ceresc. Pentru toate stările sufletești ale omului, bune sau rele, Psaltirea are o rugăciune, un imn de laudă, o cîntare de cerere sau de mulțumire, un psalm de pocăință sau de încurajare.

Psalmistul însoțește nu numai pe cel cu sufletul plin de bucurie și mulțumire în lauda adusă lui Dumnezeu, dar încurajează și pe cel deznădăjduit, întărește pe cel cu inima zdrobită și smerită, copleșit de greutatea păcatului. Psaltirea este pentru credincios o adevărată vistierie, din care sufletul se alimentează cu nescata hrană duhovnicească, aducătoare de mîngiere, nădejde și încredere deplină în Dumnezeu.

Cel ce s-a învrednicit de îndurarea divină va mulțumi lui Dumnezeu în cîntare de laudă, împreună cu psalmistul : «Lăuda-Te-voi printre popoare, Doamne, în mijlocul neamurilor Te voi cînta, căci bunătatea Ta se

înaltă pînă la ceruri și credincioșia Ta pînă la nori» (Ps. CVII, 4—5). Pe cel deznădăjduit, psalmistul îl încurajează cu cuvinte de încredere în puterea lui Dumnezeu : «Domnul este luminarea mea și Mîntuitorul meu, de cine mă voi teme ? Domnul este apărătorul vieții mele, de cine mă voi înfricoșa ? » (Ps. XXVI, 1—2). «Cît de dorite sînt locașurile Tale, Doamne al puterilor ! Sufletul meu suspină și tînjește după curțile Domnului» (Ps. LXXXIII, 1—2). Milostivul Dumnezeu se va îndura de cel drept și credincios, de cel cu inimă curată și smerită, încît cel izbăvit din prada înrîstării sau a păcatului, cu dreptate va umbla înaintea Domnului, convins că Domnul a auzit glasul rugăciunii sale» (Ps. CXIV).

În cîntările Psaltirii, orice suflet află tămăduirea suferințelor, mîngăierea și liniștea necesară. Citirea psalmilor naște în suflet dorul și dragostea pentru Dumnezeu, îmblînzește pe cei răi, înfrățește pe cei învrăjbiți, trezește părerea de rău și pocăința în cei păcătoși și alungă dintre oameni sentimentele urite care despart pe om de om. Pe bună dreptate spune Sfîntul Vasile cel Mare că : «Psalmul este liniștea sufletelor, crainicul păcii, potolirea patimilor și liniștea gîndurilor. El face să slăbească mînia sufletului și înfrînează pornirea către patimi, este însoțitorul prieteniei, apropierea pentru cei aflați departe».

Cît de mult dorește psalmistul instaurarea între oameni a unei conviețuiri de bună înțelegere și frățietate, se vede din acele imne în care liniștea și pacea dintre oameni apar ca îndatoriri esențiale pentru cel ce preamărește pe Dumnezeu.

«Cei ce iubesc legea Ta, de multă pace se vor bucura» — zice psalmistul (Ps. CXVIII, 165), deoarece pacea vine ca o binecuvîntare de la Dumnezeu (Ps. XXVIII, 11), ca un dar divin pentru cel credincios (Ps. XXXIV, 27). Dumnezeu păcii osîndește uneltirile de ură și războare, osîndește războaiele ; de aceea, psalmistul vestește că Mesia va învăța pe oameni să pună capăt războaielor și să distrugă armele de luptă (Ps. XLV, 9). Îndemnul psalmistului pentru credincios este : «să se ferească de rău și să facă bine, să caute pacea și s-o urmeze» (Ps. XXXIII, 14).

Iată atîtea motive pentru care dreptcredincioșii au luat în mînă Psaltirea și au citit din ea imne de laudă și rugăciune de izbăvire către Dumnezeu. Creștinul a citit și citește cu multă plăcere și cu mult zel Psaltirea, căci pe paginile ei găsește pe Dumnezeu, află hrană duhovnicească, află îndrumare spre o viață curată și neprihănită, află nădejde de pace, de dreptate, de liniște și de fericire. Tocmai de aceea, Psaltirea este singura carte din Vechiul Testament care a intrat în cultul creștin, alături de Evanghelie și de Apostol. Nu este de mirare deci că, între primele cărți bisericești care au fost traduse în romînește, Psaltirea ocupă locul de frunte. Este o dovadă că dreptcredincioșii au dorit să aibă tîlmăcită pe limba lor comoara de hrană duhovnicească pe care s-o înțeleagă pe deplin și pe care s-o însușească pe îndelete prin lectură zi de zi.

Cît de prețuită este Psaltirea și ce valoare are ea pentru creștini ne-o dovedește deci, în mare măsură, și folosirea ei la sfintele slujbe ale Bisericii. Ritualul sfintelor noastre slujbe bisericești este presărat cu

cei mai frumoși și mai instructivi psalmi. Ei sînt așezați în ritualul liturgic, cu scopul de a ne lumina mintea cu lumina cunoștinței celei de sus și a ne încălzi inima cu focul dragostei față de Dumnezeu și față de aproapele. Și Psaltirea a pătruns atît de adînc în cultul creștin, tocmai prin faptul că oglindește orice stare sufletească a credinciosului și prezintă modele de rugăciune și întărire duhovnicească pentru orice împrejurări din viață.

Apostolii și Sfinții Părinți au ales din Psaltire cele mai frumoase și mai expresive părți ca modele de rugăciune, de evlavie și de pocăință sinceră, cu care apoi au îmbogățit și au înfrumusețat cultul Bisericii noastre. Dar Psaltirea a stat și ca model pentru celelalte rugăciuni sau cîntări bisericești. Această carte sfîntă este atît de mult împletită cu sfintele slujbe ale Bisericii, încît dacă psalmii s-ar scoate din cult, ar produce un mare gol, multe rugăciuni și cîntări neavînd atunci cu ce să fie înlocuite.

Ținînd seama de folosul deosebit pe care-l are Psaltirea pentru viața religioasă a credinciosului, se cade să stăruim și noi cu aceeași sîrguință în citirea ei zilnică. Asemenea strămoșilor noștri, să nu ne lipsim niciodată de rugăciunile și imnele Psaltirii, ci să zăbovim cu multă răbdare pe filele acestei cărți, citînd laude către Dumnezeu și rugăciuni de izbăvire pentru sufletele noastre. Nu trebuie să uităm niciodată că Psaltirea ne apropie cugetul de Dumnezeu, ne călăuzește pașii pe calea izbăvirii, ne însuflețește în biruința împotriva răului și a ispitei. Cu bucuria și cu mîngierea pe care le va revărsa în sufletul nostru citirea psalmilor, vom putea spune și noi împreună cu psalmistul, care zice : «Lăudați pe Domnul că este bun, căci în veac este îndurarea Lui» (Ps. CXXXVI, 1), sau : «Cu Domnul se va lăuda sufletul meu, audă cei blînzi și să se veselească. Slăviți pe Domnul cu mine și împreună să înălțăm numele Lui» (Ps. XXXIII, 2—3). Amin !

Pr. Prof. MIRCEA CHIALDA

NOUL TESTAMENT — RAPORTUL LUI FAȚĂ DE CEL VECHI, DESĂVÎRȘIREA DESCOPERIRII DUMNEZEIEȘTI ȘI A LEGII MORALE

Un frumos proverb, ca o piatră nestemată scoasă din comoara înțelepciunii populare, ne arată că noi putem cunoaște bine pe oameni după prietenii lor, astfel : «spune-mi cu cine te însoțești, ca să-ți spun cine ești». Legăturile noastre cu semenii au la temelie asemănările sufletești și sîntem strîns legați de acei prieteni ai noștri în care bat aceleași gânduri, aceleași simțiri și aceleași năzuințe. Noi îi mai putem cunoaște

pe oameni și după cărțile pe care le citesc, căci și acestea sînt ca miște prieteni și însoțitori buni în viața, cu care noi ne înrudim spiritual.

Geniul omenesc ne-a lăsat multe cărți strălucite, care și-au trecut examenul valorii lor, prin sutele sau miile de ani de cînd au apărut și de cînd durează. Oamenii pier, dar cărțile bune nu ! Prin ele noi cunoaștem pe oameni, ce au bun sau rău și căutăm să ne apropiem de ființele cele mai bune, cinstite și drepte despre care ele ne vorbesc. Viața omului bun, drept și cinstit nu se învechește, nu piere, este totdeauna actuală. Cărțile bune ne transmit astfel de vieți. Dintre toate acestea, cea care stă în fruntea lor și care-i mai sfîntă decît toate este Biblia sau Cartea Cărilor cum i se mai spune, pentru că ne insuflă o viață sfîntă. Ea înalță spre cer gîndurile credinciosului și tot ce există în jurul acesteia ca blîndețe, curățenie, bunătate și sfîntenie, grăiește din Biblie către omenire. Ea este un lucru sfînt, care cuprinde însuși cuvîntul lui Dumnezeu către om și care exprimă setea de mîntuire a oamenilor evlavioși.

Sfînta Scriptură sau Biblia nu este o singură carte, ci o colecție de cărți cunoscute de noi sub numele de Vechiul și Noul Testament. Cuvîntul «Testament» are două înțelesuri : cel dintîi înțeles este de «hotărîre», adică prin aceste scrieri Dumnezeu și-a arătat voința Sa de a-i face pe oameni moștenitori ai împărăției cerurilor, dacă vor crede în Mîntuitorul Hristos și vor urma pilda vieții Sale. Al doilea înțeles este acela de «legămînt». Dumnezeu a făcut legămînt, prin patriarhi și prin Legea dată de Moise pe muntele Sinai, cu oamenii. El le va trimite un Mîntuitor. De aceea, cărțile religioase care cuprind Legea și proorocîii, pînă la Hristos poartă numele de Vechiul Testament, iar scrierile sfînte date după Hristos se numesc Noul Testament, adică Legea nouă, legămîntul cel nou pe care l-a făcut Dumnezeu prin Fiul Său cu lumea.

Noul Testament, despre care vom vorbi astăzi, cuprinde 27 cărți : 4 Evanghelii, 21 epistole, o carte istorică și Apocalipsa, adică descoperirea lui Dumnezeu în legătură cu viața viitoare. Cărțile Noului Testament sînt prin valoarea lor și prin conținutul lor, de cea mai mare trebuință pentru cunoașterea vieții și învățaturii lui Hristos. Ele cuprind cuvîntul dumnezeiesc, învățătura dumnezeiască, strălucitoare ca lumina.

Atît Evangheliile cît și celelalte scrieri din Noul Testament au fost scrise de Sfîntii Apostoli sub inspirația Sfîntului Duh. Mîntuitorul însuși le-a spus Apostolilor : «Încă multe am a vă zice vouă, dar acum nu puteți să le purtați. Ci cînd va veni Acela, Duhul adevărului, vă va învăța pe voi tot adevărul ; căci nu va vorbi de la sine, ci va vorbi ce I s-a spus și cele viitoare va vesti vouă. El pe Mine Mă va premări, căci din ce este al Meu va lua ca să vă vestească vouă» (Ioan XVI, 12—14). Iar în altă împrejurare, Mîntuitorul le făgăduiește Sfîntilor Apostoli că va fi cu ei pînă la sfîrșitul veacurilor și că le va trimite pe Sfîntul Duh : «Dar Mîngîietorul, Duhul cel Sfînt, pe care-L va trimite Tatăl întru numele Meu, Acela vă va învăța pe voi toate și vă va aduce aminte despre toate cele ce v-am spus» (Ioan XIV, 26).

Deci, cărțile acestea sînt sfînte fiindcă conțin adevărul dumnezeiesc, formulat sub inspirația Duhului Sfînt. Conștient și cutremurat de acest

fapt, Sfântul Apostol Pavel scria galatenilor : «Vă fac dar cunoscut, fraților, că Evanghelia cea binevestită de Mine nu este lucru omenesc, căci nici n-am luat-o, nici n-am învățat-o de la oameni, ci prin descoperirea lui Iisus Hristos» (Gal. I, 11.—12).

În Biserica Ortodoxă, Sfânta Evanghelie ocupă un loc deosebit la sfintele slujbe, pentru că prin ea, cuvintele Mântuitorului Hristos sînt prezente în mijlocul nostru și prin graiul Sfintei Evanghelii, El vorbește din nou omenirii actuale. Dar cuvîntul Evangheliei nu poate fi ascultat și înțeles oricum și în orice împrejurare. În concepția Bisericii noastre, pătrunderea adevăratului înțeles al cuvîntului dumnezeiesc este o vrednicie specială pe care credinciosul o dobîndește în Biserică și prin Biserică, unde, cu ajutorul rugăciunii, mintea noastră se luminează și înțelege corect învățătura lui Dumnezeu.

De aceea, Sfînta Biserică se adresează astfel credincioșilor : «Și pentru ca să ne învrednicim noi a asculta Sfînta Evanghelie, pe Domnul Dumnezeu să-L rugăm». Fără îndoială că Evanghelia și Noul Testament în genere pot fi citite de fiecare creștin în parte, dar unii pot să rătăcească, așa cum spunea și Mîntuitorul : «rătăciți, neștiînd Scripturile» și pentru aceasta, trebuie să ne îndreptăm către Sfînta Biserică pentru că ea este Trupul lui Hristos și numai ea posedă înțelesul exact al acestei sfînte învățături. Sfînta Scriptură nu trebuie citită ca o carte oarecare, căci plenitudinea învățăturii sale depășește de multe ori puterea de înțelegere a minții noastre și este nevoie de un spor de credință ca să putem pătrunde evidența adevărurilor ei profunde, așa cum ziceau și Sfînții Apostoli cînd ascultau învățătura Mîntuitorului și n-o înțelegeau citeodată : «Doamne, dă-ne nouă mai multă credință».

Una din problemele pe care și le-au pus unii stă în aceasta : dacă avem cuvîntul Mîntuitorului, Noul Testament, mai avem nevoie și de Vechiul Testament ? Atît Vechiul cît și Noul Testament au o valoare egală pentru credința noastră, întrucît conține cuvîntul lui Dumnezeu. În marea Sa înțelepciune, Dumnezeu și-a descoperit însă gradat învățătura Sa, iar «la plinirea vremii» — cum spune Sfînta Scriptură — L-a trimis Dumnezeu pe Fiul Său să dea adevăruri mai adînci, potrivite cu nevoile de desăvîrșire spirituală a omului. De aceea, epoca lui Hristos nu mai este a Legii, adică a poruncii, a constrîngerii, — așa cum se petrecuseră lucrurile în faza copilăriei —, ci este epoca convingerii, a adevărului spiritual, adică epoca libertății, căci Însuși Mîntuitorul spune : «De rămîneți în cuvîntul Meu, sînteți cu adevărat ucenicii Mei și veți cunoaște adevărul, iar adevărul vă va face liberi» (Ioan VIII, 31—32).

Mîntuitorul Hristos vorbește despre învățătura Vechiului Testament ca despre o învățătură dumnezeiască, spunînd : «n-am venit să stric Legea și proorocii ; n-am venit să stric, ci să plinesc» (Matei V, 17). Deci Noul Testament este o împlinire, o desăvîrșire a învățăturii Vechiului Testament. Sfîntul Apostol Pavel vorbind de jertfa de pe cruce a Mîntuitorului, prin care noi am fost curățiți și sfințiți, arată că prin aceasta El a mijlocit un nou erezămînt, adică un nou testament : «și pentru aceasta, El este mijlocitorul unui nou așezămînt, ca prin moartea

petrecută spre răscumpărarea greșelilor de sub întâiul așezământ, cei chemați să ia făgăduința veșniciei moșteniri» (Evr. IX, 15). «Legea a fost pedagog către Hristos (Gal. III, 24). Tot Apostolul Pavel numește Legea veche: «umbra bunătăților viitoare» (Evr. X, 1). Mitropolitul Macarie al Bisericii Ortodoxe Ruse, vrînd să ne facă să înțelegem mai bine legătura strînsă dintre Vechiul și Noul Testament, spune că în ele putem urîni aceeași descoperire dumnezeiască, în diferite intensități de lumină, asemănînd prorocii și Legea cu revărsatul zorilor și răsăritul soarelui, iar Noul Testament cu soarele la nămiază, cînd dă maximum de căldură și de lumină. În adevăr, în Noul Testament, învățătura dumnezeiască este mai clară, mai concentrată, mai precisă. Mîntuitorul ne descoperă aici însăși taina ființei dumnezeiești.

Dumnezeu este duh, spirit și lui I se închină în duh și în adevăr. Cu această descoperire încetează toate practicile ritualistice din Vechiul Testament. Dumnezeu ne este Tată și toți îi sîntem fii. Dumnezeu este unul în ființa Sa, dar întreit în persoane și noi ne închinăm Tatălui, Fiului și Duhului Sfînt. Prin Fiul Său, Dumnezeu ne-a arătat că n-a rămas dîncolo de lumea noastră, ci s-a pogorit în mijlocul nostru, în chip de om, ca să ne înălțăm și noi prin El. Nu există barieră de netrecut între noi și între Dumnezeu, pentru că zidul despărțitor al păcatului a fost sfărîmat de Fiul Său. Astfel încît o nouă învățătură despre om răsare în Noul Testament. Deși omul este o ființă care a păcătuit, are posibilitatea ca prin Hristos să se înalțe pînă la Dumnezeu.

Prin Hristos, fiecare din noi are putința să ajungă un om nou. Mare și îndestulată mîngiere aduce fiecăruia din noi această învățătură, pentru că ne arată de cîtă fericire avem parte, dacă vrem să ne înălțăm pe scara virtuților la Dumnezeu și să fim fii ai lui Dumnezeu, împreună moștenitori și concetățeni ai împărăției cerurilor.

Învățătura morală a Noului Testament este superioară celei a Vechiului Testament. În predica de pe munte, Mîntuitorul Hristos a arătat deosebirea între ceea ce era vechi și învățătura Sa nouă. Cuvintele prin care El despante istoria religioasă a omenirii în două sînt acestea: «Ați auzit că s-a zis celor de demult..., iară Eu vă spun vouă...».

Aș putea spune că miezul întregii învățături a Mîntuitorului Hristos se află în predica Sa de pe munte, care-i cuprinsă în Evanghelia după Matei (cap. V, VI și VII). Aici a pus El temelilia unei noi legi morale, cu mult superioară legii morale a Vechiului Testament. Cel dintîi lucru pe care-l proclamă Fiul lui Dumnezeu este dreptul oricărui credincios la fericire. Nu numai unii oameni trebuie să fie fericiți, ci toți trebuie să fie fericiți.

Toate aceste rele nu pot fi vindecate decît prin iubire. Cel dintîi lucru pe care ni-l cere Mîntuitorul este să ne lepădăm de noi înșine: «Cela ce voiește să vie după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea sa și să-Mi urmeze», așa cum ați auzit din Sfînta Evanghelie de azi, cînd e Ziua Crucii. Iar Apostolul Pavel ne tilcuiește această lepădare astfel: «Să vă lepădați adică de viața voastră de mai înainte, de omul cel vechi, care se strică prin poftele amăgitoare și să vă primeniți

în duhul cugetului vostru, îmbrăcându-vă cu omul cel nou care este făcut după chipul lui Dumnezeu, în dreptate și în sfințenia adevărului» (Efes. IV, 22—24). Și de aceea, trebuie să se lepede și să se înnoiască omul, așa cum îndeamnă Sfântul Apostol Pavel : «Îmbrăcați-vă dar ca alesi ai lui Dumnezeu, sfinți și preaiubiți, cu milostivirile îndurării, cu bunătate, cu smerenie, cu blîndețe, cu îndelungă răbdare..., iar peste toate acestea, îmbrăcați-vă cu iubire, care este legătura desăvîrșirii. Și pacea lui Hristos întru care ați fost chemați ca să fiți un singur trup, să stăpînească în inimile voastre și dovediți-vă mulțumitori!» (Colos. III, 12—15). Așadar, legea morală a Noului Testament, a Mîntuitorului Hristos, ne cere să ne lepădăm de păcate, să iubim pe Dumnezeu și pe aproapele nostru ca pe noi înșine (Matei XXII, 37—39). Dintre cele trei mari puteri ale sufletului creștin, adică dintre puterea credinței, a nădejdii și a dragostei, cea mai mare este dragostea. Cine voiește să citească cel mai frumos imn închinat iubirii creștine, să citească capitolul XIII din Epistola I către Corinteni. Legea vieții noastre este iubire. «Acela care iubește pe aproapele — zice Apostolul Pavel — a împlinit legea» ; pentru că să nu precurvești, să nu ucizi, să nu furi, să nu mărturisești strîmb, să nu poftesti și orice altă poruncă ar mai fi, se cuprind întru acest cuvînt ; să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși. Iubirea nu face rău aproapelui ; «drept aceea, iubirea este împlinirea legii» (Rom. XIII, 8—10).

*

Am încercat să vă arăt citeva frumuseți din sublima constelație de învățături ale Noului Testament — frumuseți pe care sfînta Biserică se străduiește de veacuri să le întipărească în sufletul credincioșilor ca să-i facă mai buni, mai aproape de Dumnezeu și mai uniți cu ceilalți semenii ai lor.

Iată ce mari bunuri dobîndim citind această sfîntă carte. Cît de mult a fost și este cinstită ea de credincioși, nu numai prin evlavia cu care este ascultată în biserică, ci și prin evlavia și dragostea cu care a fost scrisă sau tipărită de-a lungul veacurilor.

Să ne rugăm totuși lui Dumnezeu ca duhul Evangheliei Sale, adică a lui Hristos, să ne lumineze mințile și să ne aprindă inima noastră, «gata fiind — cum zice Sfîntul Apostol Pavel — pentru Evanghelia păcii» (Efes. II, 15), adică pentru fericirea întregii omeniri, acum și în veci. Amin !

Pr. Prof. NICOLAE C. BUZESCU

DESPRE CELE PATRU EVANGHELII, DESPRE AUTORII ȘI CONȚINUTUL LOR. PĂRȚI COMUNE ȘI DEOSEBIRILE DINTRE ELE

Pe sfânta masă a altarelor noastre creștine strălucesc ca două mărgăritare de mult preț, sfântul potir și sfânta Evanghelie. Sfântul potir ne hrănește cu Trupul și Sângele Domnului ; Sfânta Evanghelie ne hrănește cu cuvântul lui Dumnezeu. N-a dat pe lume Dumnezeu mai mari daruri creștinilor ca acestea două : cuvântul Său în Sfânta Evanghelie și Trupul Lui în sfântul potir.

Aș dori ca astăzi să vă spun, cu ajutorul lui Dumnezeu, câteva cuvinte despre unul din aceste două daruri hărăzite nouă de bunătatea și dragostea lui Dumnezeu, anume despre Sfânta Evanghelie.

*

Cuvântul Evanghelie vine de la cuvântul grecesc εὐαγγέλιον și înseamnă : veste bună. Evanghelia este deci, chiar după însemnarea cuvântului, vestea cea bună pe care a adus-o omenirii Domnul și Dumnezeul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, așa precum însuși o spune în Evanghelia după Luca : «Duhul Domnului peste Mine, pentru că M-a uns să binevestesc săracilor, M-a trimis să vindec pe cei zdrobiți la inimă, să propovăduiesc robiiților iertare și orbilor vedere, să slobozesc pe cei apăsați și să vestesc anul milei Domnului» (Luca IV, 18—19).

Avem o singură Evanghelie, o singură veste bună, deși ea este formată din patru părți, există sub patru forme, sau — după cum se spune în mod obișnuit — este alcătuită din patru Evanghelii : după Matei, după Marcu, după Luca și după Ioan. Evangheliile sînt patru, dar e o singură Evanghelie, precum patru sînt marginile lumii, dar lumea este una singură.

Să luăm dar pe rînd pe fiecare din aceste Sfinte Evanghelii și să vedem cine le-a scris și cînd s-au scris ; să vedem care este cuprinsul lor și care sînt asemănările și deosebirile dintre ele.

Cea dintîi Evanghelie este Sfânta Evanghelie după Matei. După cum arată și titlul, ea a fost scrisă de Sfîntul Evanghelist Matei, pe la anul 42, cu nouă—zece ani după înălțarea la cer a Domnului. La început, a scris-o în limba ebraică, apoi a tradus-o în limba greacă, așa cum o avem noi astăzi. Textul ebraic s-a pierdut, Evanghelia aceasta este adresată evreilor și în ea, Sfîntul Evanghelist Matei caută a le dovedi evreilor că Iisus Hristos este Mesia cel prezis de proroci.

De la un capăt la altul al acestei Sfinte Evanghelii străbate ca un fir roșu gîndul autorului de a dovedi cu texte din Vechiul Testament și mai cu seamă din profeti că Hristos este Mesia cel făgăduit, cel care trebuie să împlinească toate profetiile. Nașterea din Fecioara Maria, păstoria, magii, fuga în Egipt, uciderea pruncilor, minunile, patimile, vinderea cu 30 de arginți, tragerea la sorti a hainelor, moartea Sa, toate au fost propovăduite de profeti și toate au fost împlinite de Hristos.

Evanghelia lui Matei este Evanghelia împlinirii profețiilor, este Evanghelia încununării Legii.

Cînd istorisește cuvîntarea de pe munte a Domnului, cititorii află că Domnul n-a venit să strice Legea, ci s-o plinească, s-o desăvîrșească ; cînd istorisește minunile săvîrșite de Dascălul său, nu uită să spună că Vechiul Testament vorbește de aceste fapte mari ale Lui ; cînd istorisește cele 18 pilde ale Învățătorului său, face la fel.

Matei vameșul, acest suflet mare și modest totodată, acest îndrăgostit de Hristos și cucerit de Hristos, caută să convingă și să atragă la Hristos pe cei din neamul lui, ca și ei să aibă bucuria avută de el cînd Domnul, trecînd pe la vamă, i-a spus : «Vino după Mine !»

A doua Evangheliie, după Marcu, a fost scrisă de pe la anul 45, cu trei ani mai tîrziu decît cea după Matei. Autorul acestei Sfinte Evanghelii este Marcu, fiul Mariei din Ierusalim. După o veche tradiție, Cina cea de taină a avut loc în casa lui Marcu și tot aici se adunau în primii ani creștinii din Ierusalim pentru cateheză și rugăciune. E drept, că Sfîntul Evanghelist Marcu n-a fost ucenicul Domnului, dar a cunoscut pe Domnul și pe ucenicii Lui și, la rîndul său, a fost întîi ucenicul Sfîntului Apostol Pavel, iar apoi ucenicul Sfîntului Apostol Petru, pe care l-a însoțit în călătoriile sale și a fost de față la predicile sale. Evanghelia sa este oarecum predica Sfîntului Apostol Petru, la care a adăugat amintirile sale.

Evanghelia lui Marcu este scurtă, are numai 16 capitole. A fost scrisă în Roma și pentru romani ; de aici și caracterul ei specific. Dacă Evanghelia lui Matei este Evanghelia împlinirii profețiilor, Evanghelia lui Marcu este Evanghelia puterii dumnezeiești a lui Hristos. Sfîntul Marcu își scrie Evanghelia sa pe măsura poporului căruia se adresa, poporului roman, care era un popor puternic, un popor biruitor. De aceea, la el Domnul Hristos apare de-a dreptul bărbat în putere, la vîrsta de 30 ani. Sfîntul Evanghelist Marcu nu ne vorbește de nașterea Lui, de strămoși, de mamă, de leagăn ; nu ne vorbește de profeții care-L prevestiseră ; Domnul apare singur în frumusețea Lui înaltă și stăpînitoare a înfățișării Lui, rege al naturii, descoperindu-și dumnezeirea prin puterea Lui. Poporul roman, un popor puternic, Iisus Hristos îi este înfățișat ca un Dumnezeu atotputernic. Puține cuvîntări, dar multe fapte, multe mimuni. Hristos are în El toate puterile : a supus toate bolile, a răpus moartea la picioarele Lui, a învins pe diavol. Istorisirea sa scurtă, repede, într-o limbă simplă și viguroasă, plină de putere, se sfîrșește cu învierea Domnului, mai dezvoltată decît în prima Evangheliie, și cu înălțarea Domnului, pe care Sfîntul Evanghelist Matei o lăsase afară, adică cu semnele puterii sale, dusă pînă la cel mai înalt grad : înălțarea la cer.

Față de Evanghelia lui Matei, Evanghelia lui Marcu are trei mari lipsuri, cerute tocmai de felul și mentalitatea poporului căruia-i era adresată : lipsește genealogia Mîntuitorului ; în adevăr, ce-i interesea pe romani această genealogie ? Ar fi zîmbit la citirea ei. A doua lipsă : lipsește cuvîntarea de pe munte : lipsa aceasta se explică foarte bine

prin aceea că în ea, în mare parte, se vorbește de Legea lui Moise, de slăbirea și stricarea ei de cărturari și farisei și de desăvîrșirea adusă ei de Hristos. Aceste lucruri, romanii nu le puteau înțelege și de aceea, Sfîntul Marcu le lasă la o parte. A treia lipsă : lipsesc multe pilde ; orientailor le plăceau pildele ; romanilor însă, care ajunseseră la un grad mare de civilizație, nu le-ar fi plăcut atît de mult. Aceasta este pricina pentru care Sfîntul Evangelist Marcu lasă la o parte multe pilde și dă numai pe acelea care se potrivesc obiceiurilor romane : pilda grăunțelui de muștar, care ajunge copac mare — așa cum ajunsese poporul roman, pilda cu lucrătorii viei, în care romanii puteau găsi cuvintele prin care li se spunea că va veni Stăpînul, îi va pierde pe lucrători și via o va da altora ; pilda semănătorului și pilda cîmpului însămintat.

Și, pentru că romanii iubeau faptele mari și mărețe, Sfîntul Evangelist Marcu adaugă minunilor de la Matei alte minuni, dintre care trei sînt foarte însemnate : vindecarea îndrăcitului din Capernaum, vindecarea surdomutului din Decapole și vindecarea orbului din Betsaida.

În sfîrșit, cea mai mare adăugire : înălțarea Domnului. Sfîntul Evangelist Matei termină Evanghelia sa înainte de a ajunge la acest fapt : Sfîntul Evangelist Marcu își încheie cu el Evanghelia. Nici o altă faptă nu putea încheia mai bine Evanghelia sa, care e Evanghelia puterii lui Hristos.

Cu a treia Evanghelie venim la Sfîntul Evangelist Luca ; venim la un adevărat istoric, la un călător neobosit, care a trecut prin toate bisericile din vremea aceea : prin Ierusalim, Asia-Mică și Roma ; venim la un iscoditor al trecutului, la un medic, poet și pictor, la un om înzestrat cu o imaginație scînteietoare, cu o pană elegantă și fină, la un om cu gust ales.

Poate că Sfîntul Evangelist Luca n-a cunoscut personal pe Iisus Hristos, dar a cunoscut îndeaproape pe Maica Domnului, pe Sfîntul Apostol Pavel, al cărui ucenic era, pe Sfinții Apostoli Petru, Iacov, Ioan și Filip.

Sfîntul Evangelist Luca și-a scris Evanghelia sa pe la anul 62 ; a avut în fața sa primele două Evanghelii. Nu se gîndește să le prefacă, ci să le completeze. În Evanghelia după Marcu nu se găsea nici un cuvînt despre vîrsta dinaintea de 30 de ani a Domnului, iar în Evanghelia după Matei nu erau decît două sau trei trăsături. La fel despre Sfîntul Ioan Botezătorul ; despre Maica Domnului, nici un cuvînt în nici o Evanghelie.

Sfîntul Evangelist Luca caută să umple această lipsă : ne istorisește așa de emoționat și de măiestru faptele minunate ale nașterii Sfîntului Ioan Botezătorul, Bunavestire a Maicii Domnului, Nașterea de la Vitileem, cîntarea ce străbate veacurile a îngerilor : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace și între oameni bunăvoire», sosirea păstorilor, cîntecul bătrînului Simeon, icoana dumnezeiască a Pruncului Iisus, pierdut de părinți și regăsit în templu.

Sufletul de poet al lui Luca îi datorăm transmiterea celor dintîi trei imne creștine ale Bisericii : Mărește, suflule al meu, pe Domnul : Binecuvîntat este Domnul Dumnezeu lui Israel ; Acum, slobozește...

Dar Evanghelia lui Luca nu e numai Evanghelia copilăriei lui Iisus, Evanghelia Maicii Domnului, ci e și Evanghelia milostivirii lui Dumnezeu față de tot neamul omenesc, este Evanghelia izbăvirii tuturor oamenilor.

Matei scrisese pentru evrei; Marcu scrisese pentru romani; Luca scrie pentru neamuri, pentru întreg neamul omenesc. Dacă și el dă, ca și Matei, o genealogie a Domnului, dar la Luca, Hristos nu mai este Fiul lui Avraam — ca la Matei —, ci Fiul lui Adam; urcă cu alte cuvinte genealogia lui Hristos pînă la obîrșia neamului omenesc.

Reproduce și Luca părți din cele dintii două Evanghelii, dar adaugă acestora fapte, minuni și cuvinte care pun într-o nouă lumină venirea lui Hristos: Iisus n-a venit numai pentru un popor, ci pentru toate popoarele, pentru întreg neamul omenesc, pentru izbăvirea tuturor. Iată citeva din aceste fapte și minuni; pescuirea minunată, închipuire a convertirii neamurilor; trimiterea celor 70 de ucenici; parabola fără egal a samariteanului milostiv; pilda fiului risipitor; pilda oii rătăcite și a banului pierdut; pilda vameșului și a fariseului; convertirea femeii păcătoase; istoria lui Zaheu vameșul; cuvintele de neuitat adresate tîlharului: «Astăzi veți fi cu Mine în ra!».

Accasta e partea cu desăvîrșire nouă a Evangheliei lui Luca. Evanghelia sa este Evanghelia neamurilor, este Evanghelia bunătății dumnezeiești pentru cei de alt neam și păcătoși.

Sfîntul Matei a scris pentru evrei, Sfîntul Marcu pentru romani, Sfîntul Luca pentru neamuri. Cel dintii cu bogăția orientală, cel de-al doilea cu sobrietatea romană, cel de-al treilea cu eleganța greacă. Ciciul era desăvîrșit. Hristos strălucise și s-ar fi putut crede că Evanghelia lui Luca ar fi cea din urmă. Dar, deodată, izbucniră în Biserică tăgăduiri ale credinței. Începuseră creștinii să-și pună întrebări pe care nu și le puseseră pînă atunci: Cum era Iisus Hristos Dumnezeu? În ce înțeles era om? Cum poate fi El și Om și Dumnezeu în același timp?

În fața acestor întrebări, mulți amuțiseră. În ochii unora, firea dumnezeiască a lui Iisus era așa de vie, că punea în umbră firea Sa dumnezeiască; în ochii altora, Hristos era așa de mult Dumnezeu, că se pierdea în El omul; din firea Sa omenească nu mai rămînea nimic; omul era o aparență.

Tuturor acestor întrebări trebuia să li se dea răspuns; toate aceste nedumeriri trebuiau lămurite. Cine să răspundă? Cine să lămurească aceste nedumeriri? Ochii tuturor se îndreptau atunci către singurul Apostol supraviețuitor, către Sîntul Ioan; și el, Apostolul Iubirii, ne-a lăsat cea de a patra Evanghelie. Lîngă Evanghelia iudeilor, lîngă Evanghelia romanilor, lîngă Evanghelia neamurilor, adaugă Evanghelia creștinilor.

Sfîntul Apostol și Evangelist Ioan a scris Evanghelia sa spre sfîrșitul vieții sale, pe la anul 100, în Efes. El este Evangelistul dumnezeirii lui Iisus Hristos, dar în același timp și evangelistul omenirii lui Hristos. Nimeni n-a zugrăvit atît de măreț existența din veșnicie a Fiului lui Dumnezeu și coexistența Fiului cu Tatăl; nimeni n-a rostit

cuvinte mai înalte ca acelea care deschid Evanghelia a patra : «La început era Cuvîntul și Cuvîntul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvîntul!» ! Dar în același timp, nimeni n-a zugrăvit mai simțitor firea omenească a Mîntuitorului; ca Sfîntul Evanghelist Ioan, cînd spune că Iisus, fiind ostenit de călătorie, s-a așezat lîngă puț, sau cînd spune că Iisus a lăcrimat pentru prietenul Său Lazăr. De altfel, însuși Sfîntul Evanghelist Ioan arată scopul pentru care scrie Evanghelia sa, spunînd : «Aceste lucruri au fost scrise pentru ca voi să credeți că Iisus Hristos a fost Fiul lui Dumnezeu și crezînd, să aveți viață în numele Lui».

Urmărind acest scop, Sfîntul Ioan nu reproduce cele spuse de cei trei evangheliști. La ce bun ? Pentru ce să mai spună încă o dată ceea ce fusese spus dumnezeiește ! Aceasta este pricina pentru care nu istorisește din nou copilăria Domnului, deși avusese în casa lui pe Maica Domnului ; nu istorisește Schimbarea la față, deși fusese pe muntele Taborului ; nu istorisește nici chiar instituirea Sfîntei Euharistii, pe care o ocolește în întregime, ci se mulțumește să ne facă cunoscute întîmplările dinaintea Cinei celei de taină, despre care ceilalți evangheliști nu spuseseră nimic, și mai cu seamă să ne redea cuvîntarea aceea de neuitat, rostită la Cina cea de taină. Sfîntul Evanghelist Ioan, pentru a ilustra scopul urmărit de el, caută să ne înfățișeze în primele patru capitole, pe Domnul în Galileea, pentru a ne reda acele nemuritoare pagini ale convorbirii Sale cu Nicodim, ale convorbirii Sale cu samaritanca, iar în restul Evangheliei, în cele 17 capitole, să ni-L înfățișeze în Ierusalim, atît în luptă cu cărturarii și fariseii, cît și în mijlocul prietenilor Săi. În toate aceste locuri, fie în Galileea, fie în Ierusalim, fie între dușmani, fie cu prietenii, strălucește ființa Lui ca Dumnezeu și ființa Lui ca om, într-un cuvînt, întreaga Lui făptură, Dumnezeu și Om.

Cu Sfîntul Ioan, ciclul Evangheliei a fost încheiat, S-au mai scris și alte Evanghelii, care au circulat sub nume cu mare autoritate, dar Biserica le-a respins și a înscris în tezaurul său numai pe acestea patru : cea după Matei, cea după Marcu, cea după Luca și cea după Ioan. Sînt patru, dar fac un singur tot. Ne înfățișează din punct de vedere deosebite și cu scopuri deosebite aceeași veste bună pe care a adus-o lumii Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu și Om. Și, pentru că este o singură veste bună adusă de Hristos lumii, de aceea nu avem patru Evanghelii, ci o singură Evanghelie : Evanghelia.

O avem pe sfînta masă, în sfîntul altar ; în timpul sfîntelor slujbe, se scoate de pe sfînta masă și se aduce în mijlocul credincioșilor ; ne închinăm ei și o sărutăm cu credință și evlavie.

Să nu ne mulțumim numai cu atît ; să ascultăm cu luare aminte, s-o citim cu dragoste, dar mai cu seamă să împlinim cuvintele ei, pentru că în ele sînt cuvintele vieții veșnice, pe care facă Dumnezeu ca noi toți s-o dobîndim cu harul și cu iubirea de oameni a Domnului și Dumnezeului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine slavă în vecii vecilor. Amin !

Pr. D. FECIORU

DESPRE EVANGHELIA DUPĂ IOAN

Cartea cea mai de seamă a creștinătății a fost și este Biblia sau Sfânta Scriptură, dar între scrierile ce alcătuiesc Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament, cea care stă înaintea tuturor — deși a fost scrisă mai târziu —, cea care se află în centrul tuturor — așa cum stă soarele între planetele pe care le luminează și le încălzește — și cea care este mai presus de toate — pentru că este temelială, centrul și desăvârșirea tuturor — este Sfânta Evanghelie, care cuprinde vestea cea bună a mântuirii neamului omenesc.

Fără îndoială, Evanghelia este una singură, pentru că una singură este credința, nădejdea și dragostea noastră în Domnul Hristos, Cel ce ne-a izbăvit de păcat, de moarte și de toate urmările răului, dar cu toate acestea, Evanghelia are patru forme, căci a fost vestită lumii de patru cărți scrise de patru bărbați insuflați de Duhul Sfânt: Matei, Marcu, Luca și Ioan. Aceștia sînt «stilpii Bisericii», iar scrierile lor alcătuiesc ceea ce numim cu toții, cu plecată evlavie, «sfînta și dumnezeiasca Evanghelie», — temelială sfîntei Biserici, a credinței noastre strămoșești și a tuturor silințelor noastre duhovnicești pentru dobîndirea împărăției lui Dumnezeu.

S-a vorbit pînă acum, cu aleasă și cuvințioasă rîvnă, despre primele trei Evanghelii, arătîndu-se meritele fiecăreia, iar nouă, cu ajutorul lui Dumnezeu Cel în Treime preamărit, ne-a mai rămas să rostim un scurt cuvînt despre cea de-a patra și ultima Sfîntă Evanghelie, și anume cea după Ioan, care este încununarea celorlalte.

*

Sfînta Evanghelie «de la Ioan» sau «după Ioan» s-a bucurat neîncetat de o aleasă cinstire, de o statornică dragoste și evlavie și de un neprecupețit respect. Aceasta, pe de o parte, din pricina venerabilei persoane a autorului ei, Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan, care a stat mereu în nemijlocită apropiere de învățătorul său și al nostru, fiind unul din martorii cei mai de seamă ai vieții, propovăduirii și semnelor Sale minunate, și care s-a bucurat din partea Domnului Hristos de o dragoste deosebită; iar pe de altă parte, din cauza cuprinsului acestei sfînte cărți, cuprins prin care se întregesc în modul cel mai fericit primele trei Evanghelii, și care înțeles este atît de adînc, înalt și înaripat, încît este o încoronare și o desăvârșire a celorlalte Evanghelii, fiind apreciată de unii sfînți părinți cu drept cuvînt ca «Evanghelia duhovnicească, adică pornită de la suflet înalt către sufletele înălțate, întru înțelegerea tainelor și adevărurilor dumnezeiești.

Să spunem deci, cite ceva pe scurt despre persoana autorului și despre cuprinsul scrierii, căci una fără cealaltă nu poate fi deplin înțeleasă.

Sfîntul Evanghelist Ioan a fost unul dintre cei 12 Apostoli. El a fost ales de Domnul Hristos pentru chemarea apostolească, împreună

cu fratele său Iacob și ei, lăsînd barca în care-și dregeau mrejele de pescari săraci și pe tatăl lor Zevedeu, au mers după Dînsul (Matei IV, 21—22), cu toată zestrea sufletului lor sincer și cu puternic răsunset pentru lucrurile cele înalte. Însăși mama lor, Salomeea, a urmat Mîntuitorului, fiind una dintre femeile mironosițe.

Împreună cu fratele său Iacob și cu Petru, Sfîntul Ioan Evanghelistul face parte din acel grup mai mic de Apostoli, care însoțesc pe Mîntuitorul în diferite împrejurări mai deosebite, cum sînt: învierea fiicei lui Iair (Marcu V, 37), Schimbarea la față a Domnului (Matei XVII, 1—3) și la suferințele sufletești ale Învățătorului, din grădina Ghetsimani (Matei XXVI, 37).

El a fost de asemenea de față la răstignirea lui Iisus, Care de pe cruce i-a încredințat grija Sfîntei Fecioare, adresîndu-se Maicii Sale prin cuvintele: «Iată fiul tău», iar ucenicului Său: «Iată pe mama ta» (Ioan XIX, 26—27). Nu se putea o prețuire mai mare ca aceasta; ea arată totodată că Sfîntul Ioan a fost apropiat și de Maica Domnului, de care, după cum mărturisește Tradiția, nu s-a despărțit pînă la sfîrșitul vieții ei pămînești.

Tot Sfîntul Ioan, fiind mai tînăr și deci alergînd mai repede decît Petru, care era mai în vîrstă, ajunge cel dintîi în dimineața Învierii la mormîntul gol (Ioan XX, 2—8) și tot el recunoaște înaintea celorlalți Apostoli pe Domnul, după înviere, la lacul Ghenisaretului (Ioan XXI, 7).

Pe lîngă acestea, din cuprinsul Evangheliei sale, aflăm că Sfîntul Ioan s-a bucurat, ca nici unul dintre ceilalți ucenici, de dragostea Mîntuitorului, fiind de multe ori arătat ca «ucenicul pe care-l iubea Iisus» (Ioan XX, 2; XXI, 7, ș. a.) și tot de acolo știm că la Cina cea de taină, Sfîntul Ioan a stat cu capul rezemat pe pieptul Domnului (Ioan XIII, 23), așa cum adesea stau copiii la sînul părinților lor. Acest simțămînt de neasemuită duiosie pe care l-a avut Domnul față de ucenicul Său Ioan se datorește în primul rînd faptului că Ioan era mai tînăr, poate cel mai tînăr dintre învățăcei, — cum de altfel ni-l înfățișează și pictura bisericească — dar totodată, pentru că acesta avea desigur un suflet mai apropiat, mai nevinovat, mai puțin înăsprit de viață și mai răspunzător la dragostea Învățătorului — lucru ce a făcut, într-o bună măsură — ca Sfîntul Evanghelist Ioan să fie numit «Apostolul dragostei». Tot în legătură cu aceasta, predania noastră rezumă predica Sfîntului Ioan în îndemnul stăruitor, adresat fără încetare păstoriiților săi: «Fiilor, iubiți-vă unii pe alții».

Este de la sine înțeles că ucenicul care a urmat lui Iisus cu toată dăruirea de sine, care a fost martor apropiat și nelipsit, chiar în timpul împrejurărilor celor mai deosebite și mai grele din viața pămîntească a Mîntuitorului și ale Maicii Lui și care s-a bucurat de atîta îmbrățișare din partea Domnului, a putut scrie și a avut chiar toate motivele să scrie o Evanghelie atît de cuprinzătoare, atît de înălțătoare și atît de convingătoare.

Despre cuprinsul Evangheliei, putem spune pe scurt următoarele : Sfântul Ioan a scris Evanghelia ce-i poartă numele în jurul anului 100, el trăind pînă la bătrîneți foarte înaintate, adică după ce toate cele trei Evanghelii dinaintea sa fuseseră deja alcătuite și intraseră în folosința și viața comunităților creștine ce se întemeiaseră în diferite ținuturi și localități, prin strădaniile tuturor Apostolilor și ucenicilor acestora. Pe acestea citindu-le Sfântul Ioan, pe cînd se afla în mijlocul păstoritorilor săi de la Efes, și-a dat seama că e bine să scrie și el o Evanghelia, deoarece cunoștea atît de bine, cum am văzut, toate amănunțele propovăduirii iubitului său Învățător. Și într-adevăr, fructul trudei sale sfinte și al meditațiilor sale adînci este această Sfîntă Evanghelia, care completează pe celelalte trei, ce se aseamănă atît de mult între ele.

Desigur, toate cele trei Evanghelii vorbesc de dumnezeirea lui Iisus Hristos și dovedesc aceasta prin toate cele istorisite ; dar Evanghelia lui Ioan face din acest țel însuși scopul principal și caracteristica întregii sale cărți și într-un fel cu totul nou, cu o gîndire asemănătoare înălțărilor vulturului în albastrul cerului și într-un chip care este cu desăvîrșire numai al lui.

De altfel, însăși Evanghelia sa are drept scop mărturisit cuvintele : «Iară acestea s-au scris ca să credeți că Iisus este Hristos, Fiul lui Dumnezeu și crezînd, să aveți viața întru numele Lui» (XX, 31).

Mergînd deci pe acest drum al învederării dumnezeirii Mîntuitorului, el își începe Evanghelia cu acel minunat prolog care este una din paginile cele mai frumoase și mai adînci din toată Scriptura, în care ne vorbește despre existența din eternitate a Fiului și «Cuvîntului» lui Dumnezeu (I, 1—18), prolog ce ni se citește în fiecare an la Sfînta Liturghie de la praznicul Învierii, sărbătoarea noastră cea mai mare, și care începe așa : «La început a fost Cuvîntul și Cuvîntul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvîntul. Acesta era întru început la Dumnezeu. Toate printr-însul s-au făcut și fără El nimic nu s-a făcut din tot ce s-a făcut», adevăr ce stă neclintit la baza credinței noastre, pînă astăzi.

În continuare, chiar în cap. II, Sfîntul Evanghelist Ioan ne istorisește nunta din Cana Galileii și stabilește că aceasta este prima minune a lui Iisus, în urma căreia «au crezut în El ucenicii Lui» (II, 11).

O pagină de negrăită frumusețe este convorbirea Domnului cu Nicodim (cap. III), în care nu știi ce să admiri mai întii : puterea, autoritatea și siguranța cu care Iisus vorbește ; cunoașterea adîncă a Sfintelor Scripturi și folosirea lor atît de meșteșugită, înlănțuirea strînsă a ideilor, adevărurile înalte despre care grăiește, vorbirea atît de simplă dar atît de aleasă.

Din aceasta vom aduce aici numai trei versete care ni se par cele mai de seamă în legătură cu mîntuirea, la care trebuie să ne gîndim cu toții :

1. «De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să intre în împărăția lui Dumnezeu» (III, 5), ceea ce arată hotărîta trebuință a botezului și a viețuirii noastre în Duhul lui Dumnezeu ;

2. «Dumnezeu așa de mult a iubit lumea, încît a dat pe Fiul Său Unul-Născut, pentru ca oricine care crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (III, 17) ;

3. «Tatăl iubește pe Fiul și toate le-a dat în mîna Lui. Cel ce crede în Fiul are viață veșnică ; cine nu ascultă pe Fiul nu va vedea viața, ci mînia lui Dumnezeu rămîne peste El» (III, 35—36).

Nu mai prejos de aceasta stă convorbirea Domnului cu femeia samarineancă, istorisită în cap. IV, care ni se citește în duminica V după Paști, numită din această cauză duminica Samarinenții și în care discuția atinge temeuri atît de adînci, în afară de faptul că i-a spus femeii : «toate cîte făcuse» pînă atunci (IV, 29, 30, 42), ceea ce dovedește preștiința Sa dumnezeiască.

Iisus spune aici hotărît și în cuvînte fără înconjur că El este Mesia cel așteptat : «Eu sînt Cel ce vorbesc cu tine» (IV, 26). Apoi, vorbește despre închinarea în Duh și adevăr, căci «Duh este Dumnezeu și cei ce I se închină, cade-se să I se închine în duh și adevăr» (IV, 24) și, în urmă, se arată credința samarinenilor din Sihar, la care a zăbovit două zile : «că acesta este cu adevărat Hristos, Mîntuitorul lumii» (IV, 42).

În sfîrșit, pentru că timpul nu îngăduie mai mult, gîndurile cele mai duioase și cuvintele cele mai mișcătoare ale Mîntuitorului se află înfățișate în cap. XVII, în care El Se roagă fierbinte Tatălui pentru Sine, pentru ucenicii Săi și pentru toți cei ce vor crede în El, pînă la sfîrșitul veacurilor.

Această bogată și minunată rugăciune a Domnului este numită și «rugăciunea arhierescă», din pricină că îmbrățișează întreaga comunitate în Iisus Hristos, din toate timpurile, înainte de a Se aduce pe Sine jertfă pentru păcatele tuturor și încheie toată strădania Sa, în predicarea Evangheliei, dinainte de patimile cele mîntuitoare.

După ce Mîntuitorul arată că viața veșnică stă în «cunoașterea singurului și adevăratului Dumnezeu și a lui Iisus Hristos, Fiul și trimisul Său» (XVII, 3) și după ce Domnul Hristos mărturisește că «a vestit oamenilor cuvintele primite de la Tatăl și că aceștia au cunoscut și au crezut că de la Tatăl a venit și că Tatăl L-a trimis» (XVII, 8), se roagă cu căldură ca ucenicii Săi «să fie sfințiți în adevărul Tatălui» (XIII, 17) și ca toți cei ce vor crede în El peste veacuri, «să fie una, după cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine, ca și ei să fie întru Noi, așa încît lumea să creadă cum că Tu M-ai trimis» (XVII, 21) «și i-ai iubit pe ei cum M-ai iubit pe Mine» (XVII, 23).

*

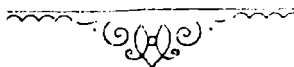
Fără îndoială că n-am putut decît spicuî numai cîteva cuvînte și fără o explicație mai largă, cum ar fi fost de trebuință, din sfînta și dumnezeiasca Evanghelie cea după Ioan. Nădăjduim cu toate acestea că puținele înfățișări făcute au trezit interesul și conving de valoarea netrecătoare a acestei Evanghelii, scrisă cu atîta putere și adîncime de «ucenicul dragostei».

Biserica noastră cinstește în chipul cel mai înalt această neprețuită comoară pentru sufletul creștin, care este Evanghelia după Ioan. Ea a rînduit cu înțelepciune ca înaripatele ei pagini să fie citite la sfintele slujbe din locașurile noastre de închinare, în timpul cel mai însemnat, mai sărbătoresc și mai luminos din tot calendarul cinstirii ortodoxe, adică în cele cincizeci de zile cît durează prăznuirea Învierii și a descătușării noastre de robia morții și din sclavia păcatului, începînd cu noaptea Sfintei Învieri și pînă la Rusalii.

Dragostea, devotamentul și încrederea pe care le-a arătat Sfîntul Ioan Evanghelistul Domnului său, prin scrierea acestei sfînte Evanghelii și prin viața sa toată, el, care și-a rezemat capul pe pieptul lui Iisus, să ne fie și nouă îndemn și reazim totodată pentru dragostea nefățarnică și slujire jertfelnică față de Dumnezeu și de toți fiii Săi.

Stinfe Ioane, Apostol și Evanghelist, tu, care te-ai ridicat cu mintea și cu inima ta omenească atît de sus încît ai izbutit să așezi cu cuvintele tale pămîntești, în paginile unei cărți minunate, lucrarea dumnezeiască a Domnului pentru mîntuirea oamenilor, ajută-ne și pe noi prin soliile tale să ne ridicăm din păcatele noastre, spre a viețui în Hristos și după Hristos, pentru rugăciunile Maicii Domnului, a ta și a noastră a tuturor. Amin !

Pr. AL. I. CIUREA.

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI ÎN SLUJBA PĂCII

(iulie—august)

TINERETUL ÎN SLUJBA PĂCII. — Ziarele din 2 iulie 1964 anunță că între 23 august și 1 septembrie va avea loc, în orașul Grenoble (Franța) «prima conferință internațională pentru problemele tineretului organizată de U.N.E.S.C.O.». În cadrul acestei conferințe — la care vor participa reprezentanții a 41 organizații internaționale de tineret, precum și delegați din 113 țări membre ale U.N.E.S.C.O. —, vor fi dezbătute printre alte probleme principale și aceea referitoare la «măsurile pentru promovarea în rândurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc între țări și aprecierea mutuală a diferitelor contribuții culturale».

Reamintim cititorilor noștri că R. P. Romîna a propus la sesiunea a XVIII-a a Adunării Generale a O.N.U. un proiect de declarație privind promovarea în rândurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc și înțelegere între popoare. După cum se știe, la acest proiect s-au alăturat, în calitate de coautori, încă 25 de țări. În ședința sa din 13 decembrie 1963, Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite a adoptat în unanimitate o rezoluție privitoare la acest punct propus de delegația Republicii Populare Romîne.

ȘTIINȚA ÎN SLUJBA DEZARMĂRII ȘI A PĂCII. — Ziarele din 7 iulie 1964 ne relatează știrea că Profesorul Linus Pauling, savant american, laureat al Premiului Nobel pentru pace, într-o conferință rostită la München (R. F. Germană) a spus printre altele următoarele: «Războiul va deveni însă în viitor imposibil dacă omenirea va manifesta suficientă rațiune pentru a împiedica propria sa distrugere». Arătînd însemnătatea acordului privitor la încetarea experiențelor atomice în trei medii, Linus Pauling și-a exprimat speranța că acest acord va fi urmat «de o serie întregă de alte înțelegeri. Această dezvoltare poate duce spre o lume a viitorului în care războiul să fie exclus pentru totdeauna».

În continuare, dezvoltînd tema «Știința în slujba dezarmării», cunoscutul savant american a subliniat următoarele: «Popoarele trebuie să

respecte principiile eticii și moralei. Între aceste principii și știință există o strînsă legătură. Experiențele cu arme atomice cauzează oamenilor daune serioase. Chiar și experiențele de pînă acum au adus daune, transmise prin ereditate, unui număr de circa 12 milioane de copii din lumea întreagă. Actuala rezervă de bombe nucleare este de circa 320.000 megatone față de o megatonă în anul 1954. Nici un fel de divergențe și nici un fel de probleme între state nu pot justifica un război atomic. Împotriva bombeii atomice nu există o apărare eficace».

Arătînd că este o «înșelătorie» construirea de adăposturi antiatomice, deoarece aceste adăposturi nu oferă nici o siguranță de bombe de calibrul mai mare, Linus Pauling a criticat așa-zisa «apărare civilă», caracterizînd-o drept «un fel de militarism», care contribuie la sporirea primejdiei izbucnirii unui război. Datorită acestei «apărări», precizează el, oamenilor li se inoculează un fals sentiment de securitate.

Pronunțîndu-se pentru restabilirea drepturilor Chinei la Organizația Națiunilor Unite, pentru crearea unei zone denuclearizate, demilitarizate în Europa Centrală, și împotriva răspîndirii armelor nucleare, precum și împotriva participării Republicii Federale Germane la forțele atomice multilaterale ale N.A.T.O., Prof. Linus Pauling și-a încheiat conferința afirmînd : «Noi trebuie să tindem spre o lume care să se călăuzească de dreptate și de o legislație internațională și nu de forță. A sosit timpul ca războiul să fie eliminat».

PORUNCA PACII. — Ziarele din 25 iulie 1964 ne aduc știrea că împlinirea a 50 de ani de la moartea primei deținătoare a premiului Nobel pentru pace, Bertha von Suttner, a prilejuit o duioasă manifestare în cadrul căreia au luat cuvîntul Helli Knoll, activistă pe tărîmul presei, și Profesorul american Linus Pauling.

Helli Knoll a vorbit despre viața și activitatea Berthei von Suttner al căreia apel a fost «Jos armele — o lume fără război». «Nimeni nu trebuie să spună că nu se poate face nimic pentru a împiedica războiul», a afirmat Helli Knoll, care a adresat femeilor un apel «să lupte activ pentru făurirea vieții pașnice. Numai așa este posibil să se înlătore un nou război».

Luînd cuvîntul apoi, Linus Pauling a spus că în «era armelor de distrugere în masă, lupta pentru pace a devenit pentru omenire o poruncă».

Această constatare, subliniază presa noastră — care reproduce știrea după ziarul vest-german «Die andere Zeitung» —, rezumă conținutul cuvîntării pe care a ținut-o profesorul american Linus Pauling, cu prilejul amîntit mai sus.

PENTRU STABILIREA UNUI CLIMAT DE PACE ȘI DE SECURITATE INTERNAȚIONALĂ. — Toate ziarele romînești, începînd din 28 iulie 1964, dau ample relatări despre vizita delegației guvernamentale romîne în Franța. După cum se știe delegația guvernamentală romînă condusă de Dl. Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Mî-

niștri, însoțit de Dl. Alexandru Birădeanu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri și de Dl. Corneliu Mănescu, ministrul Afacerilor Externe, a făcut la invitația guvernului francez o vizită în Franța, care a avut loc între 27 iulie și 3 august. Cu acest prilej, pe lângă manifestarea prieteniei tradiționale dintre poporul român și poporul francez, s-au făcut, de o parte și de alta, numeroase declarații în sprijinul păcii și securității internaționale, pe care le semnalăm și noi cititorilor revistei noastre. Astfel, chiar la sosirea delegației guvernamentale române în Franța, Dl. Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri, răspunzând cuvintului de bun venit rostit de Dl. Louis Joxe, primul ministru interimar al Franței, a spus printre altele următoarele : «Așteptăm cu interes întrevederile și vizitele care ne vor permite să procedăm la un schimb de păreri cu eminentele personalități ale guvernului dumneavoastră. Le așteptăm cu ferma convingere că, pentru stabilirea unui climat de pace și de securitate internațională, contactele directe între oamenii de stat și cunoașterea reciprocă a țărilor aparținând unor sisteme social-economice diferite constituie, în cadrul politicii de coexistență pașnică, factorii esențiali».

De asemenea, Dl. Ion Gheorghe Maurer în declarația pe care a făcut-o ziariștilor la plecarea din palatul Elysée, unde a fost primit de președintele Franței Charles de Gaulle, căruia i-a transmis salutul cordial al președintelui Consiliului de Stat al Republicii Populare Române, Dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej, a afirmat printre altele următoarele : «Am avut, de asemenea, satisfacția să constat în timpul întrevederii că guvernul francez împărtășește punctul de vedere al guvernului român, potrivit căruia, deși România și Franța sînt țări cu sisteme social-economice diferite, există, pornind de la realitățile specifice ale fiecăreia dintre țări, posibilitatea de a dezvolta tot mai mult relațiile lor și că dezvoltarea acestor relații este o contribuție la marea cauză a păcii și a colaborării internaționale».

Cu prilejul dineului de marți seara, 28 iulie 1964, oferit de Dl. Ion Gheorghe Maurer, în saloanele Ambasadei R. P. Române din Paris, în toastul său, președintele Consiliului de Miniștri al țării noastre, referindu-se la dialogul cultural dintre Franța și România, afirmînd valoarea acestui dialog «în noile condiții culturale ale poporului nostru», a spus următoarele : «Totuși, dincolo de interesele reciproce menite să intensifice între țările noastre schimbul de valori materiale și spirituale, există un interes suprem, capabil să apropie toate țările lumii și să favorizeze ca o permanență raporturile de cooperare pașnică. Este vorba de năzuința arzătoare a tuturor popoarelor de a-și vedea munca lor creatoare la adăpost de ororile războiului». Subliniind că «oricare ar fi deosebirile care există între țări și popoare, noi alcătuim cu toții o singură lume din punct de vedere al intereselor păcii», Dl. Ion Gheorghe Maurer a precizat că «Nici o țară, mare sau mică, nu este scutită de această răspundere : toate statele trebuie să acționeze în favoarea păcii și să-și aducă contribuția la destinderea politică internațională pe calea tratativelor».

În răspunsul său la toastul președintelui Consiliului de Miniștri al R. P. Române, Dl. Louis Joxe, primul ministru interimar al Franței, refe-

rîndu-se, printre altele, la posibilitățile de contacte culturale între Franța și România, a afirmat că guvernul francez «este convins că progresul în schimburile de idei poate contribui nu numai la o mai bună înțelegere între Franța și România, dar și la întărirea înțelegerii între popoare și a păcii».

De asemenea Dl. Alain Peyrefite, ministrul informațiilor, într-o declarație făcută agenției France-Presse, — reprodusă de ziarele noastre din 30 iulie 1964 —, arătînd că «primele convorbiri franco-romîne s-au desfășurat în condiții bune», după ce a trecut în revistă principalele probleme discutate, a afirmat în încheiere că «dezvoltarea relațiilor economice, tehnice și culturale între cele două țări este dorită de ambele părți. Acest lucru nu poate fi, în cele din urmă, decît în favoarea păcii internaționale».

În timpul vizitei de joi 30 iulie 1964, la sediul radiodifuziunii franceze, Dl. Vladimir d'Ormesson, președintele Consiliului de Admiînstrăție al Radioteleviziunii franceze, a rostit un scurt cuvînt de întîmpinare în care, elogiînd cultura, știința și arta romînească, precum și frumusețile patriei noastre, referîndu-se la importanța «unei colaborări tot mai strînsă între radioteleviziunea franceză și radioteleviziunea romînă», a afirmat, în încheiere, «că această colaborare constituie, în afara aspectului său colegial, o contribuție la cauza păcii și colaborării internaționale».

Vineri 31 iulie, la dejunul oferit delegației guvernamentale romîne de Dl. Georges Pompidou, primul ministru al Franței, Dl. Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri al R. P. Romîne, răspunzînd la toastul primului ministru francez a spus printre altele : «Ne bucurăm de a avea același punct de vedere asupra importanței relațiilor culturale pentru apropierea între popoare și consolidarea păcii și sîntem convinși că acordul cultural, în vederea căruia vom duce în curînd tratative, va da o nouă dezvoltare relațiilor între țările noastre». Afirmînd că «relațiile franco-romîne, bazate pe prietenia tradițională a popoarelor noastre, vor duce la o mai profundă apreciere a valorilor noastre materiale și spirituale și vor servi tot mai eficient interesele celor două popoare ale noastre», Dl. Ion Gheorghe Maurer a precizat că «în același timp răspundem la una din exigențele fundamentale ale epocii noastre, la una din condițiile păcii și progresului întregii omeniri și anume — dezvoltarea relațiilor și schimburilor între toate țările».

În încheierea vizitei guvernamentale romîne în Franța, Dl. Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romine, a acordat agenției France-Presse un interviu, — apărut și în presa noastră din 3 august 1964.

Răspunzînd la diferite întrebări despre scopul vizitei în Franța, despre relațiile bilaterale franco-romîne și perspectivele acestor relații, despre poziția Romîniei în cadrul Consiliului de Ajutor Reciproc, și despre principiile de bază ale politicii externe a Romîniei, Dl. Ion Gheorghe Maurer, în cadrul ultimei întîlniri a dat noțiunii de «coexistență pașnică», o interpretare care merită să fie reținută, întrucît e plină de sensuri luminoase, cu un conținut bogat închinat păcii. «Pentru noi — a spus preșe-

dintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române —, «coexistență pașnică» nu înseamnă pur și simplu «abolirea războiului». Este evident că înseamnă și acest lucru, însă aceasta nu este totul.

Coexistența pașnică nu este, după părerea noastră, o toleranță reciprocă, o juxtapunere indiferentă și pasivă. Noi dăm acestei noțiuni un sens eminent activ. După părerea noastră, coexistența pașnică are un conținut înfinit mai bogat decât încetarea războiului, rece sau cald. Acest conținut viu implică folosirea tuturor resurselor, a tuturor posibilităților pe care le au statele de a se înțelege și de a colabora. El implică o circulație largă neîncetată a valorilor materiale și spirituale, în care fiecare țară, pornind de la fizionomia sa proprie, poate avea de dat și de primit. Noi credem, de asemenea, că fiecare țară, mare sau mică are datoria de a contribui în mod activ la opera păcii și progresului pe care o implică coexistența pașnică. În acest scop România acordă o înaltă importanță rolului pe care Națiunile Unite și instituțiile lor specializate îl joacă în înțelegerea și colaborarea internațională».

În încheiere, președintele Consiliului de Miniștri al R. P. Române, Dl. Ion Gheorghe Maurer, conducătorul delegației guvernamentale române, care a vizitat Franța, a spus printre altele următoarele: «Sîntem convinși, de altfel, că avîntul relațiilor bilaterale este un factor important pentru promovarea idealurilor păcii, prieteniei și progresului tuturor popoarelor».

Luni 3 august 1964, înainte de plecarea în patrie, Dl. Ion Gheorghe Maurer a făcut o declarație Radioteleviziunii franceze în care subliniază, printre altele, că «vizita în Franța constituie un moment important în evoluția relațiilor dintre țările noastre, relații care continuă — în condițiile realităților noastre actuale — legăturile valabile ale tradiționalei prietenii franco-române». Menționînd că «Vizita marchează un pas înainte în opera de colaborare a celor două țări în domeniile economic, cultural, tehnic și științific», Dl. Ion Gheorghe Maurer a afirmat convingerea «că această colaborare nu va întîrzia să-și aducă roadele, pentru binele celor două popoare și pentru cauza păcii în lume».

În încheiere a adresat poporului francez un salut călduros și urări sincere. Delegația guvernamentală română s-a înapoiat în Capitală luni, 3 august 1964, la amiază.

DECLARAȚIA PĂCII. — Joi 6 august 1964, a avut loc la Hiroșima în Parcul Păcii, un miting de doliu, cu prilejul împlinirii a 19 ani de la atacul atomic asupra acestui oraș. După cum relatează presa noastră din 8 august 1964, la miting au participat peste 30.000 de persoane din întreaga Japonie. S-au depus coroane la monumentul victimelor bombardamentului atomic. Primarul orașului Hiroșima a dat apoi citire Declarației Păcii. La ora 8,15, «ora la care a fost lansată bomba asupra orașului, participanții au păstrat un moment de reculegere». Circulația a fost oprită. Primul ministru japonez, Ikeda, și președinții celor două camere ale parlamentului japonez au adresat cu acest prilej un mesaj care a fost citit în cadrul acestui impresionant miting de doliu.

PENTRU TRIUMFUL MĂREȚEI CAUZE A PACII. — În expunerea D-lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, președintele Consiliului de Stat al R. P. Romîne, la sesiunea solemnă a Marii Adunări Naționale, care a avut loc sîmbătă 22 august 1964, în cinstea celei de a XX-a aniversări a eliberării Romîniei de sub jugul fascist, un loc deosebit a fost acordat acțiunilor țării noastre în cadrul luptei pentru apărarea păcii. «Actiua manifestare a Romîniei ca factor de pace pe arena mondială și-a găsit expresie, a afirmat Dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej, în inițiativele sale și în sprijinul acordat oricăror acțiuni îndreptate spre destindere, în perseverența cu care țara noastră, împreună cu celelalte țări iubitoare de pace, s-a pronunțat și se pronunță în forurile și organizațiile internaționale pentru soluționarea pașnică, pe calea tratativelor, a problemelor litigioase, pentru abordarea acestora în spirit constructiv». «În lumea contemporană, a spus în continuare Dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej, cu problemele ei atât de complexe și în care s-a acumulat mult material inflamabil, nu poate exista sfetnic mai bun în politică decît calmul și înțelepciunea, înaltul spirit de răspundere pentru soarta popoarelor».

Subliniind faptul că «Țara noastră militează consecvent pentru încetarea cursei înarmărilor, pentru realizarea dezarmării, ca obiectiv de însemnătate excepțională în consolidarea păcii», președintele Consiliului de Stat al R. P. Romîne a declarat printre altele următoarele: «Ne pronunțăm pentru încetarea tuturor experiențelor cu arme nucleare, lichidarea bazelor militare și retragerea trupelor aflate pe teritorii străine, reducerea bugetelor militare. Ca membră a Organizației Tratatului de la Varșovia, R. P. Romîna se pronunță pentru desființarea oricăror blocuri militare și, ca măsură tranzitorie, pentru încheierea unui pact de neagresiune între această organizație și Pactul Atlanticului de Nord. O mare însemnătate pentru însănătoșirea climatului politic internațional ar avea o înlăturarea rămășițelor celui de-al doilea război mondial prin încheierea Tratatului de pace german».

Arătînd apoi că «Romînia se pronunță pentru transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii și colaborării, realizarea de acțiuni pe plan regional în vederea dezvoltării unor relații de bună vecinătate între statele europene cu orînduire socială diferită, crearea de zone denuclearizate în orice parte a lumii», Dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej a afirmat că «Țara noastră extinde schimburile comerciale, culturale, științifice, tehnice cu toate statele — schimburi care răspund atît intereselor proprii, cît și cerințelor generale ale cooperării internaționale, constituind un factor de slăbire a încordării și de apropiere între popoare».

În încheiere, președintele Consiliului de Stat al R. P. Romîne, Dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej, a declarat că «Republica Populară Romîna este hotărîtă să-și aducă și pe viitor, neabătut, întregul său aport la normalizarea relațiilor internaționale, la dezvoltarea înțelegerii și întărirea prieteniei între popoare, la lupta pentru triumful măreței cauze a păcii».

CONSULTARE ECUMENISTA PENTRU PACE. — Înalt Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, publică în revista «Pentru Apărarea

Păcii» (București, 1964, nr. 7, luna iulie) o succintă relatare despre consultarea în problema dezarmării organizată între 16—18 iunie 1964, la Geneva, din inițiativa Comisiei Bisericilor pentru afacerile internaționale din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Au participat la această consultare, printre alții, delegați ai Bisericilor din Anglia, U.R.R.S., R. F. Germană, R. S. Cehoslovacă, R. P. Ungară, Olanda, India care au avut convorbiri cu reprezentanții guvernelor Angliei, S.U.A., U.R.S.S. și Nigeriei (stat neutru) în problema rezarmării.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a luat parte la discuții înalt Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei.

În urma discuțiilor care au avut loc «s-au învederat pe de o parte problemele asupra cărora există în prezent perspectiva unor acorduri — îndeosebi cu privire la măsurile colaterale dezarmării — dar pe de altă parte dificultățile care încă mai stau în calea dezarmării generale și totale».

Menționînd că printre faptele încurajatoare survenite în ultima vreme au fost relevate Tratatul de la Moscova cu privire la interzicerea experiențelor cu armele nucleare în trei medii, rezoluția Adunării Generale a O.N.U. cu privire la interzicerea plasării în spațiul cosmic a unor obiecte avînd arme nucleare la bord și măsurile luate de către S.U.A., U.R.S.S. și Anglia cu privire la reducerea producției de materiale fisionabile pentru scopuri militare, înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin subliniază faptul că «totuși luarea unor măsuri concrete de dezarmare este împiedicată încă de stăruința puterilor apusene asupra așa-zisului principiu al echilibrului de forțe, care sporește neîncrederea dintre popoare și creează condiții de continuare și creștere a ritmului cursei înarmărilor». Această situație trebuie să facă și mai vie activitatea luptătorilor pentru pace din lumea întreagă.

În încheiere înaltul Ierarh moldovean afirmă printre altele, următoarele constatări : «un fapt îmbucurător îl constituie totuși optimismul care domină atmosfera actuală de lucru în Comitetul celor 18 state pentru dezarmare. Cu toate că între marile puteri există încă deosebiri importante în chestiunea dezarmării, din zi în zi se simte tot mai mult trecerea de la un simplu dialog la adoptarea unor măsuri concrete care pot constitui pași noi în problema dezarmării».

REDACTIA

ARTICOLE ȘI STUDII

ASPECTE DIN VIAȚA CREȘTINĂ ÎN COMENTARIUL SFÎNTULUI IOAN GURĂ DE AUR LA EPISTOLELE PASTORALE

«Ce se poate asemăna cu iubirea? Nimic!
Ea este rădăcina, izvorul și mama bunătăților,
virtute care nu produce suferință, virtute plină
de plăcere și, aducând multă bucurie aceluia
care o practică» (Sfântul Ioan Gură de Aur,
Scrisoarea CCXXII).

I. Geniul oratoric al Sfântului Ioan Gură de Aur

Unul dintre luceferii, care au strălucit pe bolta lumii creștine, în decursul veacurilor, a fost geniul Sfântului Ioan Gură de Aur. El a primit lumină și cultură de la învățătura Mintuitorului «Soarele plin de foc, strălucitor, ce își aruncă razele pe întreg firmamentul creștin». Sfântul Ioan Gură de Aur — putem spune — a fost cea mai aleasă, gingașă și mirositoare floare din grădina duhovnicească, ce a îmbălsămat cu parfumul său sufletul creștin de pretutindeni. Nu sînt graiuri, nici cuvinte a zugrăvi îndeajuns geniul acestui mare om creștin, care «se impune ca o personalitate proeminentă prin relieful său unic de om, de scriitor, de preot»¹ și înnoitor al vieții creștine din vremea sa și de totdeauna.

A fost apreciat la justa lui valoare atît de lumea contemporană cît și de posteritate. Apoteozat pe drept, la gradul de superlativ, n-a avut echivalent în omiletică, nici pînă astăzi. El a excelat în arta predicatorială, încît fără exagerare, putem afirma că s-a născut orator². Talentul său oratoric i-a adus supranumele de Gură de Aur.

---

1. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Personalitatea Sfântului Ioan Gură de Aur*, în «Studii Teologice», 1957, nr. 9—10, p. 595.

2. Dintre scriitorii latinî, Lucius Caecilius Firmianus Lactantius, trăitor în veacul

Adăpat din destul de la izvoarele literaturii clasice, Sfântul Ioan a reținut ceea ce i s-a părut mai interesant și util pentru conturarea personalității sale intelectuale și oratorice. A fost un scriitor prodigios. A scris : tratate, omilii și scrisori. Toate sînt de o înaltă calitate literară. Geniul și arta sa oratorică se oglindesc cu prioritate în omiliile sale. După Origen, a fost cel mai fecund scriitor creștin. În toate operele sale, există o perfectă armonie între idei și sentimente. De asemenea, frumusețea fondului este în perfectă consonanță cu farmecul formei. Acea «muzicalitate literară hrisostomică» se impune peste veacuri și peste întinderi. A fost un predicator și scriitor desăvîrșit. Pana lui n-a cruțat pe nimeni. El a sesizat toate abaterile și abuzurile atît ale membrilor curții imperiale, claselor suprapuse, clericilor și credincioșilor și le-a așternut în paginile nepieritoare ale omiliilor sale, condamînd păcatul sub orice formă. Sfântul Ioan a avut un spirit practic, identificîndu-se cu viața creștină. A înțeles perfect ceea ce a propovăduit și a trăit ceea ce a predicat. N-a existat pînă la el și nici după el un alt «sfînt părinte care să fi trăit atît de intens viața creștină. Figura lui de adevărat creștin, preot, ierarh și predicator a spintecat veacurile, fiind mereu vie, în sufletul creștin. Dacă predica lui după 15 veacuri și mai bine se menține, ne putem da seama cît de vie și pregnantă a fost atunci, rostită de ingeniosul orator, de pe amvon. Operele Sfîntului Ioan Gură de Aur au reprezentat un tezaur scump pentru Biserica creștină — tezaur care nu s-a epuizat niciodată. Prodigioasa operă literară hrisostomică este predominată de omilii și mai cu seamă de omiliile exegetice. Despre omiliile referitoare la comentarea epistolelor pastorale (I și II Timotei, Tit și Filimon), ne vom ocupa în cele ce urmează.

II. Succintă privire asupra activității Sfîntului Ioan Gură de Aur de comentator al Epistolelor pauline

Sfîntul Ioan Gură de Aur este socotit de întreaga creștinătate cel mai de seamă comentator al cărților Sfintei Scripturi și îndeosebi al Epistolelor Sfîntului Apostol Pavel. Sfîntul Ioan a lăsat circa 250 omilii cu privire la Epistolele pauline. El se remarcă din acest punct de vedere, nu numai prin «mulțimea și frumusețea operelor sale, cît și pentru normele pe care le-a statornicit la temelia metodei lui de interpretare»³.

Mare orator bisericesc, Sfîntul Ioan și-a consacrat exclusiv viața spre a împărtăși de pe amvon ascultătorilor din mărgăritarele de mult preț ale Sfintei Scripturi. Ca și psalmistul, cugetă la cuvîntul Domnului «ziua și noaptea». Pe drept cuvînt, scrie Teodoret al Cyrului în *Laudă Sfîntului Ioan* : «O, părinte, dă-ne lira ta ! Acordă-ne plectrul tău pentru a te lăuda. Căci deși mîinile tale s-au desfăcut, potrivit legilor firii, lira ta răsună peste tot pămîntul prin darul harului. Împărtășește-ne și nouă

III—IV (240—317) a fost supranumit «Ciceronele creștin». Ieronim îl definește «ca un fluviu de elocvență ciceroniană» (Ieronim, *De viris illustribus*, 80).

3. Magistrand Vasile I. Bria, *Imnul dragostei* (I Cor. XIII, 1—13) în *Omiliile Sfîntului Ioan Gură de Aur*, în «Studii Teologice», nr. 7—8, 1961, p. 427 ș. u.

limba ta nemuritoare. Numai limba ta e vrednică să povestească faptele tale»⁴.

Dă interpretarea cea mai justă conținutului Cărtilor Sfinte, axînd-o pe adevărul mîntuitor, oferind sfaturi pentru viața de toate zilele. Precum am relatat, Epistolele pauline au constituit o deosebită preocupare pentru Sfîntul Ioan căci le aprofundează și le consacră cele mai frumoase și mai impresionante omilii. «Sfîntul Părinte a reușit să se identifice cu personalitatea «vasului ales» și să pătrundă tilcuirea sensului adevărat al gîndirii acestuia. De aceea se recunoaște că «nimeni altul nu a trăit mai aproape de sufletul marelui Apostol ca Sfîntul Ioan Hristostom»⁵.

Dumnezeiescul Pavel a constituit cel mai vrednic leit-motiv pentru Sfîntul Ioan, care a trăit, ca și primul, cu adevărat viața întru Hristos Iisus Domnul nostru. Sfîntul Ioan a înțeles suficient înalta gîndire a Apostolului Pavel, elaborînd renumitele sale omilii la Epistolele pauline. A exploatat pînă la epuizare tezaurul neprețuit al ideilor pauline. Gîndul de totdeauna al Sfîntului Ioan a fost de a păși pe urmele marelui Pavel, traducînd în viață Evangheia Mîntuitorului. A pus talentul său oratoric în slujba ascultătorilor săi, luminîndu-i și încălzîndu-i prin adevărul divin. Logica și discernămintul problemelor sînt comune acestor doi mari lampadofori ai lumii creștine. Sfîntul Ioan, explicînd pe Pavel, în comentariile la Epistolele sale. Marele predicator antiohian a aflat în Epistolele pauline vivacitate și prosepțime. Comentariile sale se află la cel mai înalt nivel exegetic, culminînd cu cel la Epistola către Romani. De asemenea este de apreciat și comentariul asupra Epistolelor pastorale, unde utilizează figuri alese de stil, în scopul trezirii interesului și curiozității auditorilor.

Din acest comentariu se desprinde viața creștină, sub toate aspectele vremii : spiritual-teologic, moral, social. Le vom cerceta pe rînd.

III. Aspectul *spiritual-teologic*

A. Problema *hristologică*.

«Dumnezeu s-a arătat în trup». Această taină nici îngerii n-au cunoscut-o pînă la întruparea Mîntuitorului. Taina aceasta «cu adevărat mare este» în viața creștină : «Căci omul a devenit Dumnezeu și Dumnezeu om». Se cade a duce viața vrednică de această taină.

B. Problema *pneumatologică*.

«Sfîntul Duh — zice dumnezeiescul Gură de Aur — apără Biserica», revărsîndu-și harul asupra ei, prin sfintele taine și ierurgii. Sfîntul Duh este a treia persoană a Dumnezeirii, de o ființă cu Tatăl și cu Fiul.

4. Citat apud Pr. Prof. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 613.

5. Magistrand Vasile I. Bria, *op. cit.*, p. 428.

C. Problema soteriologică.

În viața creștină, mîntuirea are caracter universal: «Dumnezeu voiește ca toți oamenii să se mîntuiască și să vină la cunoștința adevărului»⁶. Harul lui Dumnezeu s-a întins și peste neamuri. Dumnezeu a trimis pe Fiul Său ca mijlocitor între El și oameni. Fiul comunică în opera de mîntuire cu celelalte două persoane ale Sfintei Treimi: Tatăl și Duhul Sfînt. Prin marea Sa iubire și bunătate, Dumnezeu ne-a răscumpărat din robia păcatului. Jertfa Mîntuitorului pe cruce s-a făcut pentru întreg neamul omenesc. Mîntuirea se dobîndește nu numai prin credință ci, și prin fapte bune. Dumnezeiescul Ioan face o frumoasă paralelă între Apostolul Pavel și Iuda Iscarioteanul: «Vas de lut era Pavel dar a devenit de aur, cum și Iuda, care fusese vas de aur, s-a făcut vas de lut». În vederea mîntuirii omului, Sfîntul Ioan îndeamnă la împărtășirea cu Trupul și Sîngele Domnului, în stare de vrednicie, în cele patru posturi de peste an. «Timp de apropiere să ne fie nouă curățenia cugetului. Cel ce se apropie de «hrana duhovnicească, să-și spele sufletul»⁷. Iată îndemnuri calde, pline de evlavie creștină.

D. Problema eshatologică.

Viața aceasta este trecătoare însă pregătitoare pentru cea veșnică. De aceea fiecare este dator a săvîrși fapte vrednice de împărăția lui Dumnezeu. Fiecare va răspunde în fața Dreptului Judecător de felul cum a înțeles să trăiască viața pe acest pămînt. Pentru faptele săvîrșite, Dumnezeu va aplica sancțiunea divină: viața veșnică celor ce au săvîrșit binele și pedeapsă sau osîndă celor ce au trăit în plăceri și păcate. În viața de dincolo, celor răi, nu va fi nici o mîngîiere căci toți se vor afla în focul cel veșnic ca o dreaptă răsplătire pentru faptele ce au săvîrșit.

E. Ierarhia bisericească.

Dumnezeiescul Gură de Aur, comentînd Epistolele pastorale, referitor la cei chemați la apostolatul sacerdotal, recomandă ca să fie buni conducători în cele duhovnicești. Să fie buni teologi, păstrînd credința cea adevărată, să nu fie mîndri, ci plini de duhul smereniei. Smerenia este cununa de aur și pietre scumpe, care trebuie să împodobească sufletul slujitorilor lui Hristos. Păstorul conduce turma, iar turma fără păstor cade pradă diavolului⁸. Demnitatea învățăturii și a preoției este mare și minunată⁹. Alegerea la preoție a candidatului să se facă «fără vreo patimă omenească, fără vreo legătură cu prietenia sau dușmănia. Dă exemplu cu Matia, care a fost ales de Sfinții Apostoli, cărora nu li se împărtășise Duhul Sfînt iar alegerea s-a făcut prin rugăciune. Sfîntul

6. I Tim. II, 4.

7. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Comentar la Epistola I Timotei, Omilia V*, P. G., t. LXII, col. 525 ș. u.

8. «Bate-voiu păstorul și se vor risipi oile turmei» (Matei XXVI, 31).

9. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Comentar la Epistola I Timotei, Omilia IV*, P. G., t. LXII, col. 525.

Ioan menționează că Timotei a fost hirotonit și că hirotonia se face «prin votul lui Dumnezeu». Preotul să folosească drept arme : priveghearea, trezirea, neconținută băgare de seamă. «Preotul este ca un părinte obștesc»¹⁰. El este dator să poarte grijă de tot fără excepție ca și Dumnezeu căruia îi slujește cele sfinte¹¹. «Cu cât demnitățile sunt mai înalte, cu atât și primejdiile sînt mai mari pentru cel ce este îmbrăcat cu preoția»¹². Diaconilor li se recomandă să fie fără prihană, înțelepți, primitivi de străini, blînzi, necertăreți, neîubitori de cîștig mîrșav, sinceri, smeriți și să aibă «taina credinței întru cuget curat»¹³. Diaconul să nu fie botezat de curînd (neofit), ci să cunoască doctrina creștină. Cu privire la cuvintele Sfîntului Pavel : «femeile asemenea să fie cucernice, neclevetitoare, cu luare aminte, credincioase întru toate, dumnezeiescul Ioan Gură de Aur stabilește că, în acest loc, Apostolul se referă la diaconese. Această tagmă a diaconeselor încă mai exista și pe vremea Sfîntului Ioan. În concepția hrisostomică, diaconia este slujire înaltă, căci «este slujire dumnezeiască Celui preainalt» și de aceea Sfîntul Pavel pretinde de la diaconi aceeași virtute ca și de la preoți și episcopi : să fie curați și fără prihană. Sfîntul Ioan Gură de Aur își pune întrebarea : de ce nu vorbește Pavel și despre «tagma preoților» ? Și află următoarea explicație : «fiindcă nu este mare deosebire între dînșii, căci și preoților le este încredințată învățătura, supravegherea și îngrijirea Bisericii — și ceea ce a fost spus pentru episcopi, se potrivește și pentru preoți. Episcopii : numai cu hirotonia îi covîrșesc și numai cu aceasta se pare că întrec pe preoți»¹⁴. Preotul se cuvine a fi întreținut de credincioși căci «vrednic este lucrătorul de plata sa». Adevăratul păstor de suflete nu șade în nepăsare, ci «sufletul își pune pentru oi». Comentînd cuvintele Sfîntului Apostol Pavel : «cine dorește episcopie, bun lucru dorește», Sfîntul Părinte spune : «Nu-l învinovățesc căci este aici mai mult un fapt de purtare de grijă și protecție a păstoriiților săi». Episcopul «să fie fără prihană». Cel îngreunat cu multe păcate să nu dorească acest lucru (episcopie) căci prin faptele sale rele s-a îndepărtat singur de cea demnitate. Un astfel de om «nu trebuie a stăpîni, ci a fi stăpînit». Episcopul să se îngrijească nu numai de treburile sale, ci și de ale celorlalți. Să fie veșnic în păcătoare, să trăiască cu duhul, să fie energic. Să fie la înălțimea chemării sale, pregătit intelectualcește, strălucind prin faptele sale și luminînd prin

10. Idem, *Comentar la Epistola I Timotei, Omilia VI*, P. G., t. LXII, col. 529 ș. u.

11. Sfîntul Ioan Gură de Aur se referă aici la cele trei funcțiuni ale preoției : conducătoare, sîntitoare și învățătoare.

12. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Comentar la Epistola către Tit, Omilia I*, P. G., t. LXII, col. 663 și u. *Notă* : În afară de tratatul Sfîntului Grigorie de Nazianz, Πιστὸς ποιητὴς (= despre lușă), nici un alt sfînt părinte n-a scris alt de frumos, cuprinzător și înaripat ca Sfîntul Ioan Gură de Aur, despre preoție. Tratatul său *Despre preoție* a atins culmi neegale unde se poate vedea nivelul sublim al sacerdoțiului hrisostomic. Este o operă monumentală, de o valoare excepțională, o adevărată perla a literaturii creștine de pretutindeni și de todeauna.

13. I Tim. III, 9.

14. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Comentar la Epistola I Timotei, Omilia XI*, P. G., t. LXII, col. 553 ș. u.

învățătura sa pe păstoriții săi. Episcopul să nu batjocorească pe nimeni, călcându-i în picioare demnitatea umană și să nu rănească cugetul fraților. Să fie primitor de străini, nesupus vreunei patimi. «Se cade episcopului să fie strămutat de pe pământ», cu sufletul întotdeauna alături de ziditorul pentru care trăiește. În fiecare cetate să fie un episcop. El e centrul puterii ecleziastice, în jurul căruia gravitează întreaga viață creștină. Să fie un bun chivernisitor al celor pămîntești, dar mai mult al celor duhovnicești. Să poarte grijă de ajutorarea văduvelor, fecioarelor și a celor nevoiași, care au trebuință. Episcopul să fie verificat îndeajuns și nu dintre catehumeni, ci om cu experiență duhovnicească spre a cîrmui cu înțelepciune, fără a se trufi. Episcopul să aibă o comportare aleasă căci : «Cel ce are o viață strălucită este respectat și de aceea, fiindcă adevărul chiar și dușmanilor le închide gura»¹⁵. Să fie o personalitate, care ca și soarele să radieze lumina învățăturii Mîntuitorului, celor din jurul său¹⁶. Candidatul la episcopat bănuît de anumite scăderi, nu trebuie hirotomit¹⁷. La alegerea unui episcop să nu se țină seamă de «slava lumească» dar nici să se exagereze contrariul, ci să se procedeze cu moderație. Slujitorii lui Dumnezeu, «să se învîrtească ca niște îngeri în jurul oamenilor și să producă rod mult și bun în ogorul Bisericii. Slujitorilor sfințitor altare le revine în sarcină de a înțelege viața creștină sub toate aspectele ei, recomandînd săvîrșirea binelui și osîndind răul, ferind pe alții și chiar și pe ei înșiși, de păcat. Blîndețea, smerenia, îndelunga răbdare să împodobească ca niște flori alese sufletul unui episcop. Să nu privească din «castelul de fildeș» al mîndriei pe păstoriții săi și să nu se socotească divinizat, cu pretenții de apoteozare. Unui episcop, chiar tînar fiind, să i se acorde cinstea ce se cuvine demnității arhieresti. Episcopul să evite pe cît mai mult posibil suspiciunile de orice natură ar fi ele. Contrar, riscă de a se compromite. Să aibă prestanță de adevărat conducător de suflete. «Este de ajuns — zice Sfîntul Ioan — ca un singur păcat să-l prăbușească în gheena»¹⁸. Episcopul să aibă harul și pacea lui Dumnezeu, cele două cîrme spre a putea naviga pe marea cea furtunoasă a vieții. Episcopul este doctor al sufletelor, însă doctorul nu bate pe nimeni, ba încă pe cel bătut și rănit îl îngrijește și-l vindecă !...

IV. Aspectul moral

A. Datorii față de Dumnezeu.

Să avem credință : credința aduce liniștea cugetului. Sfîntul Ioan condamnă fatalismul (destinul) : «Această credință deci să o avem și de aceasta să ne ținem strînși căci prin aceasta vom putea scoate din

15. Ideea, *Comentar la Epistola I Timotei, Omilia X*, P. G., t. LXII, col. 547 ș. u.

16. Matei V, 16.

17. «Nu trebuie unul ca acesta să fie adus în mijlocul (comunității)», P. G., t. LXII, col. 551.

18. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Comentar la Epistola către Tit, Omilia I*, P. G., t. LXII, col. 663 ș. u.

suflet acele credințe vătămătoare, ca de pildă credința (greșită) «așa s-a născut și așa i-a fost sortit»¹⁹. Sau : «câci dacă soarta are vreo putere, apoi trebuie să-și arate puterea în cele mai mari, adică în virtute și răutate și nicidecum în bogăție și sărăcie». De unde vine apoi că acelaia îi merg lucrurile după dorință pe când acestuia i se pun în cale mij și mii de piedici?... «Crede că există Dumnezeu, care se îngrijește mai dinainte și atunci va ști totul lămurit»²⁰. O altă datorie față de Dumnezeu este de a-L iubi. «Nimic nu vatămă atât de mult neamul omenesc, ca a disprețui prietenia și dragostea și a nu o urmări cu multă râvnă, spre a o stăpîni — precum iarăși nimic nu înalță pe cineva, ca a o urmări cu toată puterea»²¹. Dumnezeiescul Gură de Aur îndeamnă spre o dragoste izvorâtă din cuget bun, din inimă curată «din credință sinceră... deoarece dintr-o credință adevărată izvorăște dragostea. Cel ce crede cu adevărat în Dumnezeu nu va suferi niciodată a fi lipsit de dragoste»²².

Neștiința se naște din lipsa dragostei. Sufletului datat cu totul plăcerilor i se vatămă agerimea și în cele din urmă i se întunecă ochiul cugetului. Hristos să fie iubit ca un prieten, care s-a jertfit pe cruce pentru întreaga omenire. Îndeamnă la iubire și binefacere chiar și celor ce ne fac răul spre a împlini poruncile divine. Cu frică și cu cutremur să iubim pe Dumnezeu. Iubirea învinge totul : «După cum focul ce cade pe materia arzătoare nimicește totul, tot astfel și căldura dragostei oriunde ar pătrunde, pe toate cele ce vatămă cuvîntul lui Dumnezeu, le nimicește și așa face pămîntul curat și prielnic pentru primirea semințelor»²³. Dragostea înlătură tot ceea ce este rău. Și ajungem la convingerea Sfîntului Ioan că : «Nimic nu poate fi mai principal decît dragostea, căci ea este mai folositoare decît banii, decît noblețea, decît stăpînia și decît toate celelalte»²⁴.

Slava și cinstirea lui Dumnezeu să se facă nu numai prin vorbe, ci și prin fapte. Cinstindu-l pe Dumnezeu, ne cinstim pe noi înșine. «Că după cum cel ce deschide ochii spre a vedea lumina soarelui, de el singur s-a folosit, admirînd frumusețea acestui corp ceresc iar acelaia nu i-a adus nici o mulțumire fiindcă doar nu l-a făcut mai strălucitor de cum era — tot așa, ba încă cu atât mai mult cu Dumnezeu, căci cel ce admără și cinstește pe Dumnezeu, pe dînsul singur se cinstește și se folosește foarte mult»²⁵. Viețuirea, întru frica lui Dumnezeu, aduce mărirea lui Dumnezeu.

Întotdeauna să manifestăm mulțumire lui Dumnezeu pentru binefacerile primite. Să-i mulțumim (lui Dumnezeu) chiar și pentru binele apropiatului căci în aceasta se reflectă îndeajuns iubirea creștină. Dumnezeu ne-a dat posibilitatea de a fi drepti, fii, frați, prieteni și moștenitori ai împărăției cerurilor ; Dumnezeu este atotbun.

19. Idem, *ibidem*.

20. Idem, *ibidem*.

21. Idem, *Comentariu la Epistola I Timotei, Omilia II*, P. G., t. LXII, col. 509 ș. u.

22. *Ibidem*.

23. Idem, *Comentariu la Epistola II Timotei, Omilia VII*, P. G., t. LXII, col. 535 ș. u.

24. Idem, *Comentariu la Epistola către Tit, Omilia IV*, P. G., t. LXII, col. 681 ș. u.

25. Idem, *Comentariu la Epistola I Timotei, Omilia IV*, P. G., t. LXII, col. 523.

Cînd ne rugăm să nu urmărim slava deșartă sau fanfaronada ca fățarnicii. Creștinul se poate «ruga în tot locul, ridicîndu-și mîinile curate». Cînd ne rugăm să avem mîinile curățite de vătămările pricinuite aproapei, de iubirea de argint, de răpiri, de ucideri». Cugetul să fie curat, slobod pe orice patimă. Nimeni să nu se apropie de Dumnezeu cu dușmănie, nimeni cu îngreunare și îndoială. Iubirea plină de sinceritate să înflorească în sufletul creștin.

B. Datoria către noi înșine.

Avem datoria de a ne lumina mintea, hrănind-o cu învățătura sfintei noastre Biserici. De asemenea, de a ne întări voința spre a săvîrși virtutea. Virtutea la început are cu sine osteneală dar în cele din urmă plăcere și odihnă. Cei ce poartă numele lui Hristos să fie virtuoși. Pe cel ce poartă în el pe Hristos și-I mărturisește numele și îngerii îl admiră și se tem de el. Cel ce săvîrșește virtutea se slăvește pe sine. Practicarea virtuții ne pregătește calea spre mîntuire. Sfîntul Ioan vorbește despre Iov, care era bogat în Dumnezeu. Bogăția sufletească este mai de preț decît orice. Devenind bun, vom beneficia și de bunurile vieții veșnice. Cel ce nu săvîrșește virtutea e ca și un om mort. Sfîntul Ioan insistă cu precădere asupra umilinței. În concepția lui, umilința adevărată nu se află lesne însă mai mult, în cuvînte. El pune-n antiteză de multe ori mîndria cu umilința și recomandă pe cea din urmă ca fiind medicamentul tămăduitor față de cea dintîi. Pe Sfîntul Ioan îl impresionează profund umilința Sfîntului Apostol Pavel, care exclamă : «Nu sînt vrednic de a mă numi Apostol. Mai mult decît toți aceia m-am ostenit însă nu eu ci «darul lui Dumnezeu, care este cu mine»²⁶.

Sfîntul Ioan condamnă păcatul. Astfel zice : «Păcatul este mai puturos decît orice putreziciune». Osîndește desfrînarea, care oferă o plăcere ademenitoare, momentană și, stingîndu-se cu totul îi ia locul tristețea și mîhnirea. Condamnă beția : «Cînd bețivul cade în nesimțire și nu vede pe nimeni din cei de față, ci se găsește mai rău decît cei nebuni, ce plăcere poate fi ?...»²⁷. Plăcerea adevărată este atunci cînd sufletul nu e stăpînit de patimi. Interzice ispitirea celor sfinte prin raționamente omenești căci este o blasfemie. Săvîrșirea păcatului este impediment în calea mîntuirii. Înfierază îmbuibarea. A mîncă și a bea «nu este o dovadă de viață omenească, fiindcă și animalele mîncă și beau». «Pîntecele gras nu produce minte ascuțită»²⁸. Ignoranța este sursa tuturor păcatelor. Avariția este detestată : «Cum iubești tu pe fratele tău, cînd nu voești a-l împărtași cu nimic din lucrurile acestea mici și nebăgate în seamă ?» Nimeni să nu se împotrivescă adevărului.

26. I Cor. XV, 9--10.

27. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Comentar la Epistola I Timotei, Omilia IV*, P. G., t. LXII, col. 519 ș. u.

28. Idem, *Comentar la Epistola I Timotei, Omilia XIII*, P. G., t. LXII, col. 569 : *παχέιζα γαστήρ λεπτόν οὐ τίθει νόον*; iar latinește: venter pinguis mentem subtilem non gignat. Sau: plenus ventris non studeat libenter = pîntecele plin nu studiaza cu plăcere.

Nimic necurat n-a făcut Dumnezeu și deci nimic nu este necurat decât numai păcatul care se atinge de suflet și-l spurcă. Cei păcătoși nu vor putea privi la soarele dreptății. Să cîștigăm hainele virtuților țesute în cer, pline de strălucire dumnezeiască și veșnică.

Sfîntul Ioan condamnă lăcomia de a agonisi bogății. Sărăcia generează virtutea pe cînd bogăția năruie și trupul și sufletul, cauzînd «mii de rele». Averile sînt trecătoare, dar să fie întrebuițate spre mîntuirea omului. Unii bogați au răpit averile de la alții pe nedrept, utilizînd mijloace neonestе.

C. Datorii față de aproapele.

Preotul să se roage pentru toți. Rugăciunea noastră să izvorască din dragoste desăvîrșită față de Dumnezeu și aproapele. Sfîntul Ioan dă ca exemplu pe întiul mucenic, Arhidiaconul Ștefan. Rugăciunea să se facă pentru toți, deoarece Mîntuitorul s-a adus ca jertfă pe Sine pentru întreg neamul omenesc. «Rugăciunea este un mare bun și un păzitor mîntuitor al sufletelor noastre» și a aproapelui. Să iertăm aproapelui greșelile. Să fim blînzi și îngăduitori; fiecare să-și judece faptele sale. Să ajutăm pe aproapele spre a-și cîștiga mîntuirea cu un sfat înțelept, mîngîindu-l, la vreme de întristare. Acestea sînt datoriile față de viața sufletească a aproapelui. Cele în raport cu viața trupeză, rezidă în faptele de milostenie. Sfîntul Ioan Gură de Aur îndeamnă: «Să rupem un codru de piine pentru cel flămînd și toate celelalte, care pot a ne face un curaj față de Dumnezeu, să le facem, ca astfel să ne bucurăm de bunurile făgăduite nouă»²⁹. Mîini curate și neîntinate sînt acelea ce fac milostenie iar aceasta află har înaintea lui Dumnezeu. Cel lipsit este buretele care șterge păcatele noastre. «Vino în ajutorul celor săraci, nu-i sili de a fura ca să aibă. De vei întinde mîna ta în mîinile săracilor, vei atinge cu dînsa bolta cerului și Cel ce șade acolo va primi milostenia ta, dar de ai întins-o fără roadă, nimic n-ai cîștigat»³⁰. Să nu răpim avutul unuia ca să facem milostenia altuia. Oriunde și oricum s-ar afla, creștinul adevărat să săvîrșească fapta cea bună. «Nimic nu este atît de puternic spre a stinge focul păcatelor noastre ca milostenia. Milostenia este mama dragostei, a dragostei care caracterizează creștinismul, care este mai mare decît toate semnele și minunile prin care ucenicii se aseamănă lui Hristos. Este scara care urcă la cer»³¹.

Datoriile față de Dumnezeu, față de noi înșine și aproapele sînt esențiale și de o covîrșitoare importanță în viața creștină. Orice creștin adevărat, după afirmația Sfîntului Ioan Gură de Aur, va ajunge la desăvîrșirea morală, numai dacă își va face cu prisosință datoriile față de Dumnezeu, față de el însuși și față de aproapele. Sînt lucruri care se pot realiza în viața creștină. Sfînții le-au realizat și au cîștigat cununa cea

29. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Comentar la Epistola I Timotei, Omilia VII*, P. G., t. LXII, col. 544 ș. u.

30. Idem, *Comentar la Epistola II Timotei, Omilia I*, P. G., t. LXII, col. 606.

31. Idem, *Comentar la Epistola către Tit, Omilia VI*, P. G., t. LXII, col. 698.

neveștejită a măririi celei cerești, căci au fost credincioși Mîntuitorului pînă la moarte.

V. Aspectul social

A. Societatea din vremea sa.

Sfîntul Ioan relevă decadența morală a societății din vremea sa. Infieriază răzburarea, neînțelegerile dintre oameni, ghicirea din zborul sau cîntatul păsărilor, nașterile, simboalele, zgardele agățate la gît pentru boli, ghicirile, farmecele, vrăjile și altele. Combate luxul și huzurul. «De ce miroși a parfum, o femeie? în timp ce trupul tău, pe dinăuntru este plin de necurătenii! De ce cheltuiești pentru un lucru împruțit? E ca și cum ar turna cineva mir în mlaștină sau balsam în cărămidă spartă». Femeia să se împodobească cu mirul buneii intenții și al credinței sincere și curate. Acest mir izvora de la Sfîntii Apostoli ca «un miros de bună mirească... unora spre moarte, altora spre viață veșnică»³². După cum parfumurile cele materialnice influențează asupra celor din jur, tot așa și mirurile duhovnicești, în lumea sufletelor. Și demonii se vor înfricoșa de mireasma cea duhovnicească. Mirul duhovnicesc este rodul virtuții.

B. Familia creștină.

Familia creștină se postamentează pe un ideal înalt: iubirea între cei doi soți și ceilalți membri. Părinții, dacă vor crește și educa odraslele lor întru frica lui Dumnezeu vor culege cu prisosință rodul efortului lor. Părinții sînt exemplul copiilor. Corectitudinea se impune părinților ca un postulat ireversibil. Părinții să fie patronați de idealul cel mai sublim de a vedea pe copii lor urcînd treptele cele mai înalte ale desăvirșirii creștine. O femeie virtuoasă, mare răsplată va lua de la creșterea și educarea copiilor. Părinților neglijenți în creșterea și educarea copiilor, aspră le va fi osînda. Să nu facem totdeauna pe placul copiilor, căci îi formăm capricioși. Copiii să fie astfel educați spre a deveni buni și cinstiți. E trebuie protejați ca ființe gingașe și inocente, ce au neapărat nevoie de ajutorul părinților³³. Tinerii să se căsătorească la vremea convenită spre a fi neîntinați cînd vor primi pe mireasă. Să fie feriți de a avea contact cu femei înainte de nuntă spre a nu se deprinde cu păcatul desfrînării. «Căci bărbatului desfrînat, toată pîinea i se pare dulce»³⁴. Cununile ce se pun pe capul tinerilor simbolizează biruința asupra plăcerilor. Și se întrebă Sfîntul Ioan despre tînărul ce a păcătuit înainte de nuntă, astfel: «De ce mai poartă cunună pe cap cînd el este învins?! În toate să se procedeze cu înțelepciune.

Sfîntul Ioan, în omiliile sale, a consacrat pasaje destul de importante femeii, elogiînd pe cea virtuoasă și condamînd pe cea decăzută.

32. II Cor. II, 15-16.

33. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Comentar la Epistola I Timotei, Omilia IX*, P. G., LXII, col. 546.

34. Sirah XXIII, 23.

Femeia este o ființă gingașă și sensibilă, predispusă în orice moment spre alunecare. Orice femeie se străduiește să se facă plăcută bărbatului său. Însă femeia care se împoțonează trage și pe alții în mreaja rivnirei³⁵. Reflectînd asupra femeii predispusă spre alunecare, i se adresează : «Nu se poate ca să fii iubită de alții dacă tu nu voiești»³⁶. În gingașia și dragălașenia femeii frumoase se reflectă frumusețea și perfecțiunea Creatorului. Frumusețea femeii să fie împodobită de virtutea seriozității și a cinstei. Înțelepciunea și cumpătarea să împodobească sufletul feminin. Deși ascet sever, Sfîntul Ioan totuși a fost mișcat de frumusețea feminină și prin analogie cu frumusețea și perfecțiunea divină, exclamă, adresîndu-se femeii : «Dumnezeu te-a făcut frumoasă ca și prin aceasta să se admire iar nu să se batjocorească»³⁷. Femeile să-și cheltuiască viața în activitate și nu în moleșire sau trîndăvie. Femeia să deprindă pe bărbatul ei de a-i iubi comportarea și podoaba sufletului ei căci numai așa îl va putea feri de desfrînare. Femeile să aibă mîinile curate și neîntîinate, să renunțe la poftele lor, să «nu răpească și să nu lăcomească la avutul altuia»³⁸. Să aibă o ținută corectă și temperată în toate. Cînd vine să se roage, să nu se împodobească cu «giuvaericele, împletituri și cîrlionți», deoarece acestea produc smînteală celor din jur și mai cu seamă bărbatilor. Îmbrăcămintea cu exagerări poate să-i știrbească buna reputație de femeie serioasă și înțeleaptă. Femeia să păsească cu sfială și evlavie în Casa Domnului. Privirile sfredelitoare și mișcările grațioase irită sensualitatea masculină. Sfîntul Părinte antiohian sesizează cu regret și condamnă «sulimanurile de pe față, vopsirea pe sub gene, călcătura și pășirea a lene, vocea dezmiertată, «ochiul umed și plin de toată desfrînarea» și altele. Pe Sfîntul Ioan îl scandalizează «tulburarea și vorba multă ce se face în biserici de către femei». În biserică, nu numai femeile dar și ceilalți ascultători sînt obligați a păstra liniștea. Podoaba cea mai de seamă a femeii este sfiala și evlavia de care să dea dovadă cu prisosință. Femeii îi este interzis de a vorbi și de a învăța în Biserică. Punînd în antiteză sexul feminin cu cel masculin, Sfîntul Ioan Gură de Aur spune : «Sexul bărbătesc s-a bucurat de mai multă cinste fiindcă a fost zidit întii». Femeia a fost piatra de poticnire a bărbatului celui dintîi, Adam, fiindcă : «A învățat femeia odinoară pe bărbat și totul a stricat și cu neascultare l-a făcut vinovat pe osîndă»³⁹. Referitor la păcatul originar : «Neamul femeiesc a călcat porunca iar nu cel bărbătesc». Însă Dumnezeu le-a acordat femeilor posibilitatea mîntuirii prin nașterea, creșterea și educarea odraslelor lor. Un lucru valabil permanent este că : «Cel ce are femeie frumoasă iarăși nimic nu crede mai rău ca a avea cîineva femeie frumoasă fiindcă faptul acesta este încărcat de bănuiele și de zavistii.

35. Sfîntul Maxim Mărturisitorul zice : «Căci dacă nu este femeie, nu este nici curvie» (*Răsp. către Tatiasie*, 50, în *Filocalia*, trad. rom., vol. III, Sibiu, 1948, p. 203).

36. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Comentar la Epistola I Timotei, Omilia IV*, P. G., t. LXII, col. 518.

37. *Ibidem*.

38. *Idem*, *Comentar la Epistola I Timotei, Omilia VIII*, P. G., t. LXII, col. 541.

39. *Idem*, *Comentar la Epistola I Timotei, Omilia IX*, P. G., t. LXII, 543 și urm.

Femeia care se înșală lesne e departe de bărbat. A se înșela cineva (lesne) este al femeilor sau mai bine zis nu al femeilor, ci al femeiuștelor»⁴⁰. Femeia să aibă cuvînt sfătuitor în casă și să nu vorbească public. Cele bătrîne să povățuiască pe cele tinere de a-și iubi pe bărbații lor. Iubirea stă la temelie unei căsnicii durabile. Femeile care își iubesc cu sinceritate bărbații, poartă grijă de casele lor, sînt bune gospodine, bune femei. Datoria femeii este de a-și iubi fiii; «aceea care iubește rădăcina, cu atît mai mult, va iubi și roadele».

Femeia gospodină este înțeleaptă și iconoamă. Este vrednic de condamnat cel ce desparte pe femei de bărbați sub pretext de înfrinare. «Cinstită este nunta și patul nespurcat»⁴¹. Condamnă practica spartanilor care scoteau femeile la război și le foloseau în comun. Văduvele să fie neprihănite, statornice și evlavioase. Dacă au fii sau nepoți, sînt obligate a-i crește și educa cu grijă spre a-i face folositori societății. Femeia văduvă este logodită cu Hristos. Fecioarele, cele sterpe și văduvele se bucură de mare cinste chiar dacă nu au copii ca cele căsătorite.

Bătrîniș să nu fie leneși, trîndavi sau mînioși. Să fie înțelepți.

C. Raportul dintre dascăl și ucenic.

Ucenicul, în cele duhovnicești, se cuvine a se asemăna cu învățătorul său. Să existe un raport bazat pe afinitatea sufletească între ei, aureolat cu nimbul de aur al celei mai înalte virtuți creștine: iubirea. Să fie același raport ca între tată și fii, căci discipolul este cu adevărat fiu duhovnicesc, împrumutînd din ființa spirituală a învățătorului său. Sfîntul Ioan Gură de Aur se impresionează adînc de dragostea ce o revărsă Pavel către Timotei deoarece se îngrijește și de slăbiciunile lui trupesti, de șubrezenia corporală. Dascălul să trateze cu blîndețe pe discipolul său. «Adevăratul dascăl mai întîi trebuie să fie lui-și dascăl». După cum generalul dacă mai înainte n-a fost ostaș bun, nici general bun nu va fi vreodată, tot așa și dascălul. Se cade a respecta întotdeauna sfaturile celor mai mari. «Învățătorul trebuie cinstit și nu defăimat. Să i se aprecieze la justa valoare jertfa pe care o depune pe altarul cunoașterii, cît și strădania de a lumina pe ucenicii săi.

Cel ce învață pe alții, să fie «ca o icoană vie, ca o lege însuflețită, ca un monument viu al buneii viețuiri»⁴².

D. Monahismul.

Femeile, care s-au destinat fecioriei, vieții îngerești, se cuvine cu atît mai mult să petreacă o viață corectă. Haina albastră pe care o purtau pe deasupra monahii și monahiile pe vremea Sfîntului Ioan Gură de Aur trebuia să aibă o culoare potolită, să fie largă și nu strînsă pe corp spre a nu se scoate în relief anumite părți ale trupului, care ten-tează. Fecioarele (monahiile) să fie împodobite cu: sfială, înțelepciune,

40. «înșelarea (este) a femeiuștelor».

41. Evrei XIII, 4.

42. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Comentar la Epistola către Filimon, Omilia II*, P. G., t. LXII, col. 711.

cumpătare, îmbrăcăminte modestă. Nu perversitate, ci sinceritate ! Nu lux, ci simplitate în toate ! Nu desfrinare, ci pudoare, cinste și nevinovăție ! Acestea le recomandă Sfântul Ioan «îngerilor în trup», «martirilor pustiului». Le previne pe fecioare (monahii), adresându-se fiecăreia : «Diavolul stă de față, scrișnind din dinți și din toate părțile, voind a te doborî». Cinstirea convenită fecioarelor (monahiilor) depinde de prestanța spirituală pe care acestea o au în raport cu femeile din lume. «Minăstirile sînt limanuri liniștite iar monahii sînt ca niște luminători, care, luminînd din înălțime chiar și pe cei ce vin din depărtare... și atrăgînd spre liniștea lor, nu lasă pe nimeni să bijblie în întuneric». Dumnezeuiescul părinte elogiază cu mare respect evlavia și momentele sublime ale rugăciunii monahilor. Monahii nu au slugi, sînt lipsiți de fost, de pompă. Cîteodată îi apoteozează în felul următor : «Cu adevărat că aceștia sînt sfinți și printre oameni sînt îngeri»⁴³. Ei «cîntă minuni profetice cu multă simfonie și cu melodii armonioase. Nici chitara, nici naiul, nici alt organ muzical nu sloboade glas atît de plăcut ca cel ce se poate auzi pe cînd cîntă acei sfinți, în liniștea aceea a pustietății»⁴⁴. Cîntările lor sînt plăcute și pline de iubire față de Dumnezeu.

«Cei din lume dorm și ziua, pe cînd aceștia și noaptea priveghiază». Cu adevărat că sînt fii ai luminii. Ca hrană, monahii consumau unii numai pîine și sare iar alții și untdelemn, iar cei slabi «se «îndulceau din verdeturi și din fasole, bob sau linte». Dormeau pe frunze de copaci. La ei, se observau simplitate și sărăcie, nu lux și bogăție. Ei priveau moartea ca pe o trecere la viața de dincolo și o primeau cu cea mai mare seninătate. Viața îngerească a monahilor era mult apreciată și cuvințul lor întotdeauna ascultat.

E. Statul.

Sfântul Ioan Gură de Aur îndeamnă la supunere față de stat. În ceea ce privește legile, el precizează că se cade a fi respectate nu numai prin vorbe, ci și prin fapte. Scopul legilor este de a îndrepta pe om. Drept este acela ce săvîrșește virtutea. Legea singură nu face drept pe cineva, el trebuînd a săvîrși fapte bune. Legea să fie respectată nu de frica pedepsei, ci din conștiința fiecăruia⁴⁵. Sfântul Părinte susține principiul egalității și de a avea totul în comun : «Dumnezeu ne-a pus la dispoziția noastră a tuturor toate cele mari, ca de la acelea să ne învățăm a avea totul în comun»⁴⁶. «Cînd căpeteniile sînt în pace, cine ar putea dezbină și tulbura pacea ?»⁴⁷. Pacea este bunul cel mai de preț al omenirii de pretutindeni și de totdeauna.

O mare nenorocire care s-a abătut de nenumărate ori supra omenirii a fost războiul. Sfântul Ioan, în comentariul la Epistolele pastorale,

43. Idem, *Comentar la Epistola I Timotei, Omilia XIV*, P. G., t. LXII, col. 576.

44. *Ibidem*.

45. Idem, *Comentar la Epistola I Timotei, Omilia II*, P. G., t. LXII, col. 506 ș. u.

46. Idem, *Comentar la Epistola I Timotei, Omilia XIII*, P. G., t. LXII, col. 570.

47. Idem, *Comentar la Epistola către Tit, Omilia IV*, P. G., t. LXII, col. 683.

amintește trei feluri de războaie : a) când ostașii se războiesc pentru apărarea țării (contra barbarilor) ; b) războiul unora contra altora ; și c) când fiecare se războiește contra sa. Pe ultimul îl socotește cel mai aprig. Este războiul înfrinării, în ceea ce privește pofta trupului, pofta ochilor și trufia vieții. Acest război pricinuieste moartea, în gheena. Cel ce ia parte la omor și război este necurat.

Acei ce trăiesc, conform învățaturii Mântuitorului, vor urca pe treapta cea mai înaltă a desăvârșirii morale, vor deveni sfinți. Numai cei sfinți se bucură de adevărata slavă și în veacul de acum precum și în cel viitor. Acestea sînt aspectele vieții sociale în care a trăit Sfințul Ioan.

Concluzii

1. Sfîntul Ioan Gură de Aur a fost un om de talie univărsală. În domeniul oratoriei, el a impresionat nu numai societatea contemporană lui, ci și posteritatea.

2. «Lucrarea sa de slujitor, păstor și predicator al Bisericii s-a desfășurat cu atîta rîvnă, pricepere, adîncime și cunoaștere a oamenilor și a situațiilor încît ea a lăsat urme neșterse în sufletele contemporanilor și s-a transmis veacurile următoare ca model clasic pentru preoții creștini de pretutîndeni. Preoția hrisostomică e una din cele mai înalte preoții din cîte s-au realizat în istoria creștinismului»⁴⁸.

3. Aceasta s-a realizat istoricește, deoarece el a iubit ca nimeni altul pe aproapele și pe Dumnezeu. A luptat alături de aproapele nedreptățit, persecutat, disprețuit și care se zbătea în mizerie și în tot felul de nenorociri. A îndemnat la o viață cu totul morală, conform preceptelor Evangheliei.

4. Ca arhipăstor a fost mult iubit de credincioșii săi. Iubirea lui se contopea cu iubirea păstoriiților ca fluviul cu afluenții săi.

5. Activitatea sa de exeget a cunoscut o amploare cu totul deosebită. Comentariile la Sfînta Scriptură și mai cu seamă la Epistolele pauline sînt în evidență personalitatea distinsului ierarh.

6. În comentariul la Epistolele pastorale, în mod critic, prezintă viața creștină sub multiple aspecte.

7. Pe lîngă problemele teologice și morale, el se ocupă și de reparțizarea nedreaptă a bunurilor economice, raportul dintre clasele sociale : bogați, lipsiți și sclavi, rolul și însemnătatea muncii, pacea ca cel mai de preț bun și pericolul și distrugerile războiului, și le soluționează în lumina doctrinei evanghelice, cu o clarviziune extraordinară.

Pr. Magistru Mircea Nișcoveanu

48. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Actualitatea Sfîntului Ioan Gură de Aur*, în «Studii Teologice», an. VII (1955), nr. 7—8, p. 421.

ÎN AMINTIREA TEOLOGULUI RUS V. NESMELOV

(cu prilejul centenarului nașterii sale : 1863—1963)

1. Medităm trecutul, nu numai cu un vag sentiment de venerație pentru înaintași și opera lor. Treapta de conștiință spirituală la care am ajuns, o datorăm și lor. Fiecare la rîndul lui, călăuzit de același har, a adăugat o piatră la edificiul creației, luminînd mai precis direcția și sensul existenței. Și întrucît purtăm în suflet comori moștenite de la ei și le integrăm în propria noastră bogăție și viziune spirituală, se cuvine să-i purtăm și pe ei, numele, viața, faptele lor, în amintirea noastră.

Îndeosebi Ortodoxia a cultivat statornic, neabătut «legătura cu părinții» ; atît cu cei de aproape, cît mai ales cu cei de demult din dimineața însorită a Bisericii, statornicînd principiul : «unde au încetat ei lucrul, începem noi și-l ducem mai departe»¹.

Victor Nesselov este unul din acei teologi ortodocși care continuă drumul părinților. Deși a trecut prin lume modest, puțin cunoscut, fără zgomot — zgomotul face puțin bine, iar binele puțin zgomot, — dar gîndirea lui are darul să deștepte și să fecundeze spiritul, să contribuie la soluții noi și proprii în problematica vieții religioase. De aceea am socotit centenarul nașterii sale un bun prilej, să-l facem cunoscut ortodoxiei romînești în ceea ce ni s-a părut mai caracteristic și original.

2. V. Nesselov s-a născut în anul 1863. A studiat la vechea Academie duhovnicească din Kazan ; revine mai tîrziu tot acolo profesor de filozofie. Se săvîrșește din această viață la Kazan în anul 1920.

Nesselov este considerat astăzi printre marii teologi ruși. Împreună cu patriarhul Serghie și prof. P. Svetlov² e apreciat ca unul din acei pionieri ai teologiei pravoslavnice care au deschis noile căi ale teologiei ruse și chiar Ortodoxiei, în general. În anul 1893 a apărut vestita lucrare

1. Cf. Prot. P. Gnedici, *Literatura teologică rusă despre Dogma rîscumpărării*, în «Revista Patriarhiei din Moscova», 1962, nr. 8, p. 69.

2. *Ibidem*, p. 70.

a prot. Svetlov : *Crucea lui Hristos*. În anul 1895, pururea pomenitul patriarh Serghie își publică disertația de magistru în teologie : *Învățătura ortodoxă despre mîntuire*, iar începînd din anul 1898, apare în revista Academiei duhovnicești din Kazan — «Interlocutorul Ortodox» (Pravoslavnii Sobesednic) studiul prof. V. Nesmelov : *Știința despre om* (Nauka o celoveke). În formă definitivă opera a fost editată în anii 1905—1906, în două volume.

Abia în veacul trecut, cum s-a remarcat de multe ori, un duh de înnoire își croise drum în Biserica rusă, prin vestitul Filaret al Moscovei (1782—1867)³ și Alexei Homiacov (1804—1860)⁴. Noul spirit consta în renunțarea la tiparele vechi, rigide, în care se exprima o teologie secularizată și abstractă, și orientarea din nou pe calea Sfinților Părinți, pe calea unei teologii ca expresie a rugăciunii și vieții sfinte.

Dar truda acestor doi înaintași nu a rodit imediat. Încă mult timp după Filaret și Homiacov, cel mai răspîdit manual de dogmatică în aproape toate seminariile teologice, continua să fie cel al mitropolitului Macarie, conceput în stil scolastic (Pr. P. Gnedici). Abia în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, rivna patriarhului Serghie, prot. Svetlov și a prof. Nesmelov mișcă din loc gîndirea teologică. Patriarhul Alexei al Moscovei vorbind cîndva de lucrarea acestor deschizători de cale nouă, îndeosebi de patriarhul Serghie, rezuma în cîteva trăsături, în ce constă esența acestui spirit de înnoire. «Nu era vorba de ceva nou, spus de la sine, ci de credincioșia față de învățăturile Sfinților Părinți ; și tratarea lor una după alta, a alcătuit acel cuvînt nou, care de mult era așteptat de teologia rusă. ...Iată ideile care trebuie puse la temeliea întregii învățături despre mîntuire : Dumnezeu este dragoste, și El, nu se schimbă în relațiile Sale față de zidire, în El nu este dezbinare între iubire și adevăr. Mîntuirea este fapta iubirii și milostivirii dumnezeiești față de omul care a păcătuit, restaurarea naturii lui căzute fără ca să i se ia libertatea»⁵.

În acest spirit a gîndit și a teologhit V. Nesmelov. Cum am spus, lucrarea lui de căpătîi este *Știința despre om*. Studiul reprezintă o analiză a problemei din perspectivele teologiei creștine.

3. Nesmelov a fost preocupat de problema omului : de ceea ce constituie esența, distincția și misiunea lui în mijlocul creației. Acestui capitol al tradiției creștine i-a și adus o contribuție originală.

Pe linia Sfintei Scripturi și a Sfinților Părinți, a purces și el de la teza fundamentală a Revelației : noi sîntem zidiți după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Meritul și originalitatea lui constau în lămurirea pe care o aduce cu privire la conținutul și dinamica «chipului». «Creștinismul, zice Nesmelov, vorbește despre spiritul omului ca despre un adevărat chip al lui Dumnezeu și arată scopul existenței omului în dez-

3. În romînește despre Mitropolitul Filaret, se poate consulta studiul nostru : *Mitropolitul Filaret al Moscovei, ca teolog*, în «Ortodoxia», 1960, nr. 2, p. 212—240.

4. Despre Al. Homiacov, în romînește a publicat Prof. N. Chițescu în «Biserica Ortodoxă Romînă», 1947 și în «Mitropolia Olteniei», 1961, nr. 1—4.

5. Cf. Prot. P. Gnedici, *op. cit.*, p. 69.

voltarea unei vieți așa de desăvârșite, care în mod sensibil ar arăta legătura vie a omului cu Dumnezeu și prin această descoperire, ar face văzut în lume pe Dumnezeul cel nevăzut»⁶. Avem aci o viziune mai cuprinzătoare, o explicație mai analitică și mai profundă a problemei. «Chipul nu apare numai ca un spor de har și de lumină față de celelalte fapte, ci ca finalitate precisă a intenției divine despre om, ca revelare a «tainei celei din veac» despre misiunea lui în lume. Deja Sfintul Grigorie Palama spunea că omul e «concluzia întregii creații» $\sigma\upsilon\upsilon\delta\rho\omicron\mu\eta\ \tau\omicron\upsilon\ \pi\alpha\upsilon\tau\omicron\varsigma$.

Dar această «concluzie» trebuie să însemne totodată un astfel de progres în perfecțiunea persoanei noastre, încît să fie o revelație a Dumnezeului celui viu, să facă «văzut în lume pe Dumnezeul cel nevăzut», să fie o «teofanie» cum afirmau Sfinții Părinți și mai toți teologii și gânditorii religioși.

De altfel așa cum se exprima și Nesmelov în altă parte, creația întreagă e o autorevelație a energiilor divine, iar omul răsare ca un chip al lui Dumnezeu în mijlocul ei⁷, ca o autoritate divină.

«Chipul» întrupează deci după el o misiune dublă, și subiectivă și obiectivă ; o țintă de atins din două direcții și din partea lui Dumnezeu și din partea noastră : de la Dumnezeu ca o proprie revelație în cadrul lumii văzute, de la creatură ca o perfecțiune de realizat⁸.

În acest scop, distincția în Sfinta Scriptură și la Sfinții Părinți între chip și asemănare trebuie subliniată. Aci e dinamica «chipului». Chipul reprezintă o temă dată nouă pentru lucru, un proiect ; asemănarea e desăvârșirea lui ; chipul e sămînța dumnezeiescului pom al vieții, din care va rodi asemănarea ; chipul e ființa noastră dată, asemănarea e opera noastră dar în colaborare cu harul»⁹ ; asemănarea e în «chip»

6. V. Nesmelov, *Știința despre om* (Nauca o celoveke), în «Interlocutorul Ortodox» (Pravoslavnii Sobesednic), Ed. Acad. Duh. Kazan, Sept. 1898, p. 231. În definirea persoanei umane, afirmă Nesmelov, religia pleacă de la... recunoașterea legăturii ce o are personalitatea omenească cu existența personalității absolute a lui Dumnezeu». *Ibidem*, p. 228.

7. O idee asemănătoare exprimă și Episc. Ignatie Breanceaninov în lucrarea sa *Despre chipul și asemănarea lui Dumnezeu în om*, unde afirmă : «După cum un împărat pămîntesc își zidește și împodobește palatul marelui, ca să așeze în el chipul său, astfel și Împăratul împăraților și Dumnezeul dumnezeilor pregătește întreaga făptură văzută cu toată podoba și măreția ei minunală. După aceea așează în acest palat, ca pe o cauză finală, chipul Său».

8. În literatura patristică, o opinie înrudită cu gândirea lui Nesmelov aflăm la apologetul și filozoful creștin Atenagora din Atena : «După o primă și comună judecată — zice el, — se pare că Dumnezeu a făcut pe om pentru El însuși și pentru bunătatea și înțelepciunea, care pot fi contemplate cum iradiază din întreaga sa operă ; dar după o rațiune mai proprie și mai intimă creaturilor umane, se vede că acestea au fost făcute pentru viața lor însăși, viață care nu a fost aprinsă pentru puțin timp, pentru ca apoi să se stingă cu totul». *Despre Învierea morților*, 12, cf. Pr. I. G. Coman, *Probleme de filozofie și literatură patristică*, București, 1944, p. 89—90. Firește aceasta nu implică necesitatea creației (n. n.).

9. Cf. Louis Canet, *Ocuores de Laberthonnière*, Paris, 1942, p. 160... ce que nous sommes est déjà vraiment notre être — zice Laberthonnière —, et ce que nous avons à devenir, quand nous le serons devenus, sera encore vraiment notre oeuvre ; en sorte que

ca stejarul în ghindă ; în sfârșit asemănarea cu Dumnezeu e scopul vieții noastre creștine.

Purtăm deci chipul în noi, dar încă nu avem asemănarea. Ba chiar și chipul nostru nu mai e cel original, nu mai reflectă nevinovăția și majestatea divină, crescîndă, din aurora creației ; păcatul i-a întunecat și falsificat ochiul minții, i-a întrerupt, sau slăbit comunicarea cu sursa de viață vie — Dumnezeu și aproapele, i-a încetinit ritmul progresului în cunoașterea și realizarea adevărului său.

În fața Domnului Hristos, vom redescoperi noi adevăratul chip, în toată măreția lui divin-umană și totodată posibilitatea restaurării propriului nostru chip.

«Creștinul care gîndește la viața din lume după chipul lui Dumnezeu, zice Nesmelov, are cunoștința de întruparea reală a acestui «chip» în persoana lui Hristos»¹⁰. El știe că Dumnezeu «a realizat în epoca mîntuitoare lui Hristos acea condiție unică, sub acțiunea reală a căreia noi ne putem rezidi după adevăratul «chip» al lui Dumnezeu întrupat și descoperit în lume prin viața omenească a lui Hristos». În Mîntuitorul Hristos avem deci Protocipul, modelul nostru unic, desăvîrșit, necreat și neschimbabil, după care ne putem rezidi și împlini menirea. Și fața creștinului își afirmă propriul chip în măsura în care rămîne credincioasă «modelului» după care am fost zidiți. Și toți credincioșii referindu-ne la același unic model, unică frumusețe, alcătuim o unitate. Pe măsură ce ne dezlîpim, ne depărtăm de El, «chipul divin» din noi devine tot mai palid, se șterge, nu mai exprimă decît urme, trăsături, fragmente, care cu greu mai pot exprima unitatea chipului. Căci frumusețea, adevărul, viața stau nu în fragmente sau trăsături dispartate, ci în acea negrăită unitate și armonie a părților.

Contradicția dintre chemarea și realitatea vieții noastre creștine, Nesmelov o sesizează cu o deosebită ascuțime. «Fiecare este chipul lui Dumnezeu», și totuși cine se poate recunoaște pe sine drept chip al lui Dumnezeu ?¹². Dar atunci de ce e aproape imposibilă această descoperire și pe ce cale s-ar putea realiza această posibilitate — deocamdată — inexistentă»¹³, zice el.

Această antinomie devine pentru teologul rus o adevărată cruce, «o enigmă» răscolitoare care-și caută soluția. «Noi nu năzuim numai la explicarea situației noastre din lume, ci și la cunoașterea acelei căi prin care am putea ieși din această situație»¹⁴.

Nu-i suficient să invocăm mereu căderea în păcat. Trebuie să găsim ieșirea. Mai ales că aci e o problemă nu de teorie, ci de viață. De aceea nu-i posibilă autoliniștirea, împăcarea cu sine, cu răul, așa cum nu poți

---

pour nous ce sera vraiment l'épanouissement, vraiment la liberté, vraiment le salut dans la plénitude d'être et de vie».

10. V. Nesmelov, *op. cit.*, p. 233.

11. *Ibidem*, p. 235.

12. *Ibidem*, p. 248.

13. *Ibidem*, p. 249.

14. *Ibidem*, p. 239.

sta liniștit când te chinuie boala. «A te liniști mărturisind o neștiință veșnică, zice Nesmelov, în acest caz înseamnă același lucru, ca și a te îndulci din chinul neștiinței»¹⁵.

Cu aceste accente puternice evoluează el spre inima problemei răului și-i caută o dezlegare. În ce constă obirșia, structura și soluția ieșirii din rău? La dezlegarea acestei probleme, teologul rus ia mai întâi în ajutor religiile și și filozofia antică din India, Persia, China, Grecia.

Stăruie îndeosebi asupra cugetării grecești. Două încercări de soluții au ieșit din efortul acestei gândiri: pe de o parte că filozofia greacă a încercat o împăcare cu existența răului în lume, considerând că prezența lui periodică nu e în stare să provoace o dezordine prea gravă în ordinea lumii; iar, pe de altă parte, că îndeosebi idealismul platonice pune obirșia răului în trup, în materie, și căderea în păcat o deduce din intrarea sufletelor preexistente în trupuri ca într-o temniță. Așa cum precizăm, această concepție a fost elaborată de idealismul platonice și, îmbrățișată de toate curentele și școlile filozofice generate de el, a stăpînit multă vreme lumea veche; în gnosticism, neoplatonism, și chiar în unele secte creștine, ca de pildă la catari.

Față, mai ales, de această teză din urmă, se întreabă pe bună dreptate Nesmelov: dacă sufletul e închis în trup ca într-o «temniță», cine l-a închis în această carceră? Și pentru care scop a fost închis?¹⁶. Fi-rește, credința religioasă nu poate fi de acord cu aceasta. Pentru suflet egoismul e închisoare, iar manifestarea în iubire, în cunoaștere și creație, e libertate.

Totodată, din poziția creștină, această concepție implică un dublu nonsens. Trupul face și el parte din creație ca și sufletul. Și dacă trupul — făptura divină — e cauza răului, atunci creația nu e vrednică de Dumnezeu¹⁷. Dar cum să nu fie vrednică de Dumnezeu creația materială, când însuși Dumnezeu valorifică materia; nu numai o creează, ci se și intrupează în ea: «Și cuvîntul trup s-a făcut» (Ioan I, 14); apoi o transfigurează, o învie și o înalță la nemurire și nesticăciune pînă în inima Dumnezeirii, pînă de-a dreapta Tatălui.

Greșeala idealismului e evidentă. Nu putem concepe o prăpastie între suflet și trup și nu putem admite preexistența sufletelor; în lumea noastră a creației nu e de conceput un suflet inactiv, care să ființeze în vid, fără expresie, fără viață și fără rod. Nu! Fiind creați purtăm în noi duhul creator în însăși obirșia și esența noastră; de aceea setea de a crea, de a ne exprima, de a produce ceva, e firea și bucuria noastră cea mai adîncă. Existență și viață înseamnă tocmai creație neîncetată, intrupare în forme, expresii tot mai noi și mai variate.

Deci sufletul și trupul ca locaș al său, una sînt. Trupul exprimă sufletul și invers. Fața e oglinda sufletului, zicem noi de obicei.

15. *Ibidem*, p. 239.

16. V. Nesmelov, *Die Wissenschaft von Menschen*, în «Russische Religions-philosophen Dokumenten». Herausgegeben und übersetzt von Nicolai von Bubnoff — Verlag Lambert Schneider, Heidelberg, 1956, p. 228.

17. *Ibidem*, p. 228.

Astfel răul nu poate fi doar exterior, în trup, cum socotea Platon, fără consimțământul sufletului. E mult mai profund, roade ca viermele la rădăcină, în suflet, în eul orgolios, în dorințe, în aspirații, și fapte pătimase. Suflet și trup sînt deopotrivă responsabili de rău. Dar mai ales în suflet ca «centru de autonomie» inițiativă și afirmare a ființei stă sau progresul în bine și adevăr, sau lunecarea în înșelare și rău.

Părăsind tezele nesatisfăcătoare ale religiilor și filozofiei vechi, Nesmelov încearcă elaborarea unei explicații a răului din poziția religiei creștine.

4. «Creștinismul, zice el, explică obîrșia omului prin zidirea lui nemijlocită de către Dumnezeu» și cauza răului «în ruperea legăturii vii cu Dumnezeu și supunerea de bună voie păcatului»¹⁸.

Să interpretăm mai analitic aceste teze.

Prin creație, deci prin obîrșie, legătura creștinului cu Dumnezeu e vie, reală și nu doar ideală. Credem că modul cel mai propriu prin care am putea-o exprima, îl aflăm în cuvintele Mîntuitorului adresate către Filip. Cînd Apostolul l-a rugat : «Doamne, arată-ne, pe Tatăl și ne va fi de ajuns. Iisus i-a zis : «De atîta vreme sînt cu voi și tu nu M-ai cunoscut... Tatăl este întru Mine și Eu întru Tatăl» (Ioan XIV, 8—10).

În această unire vie și negrăită : Tatăl este întru Mine și Eu întru Tatăl, în această întrepătrundere conștientă, reciprocitatea desăvîrșită între Tatăl și Fiul întrupat, deci între divin și uman, spiritual și material, cereș și pămîntesc, etern și temporal, stă taina lui Hristos și taina vieții creștine, exprimată clar și de conștiința Bisericii prin cuvintele de la Acatistul Mîntuitorului : «Tot era întru cei de jos și de Cei de sus nici cum nu s-a despărțit Cuvîntul cel necuprins» (Icos 8). Misiunea lui Hristos stă tocmai în refacerea acestei unități indivizibile dintre «Cele de sus și cele de jos».

Cum e sufletul în trup, cum fiecă acțiune a mea e mînată de un sens și fiecă mișcare are o țintă, așa creștinul e deplin conștient de fiecare faptă a sa, de fiecare pas și fiecare clipă, de sensul ei divin, sau mai concret, în lumea noastră a creației îndeosebi de sensul ei creator și înnoitor. Subliniem această precizare. Dumnezeu, în viziunea creștină, e creatorul cerului și al pămîntului. Lumea e o creație. Misiunea noastră e de asemenea creația. Căci Dumnezeu ne-a făcut după chipul și după asemănarea Sa și ne-a poruncit : «fiți rodnici» (Gen. II, 28), deci creatori.

A fi deci creat nemijlocit de Dumnezeu, a fi chipul Lui, a fi în legătură vie cu El, înseamnă a purta în tine activ spiritul său creator. Cuvintele Domnului Hristos «Tatăl este întru Mine și Eu întru Tatăl», sînt ale Protochipului nostru, deci haric și ale noastre. Cînd creștinul mărturisește : «Cred întru unul Dumnezeu Tatăl, Atotțiitorul, Creatorul cerului și al pămîntului..., el afirmă prin aceasta nu o credință vagă, ci o prezentă vie a creatorului în el, a Sfintei Treimi și totodată o prezentă creatoare, un impuls în toată ființa, viața și acțiunile sale, de la cele mai comune și elementare pînă la cele mai complexe și sublime.

18. Idem, *Știința despre cm*, în «Interlocutorul Ortodox», p. 232.

Astfel din hrană și băutură, ca din niște materiale de construcție își zidește, își creează trupul său ca pe un locaș, «templu al Duhului Sfânt». Din unirea cu părtașul vieții sale în taina nunții, rodește el noi ființe și bunuri. Din unirea cu semenii săi pe ogoare sau șantiere, în uzine sau fabrici, institute, școli sau spitale, în mijlocul naturii etc., el creează valorile sau restaurează creația vătămată. Din unirea cu Dumnezeu se naște el însuși din nou. Pretutendenți același sens creator și innoitor.

Mai mult, putem chiar considera creația, munca creatoare, un criteriu fundamental de valorificare a activității noastre de afirmare a chipului divin din noi, căci Domnul a zis : «După roade îl veți cunoaște».

Și dimpotrivă creștinul e de asemenea conștient că atunci când acțiunile lui se rup de Creator își pierd sensul lor creator, roditor, productiv sau reparator și în locul scopului creator se inaugurează un alt obiectiv — egoist, ca de pildă poftele, dorințele pătimase, acolo se ivește și răul, păcatul sau posibilitățile lui. Acolo hrana și băutura degenerază în lăcomie și beție, și în ruină a creației ; frumusețea minții se transformă în desfrîu, haina în lux, odihna în trîndăvie, bucuria roadelor în tristețea deșertăciunilor. Și peste tot în patimi e o slăbire și întunecare a chipului, a conștiinței de creație, o îndepărtare de acest scop, o rupere a legăturii vii cu Dumnezeu-Creatorul (Nesmelov). Putem afirma chiar că pentru conștiința creștină, aci se află cel puțin unul din locurile de geneză a răului, în ruptura actului fizic de finalitatea lui creatoare, a faptei de sensul ei roditor. Acest înțeles îl au și cuvintele lui Nesmelov cînd spune : «Căzînd în păcat noi pierdem sensul actelor noastre individuale și sensul întregii vieți... păstrăm doar capacitatea unei evaluări morale a binelui nu însă și puterea împlinirii»¹⁹. Dar pe lîngă această față a răului interpretată de noi mai pe larg după tezele lui Nesmelov, găsim la teologul rus și o altă explicație mai ingenioasă și totodată mai optimistă. O expunem în rezumat.

5. Noi trebuie să comtemplăm, să înțelegem creația, întreaga făptură, zice el, «într-un proces necurmat al lumii fizice și o dezvoltare progresivă a forțelor spirituale ale omului..., după planul lui Dumnezeu»²⁰. Și așa cum intențiile divine se întrupează în creație treptat, progresiv (Gen. I—III), tot astfel și noi luăm act, luăm cunoștință tot treptat, succesiv de veșnicul plan al creației divine. Noi sîntem tot creaturi ca și întreaga făptură, deci limitați în timp și spațiu ; de aceea nu putem cuprinde dintr-odată întreaga creație și toate intențiile lui Dumnezeu despre lume. Totodată însă ca chip a lui Dumnezeu avem misiunea de a-l revela, de a participa împreună cu el la cunoașterea, stăpînirea și transfigurarea creației, de a ajunge la asemănarea Lui. Progresul nostru însă în cunoașterea și stăpînirea lumii, se desfășoară treptat, parte cu parte și, cu nevointă.

19. *Idem, Die Wissenschaft von Menschen..*, p. 18.

20. *Ibidem*, p. 238.

Pe lângă aceasta, la starea noastră de creatură, deci de limitare, se mai adaugă și accidentul păcatului. Orientarea noastră egoistă, pătimasă, ne-a desensibilizat spiritul. «Noi nu mai avem nici un suflet atât de sensibil, încît să simțim prezența vie a lui Dumnezeu în lume, a intențiilor Lui, nici o așa desăvîrșire morală, încît să dezvăluim prin persoana noastră chipul viu al lui Dumnezeu»²¹. De aceea e posibil ca starea de creatură, pe de o parte, și capacitatea noastră provocată de păcat, pe de altă parte, să ne îngusteze orizontul spiritual în așa măsură, încît să nu mai înțelegem unele momente și stări ale creației luate separat, izolat, și să nu înțelegem nici unele măsuri de corecție luate de Creator din cauza răului; iar toate aceste conjuncturi să ne pară în dezacord cu ansamblul existenței, o negare a ordinii, a armoniei, a binelui. Aceasta se întîmplă numai pentru noi, care nu putem acum cuprinde în întregime planul creației divine în mersul ei către perfecțiune.

«Dumnezeu — stăruie Nesmelov — nu-și reprezintă creația doar în momente singuratică ale existenței ei, ci în ființa ei întreagă, adică și-o reprezintă ca pe o idee desăvîrșită realizată ca o ființă deplină»²². (În acest sens afirmă un gânditor religios — Ballanche — : «Devant Dieu toutes les generations sont contemporaines»).

Pentru rațiunea divină, apare deci evident că nici o treaptă a dezvoltării lumii nu înseamnă o negare a voinței divine²³, «ci fiecare moment — diferitele stări ale creației — corespund într-un raport de reciprocitate cu gândirea divină»²⁴.

Însă, «noi nu sîntem dumnezei, ci oameni, noi trăim și luăm cunoștința de structura lumii, numai în procesele dezvoltării ei, adică o cunoaștem ca nedeplină și încă multă vreme ca nedesăvîrșită»²⁵. De aceea printr-o anumită nevoiță putem noi surprinde intențiile divine, ordinea și armonia creației, și mai mult, nu în viziunea unei lumi statice, deodată și gata făcută, ci a unei lumi mobile, a unei lumi care înseamnă «cale», «viață și mai multă viață» și «har peste har».

Dezvoltînd mai departe această teză, Nesmelov pune în lumină și unele aspecte mai concrete ale ei.

«De asemenea, zice el, cel ce nu contemplă existența filozofic, adică în unitatea ei spațio-temporală (n. n.), nici nu poate să înțeleagă clar că toate valorile spirituale pe care le posedă omenirea astăzi, nu au fost cîștigate numai de noi, întrucît la agonisirea lor a trudit întreg neamul omenesc de-a lungul întregii sale existențe pe pămînt. Prin urmare, noi sîntem moștenitorii firești ai trecutului și părtașii firești ai viitorului.

21. *Ibidem*, p. 226.

22. *Ibidem*, p. 238.

23. *Ibidem*, p. 239.

24. *Ibidem*, p. 238.

25. *Ibidem*, p. 239: «Ar trebui atunci în chip necesar — adaugă V. Nesmelov ca viitorul îndepărtat să fie prezentul nostru, adică finalul dezvoltării lumii să-l aflăm încă de la mijlocul sau chiar de la începutul lumii. Însă firește, rațiunea nu poate să aibă o așa absurdă pretenție, pentru motivul că în înțelegerea noastră cu privire la esența lumii nu apare (pentru ea) altă de clară legătură neîntreruptă a prezentului cu întreg trecutul și cu întreg viitorul, ca un tot unitar».

Tot ceea ce noi posedăm acum, nu ne aparține exclusiv, nouă, ci și tuturor strămoșilor noștri și tot ceea ce generațiile viitoare ale oamenilor vor avea în posesia lor, nu le aparține numai lor, ci cu ei și nouă.

«Putem, oare, după toate acestea să fim mândri că noi, fără îndoială, am întrecut prin progresul forțelor noastre spirituale pe strămoșii noștri îndepărtați ? Și mai mult, putem noi să ne plîngem că desigur generațiile viitoare ale oamenilor vor merge mai departe, și noi ne vom afla cu ei în același raport în care se află cu noi înaintașii noștri de altă dată ? O astfel de mîndrie, o asemenea plîngere, n-ar putea dovedi decît lipsa noastră de rațiune.

«Cît de ridicol ar fi, dacă un zidar, care ar veni la clădirea unei mari construcții să pună și el ultimele cărămizi, și-ar închipui prin aceasta că numai el ar fi realizat genialul plan al arhitectului, iar toți ceilalți muncitori și-ar fi epuizat puterile zadarnic, printr-o muncă fără rod.

«Cu adevărat, prezentul nu este exclusiv posesia noastră și viitorul nu este exclusiv posesia oamenilor viitori. Tot ceea ce s-a realizat și va fi realizat de om, aparține, în chip evident, întregului neam omenesc, și îi va aparține ! Aparține chiar întregii creații divine în genere, așa încît, cînd va veni vremea în care gîndirea divină cu privire la lume se va fi înfăptuit deplin, realizarea ei va aparține fără îndoială neamului omenesc și va avea o semnificație substanțială pentru toată creația lui Dumnezeu»²⁶.

Dar se întrebă Nesselov : «Va veni cîndva o asemenea vreme» ? Adică va veni timpul cînd ființa lumii își va dobîndi plenitudinea, plinoma, după expresia Sfîntului Pavel ; plenitudine care să însemne totodată un sfîrșit real al răului prin înviere și viață, un moment festiv de judecată asupra lui și o naștere din nou a creației izbăvită definitiv de posibilitatea răului, a păcatului a morții, moment desemnat în teologia creștină prin «ziua Domnului» și afirmat neîncetat în rugăciunea Bisericii la căpătîiul celor adormiți prin cuvintele : «că Tu ești învierea, viața și odihna adormiților Tăi...».

La aceasta Nesselov din unghiul de viziune creștin răspunde afirmativ astfel : «Întrucît noi considerăm lumea ca o creație a lui Dumnezeu, atunci posedăm în această idee o cunoștință sigură despre planul divin al creației»²⁷. Și mai precis, conform ideii de creație, «trebuie să privim lumea nu ca o panoramă artistică a unei acțiuni divine, ci ca proces al revelației, a operei divine care se dezvăluie treptat în viața lumii..., și în această dezvăluire succesivă a gîndirii divine, toate lipsurile de acum nu reprezintă — cum s-a spus — decît momente temporare,

26. *Ibidem*, p. 239—240. Teza aceasta cu rezonanțe atît de adînci a împărtășirii universale a tuturor generațiilor trecute din ospățul final al învierii și împărăției lui Dumnezeu e scutită de gîndirii religioase ruse. A fost pusă în lumină cu un puternic patetism de N. Feodoroff. În cugetarea lui găsim ca un fel de misiune, de «chemare la învierea părinților prin fii», pentru ca toți să se bucure de roadele la care au trudit împreună. E aci depășirea și înfrîngerea finală a egoismului și o expresie a solidarității universale.

27. *Ibidem*, p. 240.

limitate ale nedesăvîrșirii și noi avem fără îndoială dreptul să credem că făptura va învinge aceste momente și va atinge desăvîrșirea»²⁸. «Căci nu ne putem împăca nici cu negarea prezenței răului, nici cu acceptarea lui de fapt, ci numai cu eliberarea reală a lumii de rău»²⁹.

Această desăvîrșire a și fost de altfel realizată «pentru noi» în Arhetipul nostru-Hristos. Căci Mîntuitorul nu este numai Dumnezeu desăvîrșit, ci și om desăvîrșit; nu numai revelația deplină a Dumnezeirii, ci și a intențiilor divine despre făptura Sa, deci și revelația destinelor făpturii. Prin întrupare Domnul a luat ființa noastră cea căzută, cu întreaga ei experiență, a răstignit răul din ea prin cruce, a înviat-o și a făcut-o — cum se exprimă Nesmelov — «trupul Său veșnic». Deci în Hristos, în Protochipul nostru avem deja începutul biruirii răului, începutul învierii, și întrucît El e purtătorul firii noastre, avem în El principiul și cauza vieții noastre veșnice, și «ne deschide și nouă iarăși drumul spre viața veșnică»³⁰.

6. Deși expusă în parte, totuși se constată și de aci valoarea teologiei lui Nesmelov; și prin contribuția lui directă și prin ceea ce ne sugerează el. Pe temelul tezelor lui și a aprofundărilor teologice mai noi, putem elabora acum o viziune despre «chip» mai precisă și mai inteligibilă. De aceea în loc de concluzii socotim utile cîteva considerații pe marginea celor de mai sus.

Creația nu e o lume închisă în sine, ci o neîncetată revelație a lui Dumnezeu, a gândirii, a energiilor divine. Aceasta e o teză scumpă Sfinților Părinți (Antonie, Grigorie de Nazianz, Grigorie de Nissa, Augustin, Maxim Mărturisitorul, ș. a.), după care pe Dumnezeu îl găsim ascuns în Scripturi și în zidiri». «Noverim Te, noverim me» se adresa Fericitul Augustin, lui Dumnezeu; să Te cunosc pe Tine, pentru a mă cunoaște pe mine, sau ceea ce e tot una: «să Te cunosc pentru a mă cunoaște și să mă cunosc pentru a Te cunoaște»³¹.

Făptura ca revelație a lui Dumnezeu implică un dinamism continuu «Tatăl Meu pînă acum lucrează și Eu lucrez» (Ioan V, 17), zice Domnul. Cele două Testamente — Vechi și Nou — ne dezvăluie prin însăși succesiunea lor ierarhică acest dinamism și țelul vieții creștine totodată.

Vechiul Testament începe cu creația, Noul Testament începe cu nașterea unui om nou, a persoanei divin umane — a lui Hristos. Deci creația și nașterea din nou, înnoirea sînt cele două teme fundamentale ale Bibliei, ale creștinismului. Noi neîncetat trebuie să afirmăm viu în viață mesajul creației și al înnoirii. Ca chip al lui Dumnezeu avem misiunea acestei revelări pentru întreaga creație. Sîntem opera și purtătorii Logosului, ai rațiunii divine și trebuie să năzuim a ajunge pînă la «mîntea lui Hristos» (I Cor. II, 16).

Sensul acestor doi poli ai existenței noastre: chip — asemănare, înseamnă și creație, activitate neîncetată, dar și faptul că ultimul cuvînt

28. *Ibidem*, p. 241.

29. *Ibidem*, p. 245.

30. *Ibidem*, p. 18.

31. Labert-Gonnière, *op. cit.*, p. 323.

asupra chemării noastre încă nu s-a spus. Ne aflăm încă pe «cale». Pur-tăm în chip esența pe care n-am dezvăluit-o pînă la plinitate. «Trebuie să devii, ceea ce ești», afirmau și cei din vechime prin gura poetului Fındar. De aceea plînsul lui Nesmelov, că sîntem și nu sîntem chipul lui Dumnezeu își găsește o soluție tocmai în aceea că n-am ajuns la vîrsta asemănării cu Dumnezeu.

Dar pe calea care duce la asemănare intervin doi factori cruciali : căderea chipului și intruparea Arhetipului.

7. Pentru a înțelege mai bine căderea, trebuie să pătrundem mai întîi în taina creației.

Creația nu e un act unic, limitat și impus, ci acțiune divină, continuă, treptată și absolut liberă ; creația e rodul înțelepciunii, iubirii, libertății. Ca ființe libere, din însăși clipa creației trebuie să ne dăm consimțămîntul la propria existență și să creștem în colaborare cu Creatorul potrivit intențiilor Sale, pînă la «vîrsta bărbatului desăvîrșit», la asemănare : libertatea înseamnă tocmai această alegere : «opțiunea între ceea ce ești și ceea ce trebuie să fii» (Laberthonière), dar ceea ce urmează să fii, trebuie să știi. Deci, a fi liber înseamnă a cunoaște adevărul existenței și a trăi conform adevărului, conform aceluia adevăr pe care rațiunea îl aprobă și inima îl iubește. De aceea a și zis Iisus : «Adevărul vă va face liberi» (Ioan VIII, 32). «Numai ceea ce e rodnic este adevărat» (Goethe).

Căderea înseamnă mai întîi o stagnare în creație, provocată de un fel de autolatritie a vieții proprii, încîntare, o idolatrizare a ei, cădere în adorarea de sine și a faptelor proprii. De aci inversiune în egoism, stingere a iubirii, întrerupere a comunicării cu izvorul vieții universale, Dumnezeu și aproapele. Dar apa închisă și stătută se strică ; așa și aci : treapta care urmează stagnerii în creație, înseamnă stricăciune, corupție și perversiune. Cel ce nu face binele e gata pentru a face răul. «Cînd n-ai de lucru, îți dă diavolul de lucru», ziceau Părinții. Pîrziînd idealul de creație și înnoire neîncetată a vieții, apare parazitul creației — perversiunea, patimile. Nimeni nu poate rămîne inactiv de-a pururi. Ego-centristul «creează ca rod al adorării de sine, lucruri care-l satisfac, dar nu-l cresc spiritual. Cel pătîmaș nu numai că nu mai e bun de creație, ci mai mult el distruge creația. Organele care prin obîrșie sînt instrumente de lucru, de creație și comunicare cu semenii, le pervertește prin patimi le transformă în instrumente ale poftelor, ale stricăciunii și rușinii. Se distruge și pe sine și pe alții și bunurile trudite de cei mulți ; el strică, de aci cuvîntul «stricat». Astfel păcatul nu înseamnă numai stagnare și perversiune, ci chiar stricarea creației — de creație. Căderea e un «accident» grav intervenit pe «calea» creației către perfecțiune.

Intruparea Fiului lui Dumnezeu, a Arhetipului nostru, are semnificații multiple. Subliniem pe acelea care răspund la tema noastră.

Dacă lumea e o revelație a lui Dumnezeu, atunci Logosul intrupat e revelație divină : «în El locuiește trupește plînatatea Dumnezeirii» (Col. II, 9).

Dacă noi sîntem chipul lui Dumnezeu atunci Iisus Hristos e Protophchipul, modelul nostru desăvîrșit necreat și neschimbabil, după care am fost creați noi; e «strălucirea slavei și chipul ipostasului Lui» (Evr. I, 3).

Și dacă noi nu mai sîntem «robi» ci «fii», apoi El este Fiul cel după ființă «născut mai înainte de toată zidirea» (Col. I, 15), prin care sîntem izbăviți de robia pătimilor și redobîndim înfierea³².

Mîntuirea nu e deci un simplu corectiv al creației, ci mai mult, e nașterea ei din nou. În Iisus Hristos noi avem mai mult decît în Adam: și anume nu numai un plus de har sau viață, care să ne vindece rănile și să ne restaureze în «chipul» cel dintîi. În Domnul Hristos, în întruparea lui, noi avem revelat în trup, pe Dumnezeu desăvîrșit, și omul desăvîrșit, fără de păcat, chipul și asemănarea deodată, înfierea și înduhovnicirea, suflet și trup în armonia divină. În El avem punctul de sprijin absolut «în care nu mai e posibilă căderea».

Sfîntul Irineu afirmă în termeni preciși acest fapt. «Altădată se spune, învață el, că omul fusese creat după chipul lui Dumnezeu, dar fără nici o dovadă. Într-adevăr, Logosul după chipul căruia fusese omul făcut era încă nevăzut. De aceea a și pierdut omul atît de ușor asemănarea. Cînd însă Logosul lui Dumnezeu s-a făcut trup, El le întări și pe una și pe cealaltă. El arată adevăratul chip, devenind ceea ce era chipul Său și instaură solid asemănarea, făcînd pe om asemenea cu Tatăl cel nevăzut prin Cuvîntul văzut»³³. De aci și deduc mulți teologi că numai venirea Mîntuitorului Hristos «donne à l'homme la faculté de devenir l'homme parfait selon l'image et la ressemblance»³⁴.

8. În Mîntuitorul Hristos avem noi descoperită ființa chipului, problemă încă în discuție la teologi, conținutul lui deplin. În viața, cuvintele, faptele Lui, în însuși numele cu care îl chemau ucenicii și îi ziceau: «Tu ești Hristosul, Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu celui viu». În tot ce ne-a revelat ființa lui, e conținut și temă pentru realizarea noastră după chip și după asemănare.

Și așa precum el e Fiul lui Dumnezeu după ființă, și pre noi cei zidiți prin el, ne-a făcut fii după har și frați și ne-a învrednicit să purtăm și însuși numele lui de creștin. Și sufletele sînt cu adevărat creștine, în măsura în care chipul lui Dumnezeu, care sînt ele, devin această oglindă pură care reflectă fața lui și această oglindă se curăță pe măsură ce se apropie de această față luminoasă³⁵.

Și iarăși, precum El e Logosul, Cuvîntul, Rațiunea Tatălui și noi prin El — cum stăruiau cu atîta energie Sfîntii Părinți, asupra acestei distincții minunate de ființă logică, rațională în mijlocul creației. Și

32. Mai pe larg în *Teologia Dogmatică și Simbolică*. Manual pentru Institutelor teologice, vol. I, București, 1958, p. 521—524.

33. Cf. Henri Crouzel, *Théologie de L'Image de Dieu chez Origène*, Aubier, Strasbourg, 1956, p. 66.

34. *Ibidem*.

35. Cf. Prof. N. Chițescu, *Consacrarea*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», 1962, nr. 3—4, p. 171.

cum prin Logos toate s-au zidit (Ioan I, 3), tot astfel și noi în Logosul care constituie esența noastră, prin cunoaștere și iubire, să cuprindem toată creația, pînă la o așa măsură, încît să cunoaștem, să iubim, să privim această lume ca prin ochii lui Dumnezeu.

În sfîrșit, se cuvine să mai subliniem încă o latură, latura umană a chipului. Așa precum Logosul întrupat a luat în Sine întreaga fire cea căzută, devenind și om desăvîrșit, cuprinzînd în sine ca într-o personalitate simfonică pe tot omul, tot astfel și noi pentru a realiza chipul și asemănarea Lui, trebuie să ne deschidem și să facem loc în inima noastră tuturor oamenilor.

Aceasta se cuvine s-o înțelegem și s-o facem cu atît mai mult cu cît, știut este că nici unul dintre noi — singur, izolat — nu poate fi desăvîrșit. Darurile sînt împărțite. Fiecare poartă talantul său, o comoară în țarina lui ; fiecare contribuie cu unicul său la opera comună și vrînd nevrînd cu toții ne împărțăm din bunurile la care a trudit fiecare, cum admirabil afirmă Nesmelov. Și așa numai laolaltă, împărțindu-ne cu toții din darurile tuturor, ne zidim și alcătuim un trup desăvîrșit, al cărui cap este Hristos.

În asemenea perspectivă atunci trebuie să completăm astfel cuvintele Fericitului Augustin : «Noverim Te, noverim vos, noverim me»³⁶, adică pentru a mă cunoaște și a mă realiza pe mine după chipul Tău, trebuie să te cunosc și să te iubesc pe Tine Doamne și să vă cunosc și să vă iubesc pe voi oameni de pretutindeni.

Pr. CONSTANTIN GALERIU

36. Laberthonnière, *op. cit.*, p. 323.

SFINTUL IOAN CASIAN SCITUL, NU ROMANUL

Din patru în patru ani, în anii bisecți adică, în calendarele noastre bisericești apare, în ziua de 29 februarie, numele Sfântului Ioan Casian, ca sfânt al zilei. În Biserica Romano-Catolică, pomenirea acestui sfânt se face în ziua de 23 iulie, cu octavă, după datina romană.

Până astăzi, în calendarul Bisericii noastre, Sfântul Ioan Casian este însoțit de titulatura «Romanul», iar Mineiele, la sinaxarul zilei, arată că acest sfânt s-a născut la Roma¹.

S-a născut Sfântul Ioan Casian în cetatea Romei? Titulatura ce i se dă: «Romanul» este ea un adevăr? Nicidecum! De aceea, problema merită a fi cunoscută în cercurile cât mai largi ale Bisericii Ortodoxe și mai ales ale Bisericii Ortodoxe Române, fiindcă el aparține spiritual, ca formație duhovnicească, Orientului; deoarece el aparține geograficește țării noastre, ca unul ce s-a născut în părțile Dobrogei.

Toți istoricii literaturii creștine, au renunțat a mai susține originea galo-romană a Sfântului Ioan Casian, știind că din punct de vedere critic numai opinia despre originea lui scitică a rămas valabilă. Și atunci, dacă originea dobrogeană a Sfântului Ioan Casian este astăzi indubitabilă, dacă Apusul a renunțat a-l mai situa ca născut în acele părți, de ce noi să continuăm a-l numi «Romanul», când aceasta nu mai corespunde cercetărilor științifice mai noi?

Originea scitică a Sfântului Ioan Casian. Cea mai veche scriere care vorbește de locul de baștină a Sfântului Ioan Casian este lucrarea lui Gennadius, intitulată după unii *De viris illustribus ecclesiasticis*, iar după alții *De scriptoribus ecclesiasticis*².

Gennadius, un preot din Marsilia, care a trăit în a doua jumătate a secolului al V-lea³, format la școala duhovnicească a Sfântului Casian,

1. *Mineiul lunii lui februarie*, Tipografia Cărților Bisericești, 1893.

2. Tixeront, art. *Gennadius*, în «*Dictionnaire pratique des connaissances religieuses*», J. Bricout, Paris, 1926, col. 482.

3. *Ibidem*.

este cel care a reluat lista oamenilor iluștri ai Bisericii, întocmită de Fericitul Ieronim, și pe care acesta o dusese pînă la anul 392. Gennadius înnoadă firul bărbaților de seamă ai sfintei noastre Biserici și-l aduce pînă în vremea sa, adăugînd adică încă 96 scriitori, între care include și pe Sfîntul Ioan Casian.

Despre el, Gennadius afirmă categoric că era de nație scit⁴. Afirmația sa este indiscutabilă, întrucît este categorică și provine de la un scriitor care a trăit în același oraș cu dînsul. Și, nu este exclus ca, fie din gura însăși a Sfîntului Ioan Casian sau a apropiaților lui să fi aflat Gennadius cele despre originea lui, dacă ne gîndim că Sfîntul Casian a murit la anul 435⁵, iar despre Gennadius știm că întocmea lista oamenilor iluștri pe la anul 495⁶. Așadar, mărturia despre originea scitică a Sfîntului Ioan Casian provine de la un scriitor care a trăit în preajma lui, sau a celor din imediata lui apropiere, care l-au cunoscut îndeaproape, ca și învățătura lui la care a aderat întru totul. Dovadă că și Gennadius va purta stigmatul — de altfel cu totul pe nedrept — ca și Sfîntul Casian, de semipelagian⁷.

Totuși, au fost din aceia care, derogînd de la această mărturie istorică incontestabilă, vor atribui Sfîntului Ioan Casian o altă origină, fără vreo motivare corespunzătoare.

Așa, de pildă, unii au afirmat că este din Siria⁸, alții din Palestina⁹, alții din Kurdistan¹⁰, alții din Constantinopol¹¹, iar alții interpretînd tezist unele locuri neconcludentă din opera sa *Cuvîntările*, i-au atribuit ca origină ținutul Provence din sudul Franței de astăzi.

Lăsăm la o parte pe cei ce i-au fixat originea în Siria, Palestina, Kurdistan, Constantinopol, întrucît voind să afirme o originalitate scriitoricească cu orice preț, s-au izolat mult de realitatea documentară — de aceea sînt și foarte puțini la număr.

Să ne ocupăm de cei ce au susținut originea galo-romană a Sfîntului Ioan Casian. Vom începe cu Bardenhewer, o autoritate în materie, care exprimă două opinii contrarii. În ediția germană, *Patrologia* sa atribuie Sfîntului Casian origină scitică¹², iar cea din ediția franceză îi atribuie originea galică¹³.

4. P. L., t. LVIII, col. 1094: «natione scytha».

5. Tixeront, *loc. cit.*

6. *Ibidem.*

7. *Ibidem.*

8. «Hoch. Teol. Quartl», 1900, p. 43.

9. Ménager: *Echo d'Orient*, 1921, p. 330—358.

10. Thibaud: *L'ancienne liturgie gallicane*, Paris, 1930, Apendice.

11. Cuper: «Acta Sanctorum», iulie, t. V, p. 458, cf. art. *Cassien*, în «Dict. de spiritualité», M. Viller, Paris, fasc. VIII, col. 214.

12. *Patrologie*, 1901, p. 454: «Er muss um 360 geboren sein, wohl nicht in Süd-Gallien, sondern in Skythien».

13. *Les Pères de l'Eglise*, Paris, 1905, t. I, p. 463: «Jean Cassien naquit vers 360, non en Scythie comme le dit Gennadius, mais dans le midi de la Gaule».

Argumentul principal invocat de toți care susțin originea galo-romană a Sfintului Casian este că el a cunoscut la perfecție limba latină în care și-a scris cele trei opere ale sale¹⁴.

Da, este adevărat că Sfintul Ioan Casian și-a scris operele sale în limba latină, o limbă bogată, frumos stilizată, plină de imagini alese și presărate uneori cu expresii rustice. Dar, dacă ținem seama că el venea din Scitia, unde limba oficială era cea latină; că Scitia era o provincie latină, alături de Prevalitania, Dardania, Moesia I, Daciile, partea de miază-noapte a Moesiei II¹⁵; dacă mai ținem seama că descindea dintr-o familie nobilă, cu proprietăți în Scitia, așa cum însuși arată în scrierea sa *Collationes*, când zice: «de jur împrejurul acestor locuri, în care se afla străvechea proprietate a strămoșilor noștri...¹⁶, nu încapă nici o îndoială că el a învățat limba latină de pe plaiurile sale, unde limba latină era limba oficială și de cultură a epocii.

Dar orice discuție în această privință devine de prisos dacă se ia în seamă însăși mărturia Sfintului Casian despre sine, când afirmă că el nu era originar din lumea galo-romană, ci era numai un transplant acolo.

Argumentul aparține în întregime autorului acestui studiu și este scos din prefața primei opere a Sfintului Ioan Casian *Rînduvelile*. Dar, pentru a înțelege pe deplin locul acesta și pentru a-l interpreta într-un cadru strict obiectiv, este nevoie să amintim că Sfintul Ioan Casian era în Apus în această vreme, un mentor al vieții duhovnicești¹⁷. Episcopul Apei Iulii, pe numele său Castor, l-a rugat să pună în scris ceea ce a văzut el în Palestina și în Egipt¹⁸.

La această rugămintă făcută în forma cea mai elogioasă la adresa Sfintului Casian, el răspunde într-o notă de autentică smerenie creștinească, invocând între altele tocmai faptul acesta că se găsea ca străin în lumea galo-romană.

Dar, iată ce scrie el însuși: «Istoria Vechiului Testament ne spune că preînțeleptul Solomon, după ce primise de la Dumnezeu pricepere și înțelepciune multă foarte și un orizont spiritual vast ca nisipul mării — după cum Domnul mărturisește că nici unul din trecut nu i-a fost asemenea și nici după el nu se va mai ivi — dorind să zidească un templu măreț lui Dumnezeu cere ajutor de la un rege străin, cel al Tyrului.

Și acesta i-a trimis pe Hiram, fiul unei văduve. Dumnezeiasca înțelepciune l-a inspirat în chip luminat pe Solomon să se slujească desăvârșit de serviciile și concepția acestui (străin) în ce privește zidirea templului lui Dumnezeu și taurarea sfintelor vase.

14. I. De Institutis coenobiorum et de octo principalium vitiorum remediis; II. Collationes. III. De Incarnatione Domini contra Nestorium.

15. H. Maron: *La patrie de St. J. Cassien*, p. 7.

16. *Corpus Scriptorum ecclesiasticorum latinorum*, Vindobonae, 1886. Collatio 23, 3: «tunc praeterea ipsorum locorum situs, in quibus erat majoribus nostris avita possession».

17. Tixeront: *Patrologie*, p. 362; vezi și Umberto Moricca: *Storie della letteratura latino-cristiana*, vol. terzo, pars. I, p. 727.

18. *Praefatio De Institutis*, Ediția critică Petschenig, Vindobonae, 1886, p. 3.

Așadar, Preafericite Părinte Castor, îndrumat de atari exemple, hotărînd să ridici un adevărat templu duhovnicesc lui Dumnezeu, nu din pietre nesimțitoare, ci din adunarea la un loc a unor bărbați sfinți, nu vremelnic și stricăcios, ci veșnic și nebiruit, dorind să consacri Domnului vase prețioase nu dintr-un metal mut — aur și argint — care să fie luate de regele Babilonului și destinate concubinelor și prietenilor săi, ci din suflete sfinte care să strălucească de nevinovăție, de dreptate și deplină feciorie și care să cuprindă în ele pe împăratul Hristos, cu care să fie în legătură de trăire, ai apelat la mine un sărac din toate punctele de vedere să iau parte la o operă atât de vrednică.

Voind să citorești așezăminte orientale cu viață de obște și mai ales egiptene în ținutul în care ele lipsesc...»¹⁹.

Citind cu atenție textul acesta, apare evident faptul că Sfintul Ioan Casian, ajutînd cu îndrumările sale prețioase în ce privește viața duhovnicească la construirea monahismului apusean — inexistent la acea vreme în acele părți unde vlădicea preafericitul episcop Castor²⁰ —, se află exact în situația pe care a avut-o arhitectul Hiram la construirea templului lui Solomon din Ierusalim. De altfel, organizarea vieții spirituale din Apus el o vede ca pe un templu mareț.

Argumentul acesta intern, care este propria mărturisire a lui Casian, că el nu era din Galia, dărimă orice argumentare, oricît de bine ar fi încheșată, cu privire la originea sa galo-romană.

Din tot ceea ce am înfățișat pînă acum în această problemă, rezultă că a existat o controversă. Dar, dacă analizăm fizionomia acestei controverse, constatăm că cei mai autorizați teologi susțin originea scitică a Sfintului Ioan Casian. Și foarte puțini sînt aceia care au susținut originea apuseană a lui.

Printre cei dinții, enumerăm : Tillemont²¹, Merkle²², Schwartz²³,

19. *Corpus Scriptorum...*, Vindobonae, Praefatio. *De institutis*, p. 3. Veteris instrumenti narrat historia sapientissimus Solomoneni post acceptam divinitus sapientiam prudentiamque multam nimis et latitudinem cordis quasi harenam maris innumerabilem, ita ut domini testimonis nullus ei similis retro actis temporibus extitisse neque post eum surrecturus esse dictatur, illud magnificum domino templum extruere cupientem alienigenae regis Tyri auxilium popceise, qui misso ad se Hynam filio mulieris viduae, quidaquid divina sapientia suggerente praeclarum in templo domini vel in sacris vasibus maliebatur, ministerio ejus ac dispositione perfecit si ergo ille universi regnis terrae, sublimior principatus et Israelitici generis nobilior excellentiorque progenis illaque sapientia divinitus inspirata, quae cunctorum Orientalium et Aegyptiorum disciplina et instituta superabat, nequaquam pauperis atque alienigenae viri consilium de dignatur, recte etiam tu his eruditus exemplis, beatissime papa Castor, verum ac rationabile templum non lapidibus insensibilibus sed sanctorum virorum congregatione...

20. *Ibidem*.

21. Tillemont: *Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique des premiers siècles*, Paris, 1709, t. XII, p. 793.

22. Merkle: *Teol. Quart.*, 1300, p. 419.

23. Schwartz: *Konzilstudien*, Strasbourg, 1964, p. 159.

Tixeront²⁴, Otto Karer²⁵, Umberto Foricca²⁶, P. de Labriolle²⁷, Schiewietz²⁸, J. Rivière²⁹.

Controversa aceasta, care poartă denumirea academică «controversa de Sancti Casiani patria», mai are încă ecouri mai rare și mai ponderate, dar foarte interesante din punct de vedere teologic. Așa, de exemplu, cea mai recentă a fost aceea dintre H. Maron, profesor la Sorbona, și L. Cristiani, decanul Facultății de teologie din Lyon³⁰.

L. Cristiani s-a așezat pe vechea poziție, căutind să arate că mențiunea lui Gennadius nu poate fi acceptată pentru următoarele considerente :

primo : a scris foarte frumos și corect în limba latină ;

secundo : unele manuscrise indică în loc de «natione scytha», natione Sertha sau natione Serda ;

tertio : pe vremea lui Casian, nu mai stăpîneau sciții în părțile Dobrogei.

Henri Maron examinează critic toate aceste susțineri și arată³¹ că Sfîntul Casian, venind din Sciția, cunoștea limba latină ca pe o limbă a plaiurilor materne.

În ce privește manuscrisele, Henri Maron a demonstrat că dintre cele șapte manuscrise existente, cinci³² impun criticilor de texte ca versiunea cea mai întemeiată pe aceea : «natione scytha» și nicidecum pe celelalte două : natione Sertha sau Serda, «care aparțin unei cacogeografii medievale», — după cum se exprimă autorul. De altfel, nici nu știm care ar fi națiunile cărora să le corespundă cele două greșite transcrieri.

Această ultimă polemică a avut darul să ducă problema originii Sfîntului Ioan Casian mai departe, cum se va vedea în cele ce urmează.

Henri Maron, plecînd de la două inscripții rupestre³³ descoperite de V. Pirvan și publicate în «Analele Academiei Romîne³⁴ — inscripții care indică familia Casianilor ca avînd în proprietate dealurile dimprejurul Seremetului de azi, din Dobrogea noastră. — și ținînd seama că însuși Sfîntul Casian face mențiune despre ele³⁵, conchide că originea Sfîntului Ioan Casian poate fi stabilită în Seremetul Dobrogei.

În ce privește obiecția că în secolul al IV-lea, cînd s-a născut Sfîntul Ioan Casian (360), nu mai stăpîneau sciții prin aceste părți, Henri Maron

24. Tixeront, *op. cit.*, p. 362.

25. Otto Karer : *Der mystische Strom*, München, 1926, p. 446 ; Wohlaus aus Dobroutscha geburtig.

26. U. Moricca : *op. cit.*, p. 727.

27. P. de Labriolle : *Histoire de la littérature latino-chrétienne*, Paris, 1934, p. 365—368.

28. Schiewitz : *Das morgenliche Mönchtum*, t. II, p. 151.

29. J. Rivière, art. *Pélagionisme*, în «Dict. pratique des connaissances réél.», col. 468.

30. Cf. H. Maron, *La Patrie de St. J. Cassien*, 1947 ; Cassien à Marseille.

31. Vezi supra.

32. Printre aceste cinci se află cel mai bun codice al sec. VII, Bulletin critique R.M.A.L., t. II, 1946, nr. 34.

33. «Ὅρος κασσιανῶν καὶ Σπυλοῦχων ἢ ὅρος Ἀχιλείου καὶ(αὶ) περγακηγῶν.

34. «Analele Acad. Romîne», *Sfîncile cu inscripții grecești din pădurea Seremetului*.

35. Vezi supra.

arată că pentru purismul limbii, Gennadius a putut scrie «natione scythia», așa cum făceau pe acea vreme toți scriitorii latini, căci doar nu era să spună că a fost hun sau got, cum n-a fost, pentru că aceștia au fost arieni, pe cînd Sfîntul Casian a fost un ortodox militant. Deci, era învederat obiceiul de a numi pe omul din Scîția : scythus — ὁ σκῆτος — în conformitate cu uzanțele limbii literare, cărora se conformează întru totul și Gennadius³⁶.

Examinînd acum problema în ansamblul ei, observăm că origina scitică a Sfîntului Ioan Casian s-a impus în zilele noastre. În fața acestei noi diagrame a istoriei literaturii creștine, numirea Sfîntului Ioan Casian de «Romanul» apare ca un anacronism care trebuie de îndată rectificat. Pînă cînd vom mai asculta mineiul zilei, spunînd : «Acesta era din cetatea Romei, din părinți luminați și vestiți»³⁷ — cînd adevărul istoric impune versiunea : «Acesta s-a născut în Scîția sau în Seremetul Dobrogei» ?

Călătoriile Sfîntului Ioan Casian în apusul Europei. Iată cum socotesc că ne putem explica aceasta : fiind din Scîția, el a putut lua cunoștință de farmecul și atracția Locurilor Sfinte, din gura călătorilor care veneau prin aceste părți, mințați de cele mai multe ori de interesele lor comerciale. Acești călători, veniți din Orientul creștin, povesteau locuitorilor din Scîția, cu pasiune desigur — fiind ei înșiși creștini — cele despre Locurile Sfinte și poate și despre frumusețile vieții anahoreților egipteni. Fapt cert este că Sfîntul Ioan Casian a părăsit din frageda tinerețe³⁸ părțile Scîției, ca și altădată Dionisie Exiguul³⁹ și s-a îndreptat spre Betleem, unde îl găsim într-o minăstire situată nu departe de peștera unde s-a născut Domnul nostru Iisus. Aci a stat doi sau trei ani⁴⁰, după care se afundă în pustiu Egiptului de jos al Tebaidei, Mihiei, Sketiei, etc., însoțit fiind de un frate de duhovnicie, Gherman, ceva mai în vîrstă decît el, cu care legase o prietenie așa de strînsă, încît zice el : «în cele două trupuri ale noastre sălășluia un singur suflet»⁴¹.

Aci studiază și experimentează — pe viu ca să zicem așa — viața îmbunătățită dobîndită prin însingurare și contemplație.

De la vestiții «ava» ai deșertului a învățat principiile vieții duhovnicești care circulau, dintr-o smerenie proprie epocii, numai oral, sub formă de sentențe, apophtegme și pe care el le va codifica în cele două tratate ale sale, ieșite cum am văzut din nevoia îndrumării monahismului apusean pe liniile de dezvoltare spirituală, așa cum văzuse el în Orient⁴².

36. H. Maron, *La patrie de St. J. Cassien*, p. 7.

37. *Mineiul lui februarie*, Tipografia Cărilor Bisericești, 1893.

38. *De institutis...* Praef., p. 4, «a pueritia».

39. Eus. Popovici, *Istoria Bisericii Universale*, 1927, partea I, p. 204.

40. Tixeront, *op. cit.*, p. 362.

41. Collatio II, «unam mentemque atque animam duobus in esse corporibus».

42. Înainte de dînsul a mai întocmit asemenea tratate și Fericitul Ieronim și Sfîntul Vasile cel Mare. Deosebirea dintre acestea și cele ale Sfîntului Ioan Casian este că primele

Către anul 401, îl găsim însoțit de Gherman în Constantinopol. Foarte probabil că faima Sfintului Ioan Hrisostom îi atrăsese aci, iar Sfintul Ioan Casian primește hirotonia în diacon din mâinile acestui sfânt și mare ierarh al sfintei Biserici Ortodoxe.

Dar în această vreme, Sfintul Ioan Hrisostom era în mari și interminabile necazuri, care au mers pînă la exilare. Amîndoi se arată profund revoltați împotriva uneltirilor pline de ură și nedreptate ale împărătesei Eudoxia, ajutată de episcopul Teofil al Alexandriei. Și iată-l pe Gherman făcînd parte dintr-o delegație trimisă de ierarhul prigonit către episcopul Teofil al Alexandriei, în anul 403, cînd acesta se afla la Sinodul de la Stejar⁴³.

Cînd Sfintul Ioan Hrisostom este exilat pentru a doua oară, în anul 404, Sfintul Ioan Casian cu Gherman se îndreaptă spre Roma, către papa Inocențiu, ducînd cu ei un memoriu de dezvinovățire însoțit de un inventar al vaselor sacre⁴⁴.

În această împrejurare a văzut cîtă nevoie avea Apusul de un îndrumător al vieții lui spirituale. Într-adevăr, rămîne aici și întemeiază două minăstiri în Marsilia, una de bărbați și alta de femei, a căror faimă îl vor impune ca pe un magistrul al vieții duhovnicești⁴⁵, sau ca pe un oracol legislator al vieții monahale⁴⁶ — cum se exprîma despre el cardinalul Bona și istoricul literar U. Moricca.

Cele două lucrări ale sale : *Rînduielele* și *Cuvîntările* vor exercita o influență considerabilă asupra vieții spirituale a întregii creștinătăți, iar Apusul monahal se subordonează întru totul îndrumărilor sale.

Așa, de pildă, Benedict de Nursia, care este considerat drept întemeietorul monahismului apusean, alcătuiind opera sa *Raegula*, îl va imita pe Sfintul Ioan Casian pînă și în termeni, în expresii. Dar nu numai Benedict, ci și Casiodor, Grigore cel Mare, Ignațiu de Loyola, Fénelon etc., îl vor avea pe Sfintul Casian ca pe un ghid, ca pe un vademecum indispensabil la care vor face apel cînd va fi vorba de a găsi drumul spre perfecțiunea duhovnicească într-o problemă oarecare⁴⁷.

erau teoretice, pe cînd cele din urmă erau ieșite din experiența personală, cum însuși scrie : *audita potius quam experta describere teniptaverant. Praef. De Institutis*, p. 6.

43. Scharphl, *op. cit.*, col. 91—92, P. C. I.

44. Palladius Dial., P. L., t. XLVII, p. 13—14 cf. «Dict. de spiritualité», art. *Cassien*, col. 217.

45. Bona : *De divina Psalmodia*, Paris, 1678, p. 23. cf. «Dict. de Spirit.», : «monasticae perfectionis perfectissimus magister».

46. Umberto Moricca, *op. cit.*, p. 89. Cassiano era l'oracolo del monachisme in Gallia. Cassiano era considerato da tutti il legislatore dei monaci dell'Occidente.

47. Dom Capelle, în «Mélanges», *Extraits de la Revue liturgique et monastique*, 1929, p. 27. P. Albers, *Cassiano, Einfluss an die Regel des heiligen Benedict*, în «Sudien und Mitteilungen zur geschichte des Benedikter-Ordens», 46 (1928), 19—22, 146—158, cf. Michel Oiphe, art. *Cassien...*, col. 268 passim.

Chiar și Toma d'Aquino, după mărturia lui Surius, când simțea o răceală în viața sa lăuntrică spirituală, îl recitea pe Sfântul Ioan Casian, pentru a-și reaprinde sufletul în vederea lucrului său ⁴⁸.

Opera Sfântului Ioan Casian, care poate fi considerată ca un corp de doctrină a vieții spirituale, constituie o comoară nesecată de observații și experiențe de un real folos pentru Biserică.

Iată de ce opera misionară și îndrumătoare a Sfântului Ioan Casian, pe făgașuri de înălțare spirituală rămâne de o neprețuită valoare, așa cum era și pe vremea Sfântului Ioan Scărarul, care-l numea : «marele Casian» ⁴⁹.

Pr. AL. CONSTANTINESCU

---

48. Vita S. Tomi, în «Surius 7 Martie cf. Scharphl, art. *Cassien...*, col. 94.

49. Scara, P. G., t. LXXXVIII, col. 717 cf. art. *Cassien*, în «Dict. de Spir.», col. 270.

IDENTIFICAREA MORMINTULUI CTITORICESC DIN BISERICA IEZĂRUL

Lângă satul Căldăraru (com. Cernica) din apropiere de București, începînd cu anul 1960 au fost efectuate întinse cercetări arheologice. Săpăturile au dat la iveală «două așezări și o necropolă din epoca neolitică, datînd din mileniul IV î. d. Hr., o așezare a culturii bronzului din mileniul II î. d. Hr., în sfîrșit un complex feudal cu diferite dependențe și numeroase urme de locuire feudală»¹.

Descoperirile privitoare la așezarea feudală au fost prezentate de conducătorul șantierului arheologic, Gh. Cantacuzino, la 29 mai 1963 în cadrul sesiunii de comunicări de arheologie medievală ținută la Iași. Ulterior comunicarea aceasta a fost publicată în «Studii și cercetări de istorie veche», an. XIV (1963), nr. 2, p. 361—394.

Complexul feudal descoperit era alcătuit în principal din biserica Iezărul, o clopotniță, un beci de dimensiuni mari cu o clădire alăturată și un cimitir².

În urma unor observații și analize atente de natură arheologică și istorică au fost trase o serie de concluzii însemnate pe baza cărora s-au putut stabili etapele evolutive ale așezării medievale de la Iezărul. În continuare vom trece în revistă cîteva din rezultatele cercetărilor pentru a putea pune în evidență o serie de date ce ne vor servi în studiul problemei care formează obiectul acestei note.

Biserica Iezărul este de dimensiuni mici (11,85/5 m), avînd forma unei nave cu pronaos și altar. Singura absidă era cea a altarului, iar între pronaos și naos se găsea un zid despărțitor — element obișnuit în arhitectura romînească pînă în secolul al XVII-lea, cînd este înlăturat pentru mărirea spațiului destinat credincioșilor³.

1. Gh. Cantacuzino, *Unele probleme istorice privind așezările medievale muntene în lumina cercetărilor arheologice de la Cernica*, în «Studii și cercetări de istorie veche», an. XIV (1963), nr. 2, p. 361.

2. *Ibidem*, p. 362.

3. *Ibidem*.

Biserica, ca și întreg complexul de clădiri medievale, era de o mare simplitate și modestie, caracteristică de altfel mediului rural în care se găsea⁴.

Prima mențiune documentară a așezării de la Iezărul datează din 3 octombrie 1615⁵. La această dată Radu Mihnea dă un hrisov prin care întărește jupiniei Chiajna, soția lui Cernica vornicul, a patra parte din moșia și satul Mărăcineni⁶, cumpărată de ea de la Stroe, frate al lui Nedelco postelnic și fiu al lui Radu Căptariu postelnic din Mărăcineni. În același hrisov se arată că jupineasa Chiajna vorniceasa a închinat această ocină «sfintei mănăstiri de pe Colentina ce se cheamă la Malul Iazerului»⁷ și în consecință este făcută și întărirea necesară.

Cercetările arheologice au dovedit însă că biserica Iezărul există cu mult înainte, încă din a doua jumătate a secolului al XVI-lea⁸. Inițial nu a fost decît un paraclis de familie al stăpînitorilor moșiei Mărăcineni, pe care fusese ridicată. Acest fapt este atestat nu numai de dimensiunile reduse și planul simplu al bisericii, ci și de aceea că mormintele descoperite în biserică și în cimitirul din apropiere au un caracter mirean, arătînd astfel că au servit feudalilor locului și slujitorilor lor⁹.

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea și la începutul secolului al XVII-lea Mărăcinenii au făcut parte din domeniul familiei lui Radu Căptariu postelnic. Fiii lui, Nedelco postelnic și Stroe, în timpul lui Mihai Viteazul și Radu Șerban vînd moșiile lor lui Cernica vornicul și jupiniei Chiajna. Domeniul lor era destul de important, cuprinzînd, după vînzările făcute, Floreștii de pe Colentina¹⁰, Obileștii¹¹, Mărăcinenii¹² etc.

Biserica Iezărul și clădirile ce o înconjurau au fost transformate în mînăstire abia la începutul secolului al XVII-lea, probabil de Chiajna¹³, care a și înzestrat-o și închinat-o la Mînăstirea Ivir de la muntele Atos (în 27 aprilie 1625¹⁴). În actul de închinare Mînăstirea Iezărul figurează ca proprietară a unei treimi din fiecare din următoarele sate: Bîrzești, Glina, Ghîtioara, Curești și Urichești. Toate ocinele îi fuseseră dăruite de Chiajna vorniceasa. La moartea Chiajnei trec în seama mînăstirii și satele Mărăcinenii, Brăneștii (jumătate) și părți din Beri-

4. *Ibidem*, p. 379.

5. *D.I.R., B, veac. XVII*, vol. II, p. 436—437, nr. 376; Gh. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 361.

6. Ocina îi mai fusese întărită jupiniei Chiajna în 23 mai 1614 (*D.I.R., B, veac. XVII*, vol. II, p. 279—280, nr. 253; Gh. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 361).

7. *Ibidem*, p. 436.

8. Gh. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 362—363, 379.

9. *Ibidem*, p. 364.

10. *D.I.R., B, veac. XVII*, vol. I, p. 316—322, nr. 289 (doc. din 29 mai 1608).

11. *Ibidem*.

12. Vezi mai sus notele 5 și 6 și Arhiv. St. Buc., *M-rea Radu Vodă*, II/21 (doc. din 16 mai 1626).

13. Gh. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 361, 379.

14. *D.I.R., B, veac. XVII*, vol. IV, p. 502—505, nr. 525—526; Gh. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 381.

voești¹⁵. Într-un document din 20 iulie 1648¹⁶ ea apare ca proprietară a tuturor acestor moșii.

În evoluția complexului medieval de la Iezărul au fost distinse trei etape :

1. Biserica și clopotnița au servit de la întemeierea lor, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, și pînă la începutul secolului al XVII-lea drept paraclis al familiei lui Radu Căptariu și pe urmă noii stăpînitoare a moșiei Mărăcineni, Chiajna vorniceasa.

2. La începutul secolului al XVII-lea biserica și celelalte construcții din apropiere sînt transformate într-o minăstire de călugărițe. Biserica continuă însă să îndeplinească și funcția de biserică de sat pentru populația Mărăcinenilor — sat astăzi dispărut. În cimitir sînt înmormîntați locuitori mai înstăriți din satele apropiate.

La începutul secolului al XVIII-lea (poate în 1717) are loc o devastare a minăstirii.

3. După devastare minăstirea este reparată, ridicîndu-se și o mică construcție lingă beci. În această fază Minăstirea Iezărul începe să se ruineze, continuînd totuși să fie atestată pînă către sfîrșitul secolului al XVIII-lea¹⁷.

În pronaosul bisericii de la Iezărul au fost descoperite cinci mormînte dintre care numai unul singur a putut fi identificat datorită unui inel de aur cu inscripția : «*Kejna Vorniceasa*»¹⁸. Osemintele Chiajnei se aflau împreună cu inelul ei sigilar și cu un cercel cu verigă de aur și cu peruzea într-un cavou patrulater, cu pereți și acoperămînt de cărămizi¹⁹.

Iată planul pronaosului cu indicații asupra dispoziției mormîntelor :

Mormîntul Chiajnei a fost numerotat cu numărul 2. La stînga lui, chiar în mijlocul pronaosului, se află mormîntul cu numărul 1, cel mai vechi din biserică. Scheletul din acest mormînt este în parte acoperit de un perete al cavoului Chiajnei²⁰. Din inventarul mormîntului 1 face parte cea mai veche monedă găsită în pronaos, un dinar ungar de argint cu data de 1557²¹.

La dreapta mormîntului Chiajnei se află mormîntul cu numărul 3, care de asemenea datează din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. În interiorul lui a fost descoperită o monedă turcească de argint din anul 1566 a sultanului Selim II. Scheletul din acest mormînt era așezat într-un cavou foarte deteriorat²².

Celelalte două morminte descoperite nu prezintă interes pentru studiul problemei de care ne preocupăm. Menționăm doar că în mormîntul

15. În 16 mai 1626 aceste moșii se mai aflau în stăpînirea Chiajnei (Arhiv. Stat. Buc., *M-rea Radu Vodă*, II/21).

16. Arhiv. Stat. Buc., *ms. 256*, f. 47—54.

17. Gh. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 379—384.

18. *Ibidem*, p. 363—364.

19. *Ibidem*.

20. *Ibidem*.

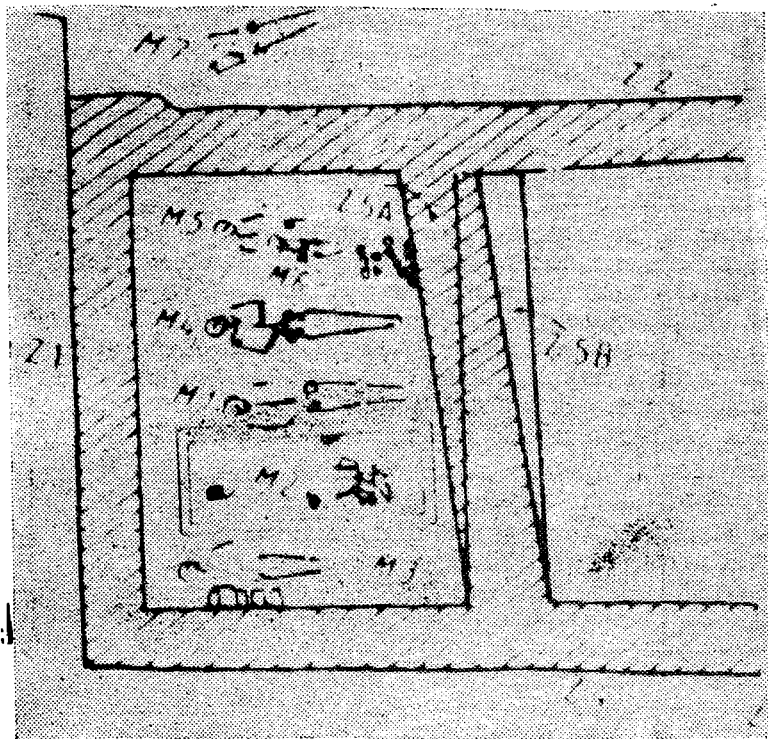
21. *Ibidem*.

22. *Ibidem*, p. 364.

cu numărul 5 a fost găsit scheletul unei femei și al unui copil și că în apropiere a fost descoperită o para de argint turcească din timpul lui Mahmud I (1730—1743) ²³.

Și în pronaosul bisericii Iezărul au fost delimitate două faze evolutive ²⁴. Prima, în care biserica fiind paraclis al familiei boierilor Mărăcineni, este folosită ca necropolă a acestor feudali ; cea de-a doua, în

Dispoziția mormintelor în pronaosul bisericii Iezărul

care locașul devenit biserică de minăstire servește ca loc de veci vornicesei Chiajna. Din prima fază datează mormintele în care s-au găsit monedele din 1557 și 1566, iar din cea de-a doua mormântul Chiajnei, precum și mormintele cu numerele 4 și 5.

Sîntem în măsură să credem că mormîntul cu numărul 3 este al ctitorului bisericii Iezărul. Argumentele noastre sînt următoarele :

1. Mormîntul cu numărul 3 este așezat în partea de sud a pronaosului. După cum se știe în Țările Romîne exista obiceiul ca ctitorul unei biserici să fie înmormîntat în partea de sud-vest a bisericii sale — acesta

23. *Ibidem.*

24. *Ibidem.*

fiind locul de onoare. Acest obicei este întâlnit în Țara Românească încă din secolul al XIV-lea, la biserica Sfântul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș, și până în secolul al XVIII-lea, la biserica Sfântul Gheorghe Nou din București²⁵. Nu avem motive să credem că la biserica Iezărul s-a făcut o excepție.

2. În mormîntul de care ne ocupăm au fost descoperite rămășițele unui cavou²⁶. Este un alt indiciu că personajul pe care îl adăpostea avea o anumită însemnătate, Singură Chiajna, ctitora din secolul al XII-lea a minăstirii, va mai avea cavou²⁷.

3. Privind cu atenție planul bisericii, surprinde de la bun început faptul că cel mai vechi mormînt din biserică (nr. 1 — cu moneda din 1557) este așezat drept în mijlocul pronaosului, împiedicînd astfel circulația în interiorul bisericii. Această așezare nepotrivită poate fi explicată numai într-un singur fel :

Personajul îngropat în acest mormînt era probabil rudă apropiată cu ctitorul, din moment ce, mort cu puțin înainte de ctitor, el a avut dreptul să fie înmormîntat în biserică, în imediata apropiere de locul mormîntului ctitoricesc. La prima vedere locul mormîntului său pare rău ales, însă în fond era singurul loc unde putea fi îngropat. La dreapta, spre sud, trebuia respectat locul de onoare al ctitorului²⁸, iar la stînga, spre nord, credem că inițial era locul rezervat soției ctitorului — un obicei des întâlnit la bisericile din nordul Moldovei (Putna, Humor etc.).

Interpretarea așezării mormîntului nr. 1 dă un nou temei afirmației că mormîntul nr. 3 este al ctitorului bisericii Iezărul.

Considerînd că am găsit mormîntul ctitoricesc, se naște de la sine întrebarea care este identitatea celui îngropat și deci și a ctitorului bisericii Iezărul. Pentru lămurirea acestei probleme cunoaștem următoarele fapte :

25. Pavel Chihaia, *Contribuții la problema identificării mormîntelor din biserica Sfântul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș*, în «Glasul Bisericii», an. XXII (1963), nr. 1—2, p. 51—52. Pentru istoricul bisericii Sfântul Gheorghe Nou din București vezi și Ștefan Andreescu, *Dobruș banul și ctitoriile sale*, în «Glasul Bisericii», an. XXI (1962), nr. 9—10, p. 912—916.

26. Gh. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 364.

27. *Ibidem*, p. 363.

28. În legătură cu această opreliște este locul să dăm publicității următoarea observație făcută în anul 1963 la bisericile din nordul Moldovei :

La unele biserici, ctitorii voievodale, a fost respectat locul mormîntului ctitoricesc deși se știa bine că voievodul ctitor era îngropat la o altă biserică — tot ctitorie a sa. Mormintele rudelor voievodului sau marilor dregători îngropați în bisericile la care ne referim sînt astfel dispuse, încît lasă liber locul mormîntului ctitoricesc. Aceasta dovedește o dată mai mult cît de riguros erau respectate drepturile ctitoricești în evul mediu.

Cei mai însemnați întemeietori de biserici din regiunea în care am făcut această observație sînt Ștefan cel Mare și Petru Rareș. Presupunem că acest obicei se întinde și în restul Moldovei, la celelalte ctitorii ale acestor domni, ba chiar și în Țara Românească, iar aria de răspîndire în timp o încadrăm între secolul al XV-lea și al XVII-lea.

Observația noastră am dat-o numai cu titlu informativ, ea urmînd să fie verificată în continuare.

1. Biserica Iezărul a fost întemeiată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. În această epocă singurul stăpîn cunoscut al moșiei Mărăcineni este Radu Căptariu postelnic.

2. Radu Căptariu moare înainte de Mihai Viteazul (1593—1601), deoarece în timpul acestuia fiii lui îi vînd moșiile²⁹. Deci moare poate prin deceniu al optulea sau al nouălea al secolului al XVI-lea. Această datare corespunde cu datarea probabilă a mormîntului ctitoricesc din biserica Iezărul.

În concluzie, sîntem îndreptățiți să presupunem că personajul îngropat în mormîntul ctitoricesc din biserica Iezărul ar putea fi Radu Căptariu postelnic.

ȘTEFAN ANDREESCU

---

29. *D.I.R., B, veac. XVII*, vol. I, p. 316—317.

UN CIMITIR CREȘTIN DIN SECOLUL IV DESCOPERIT LA MANGALIA

În marginea de apus a Mangaliei (anticul Callatis), la aproximativ 100 m dincolo de calea ferată, pe partea dreaptă a șoselei ce duce spre comuna Albești, s-au descoperit în luna februarie a anului 1959, cu prilejul unor lucrări de canalizare, mai multe morminte din secolul al IV—V-lea d. Hr.¹.

În luna martie a aceluiași an, un colectiv de arheologi s-a deplasat la fața locului și, timp de câteva zile, a făcut cercetări amănunțite, înregistrând toate observațiile, iar în măsura posibilităților, recuperând și unele materiale arheologice.

Cu acest prilej, s-a putut constata că cimitirul depășește limitele determinate în șanțul săpat pentru instalarea conductelor de apă. Aci au apărut 32 de morminte conținând câte unul, două sau chiar trei schelete. Colectivul de arheologi s-a mărginit la cercetarea numai a mormintelor deranjate de cupa escavatorului.

Pentru a ușura descrierea cimitirului, în cele ce urmează, vom sublinia mai întâi câteva din trăsăturile lui generale: toate mormintele sînt amenajate din lespezi de piatră calcaroasă, cioplite cu mai multă atenție doar pe fața interioară; la încheieturi, lespezile sînt prinse cu mortar din nisip și var. În spațiul dintre fețele exterioare ale blocurilor și pereții gropilor, de multe ori, s-au introdus pietre neregulate sau cărămizi, al căror rost era înțepenirea «sicielor» de piatră, cu alte cuvinte, aceste pietre și cărămizi serveau drept «pene». Podelele mormintelor nu erau căptușite cu pietre; în partea de apus, deci în locul unde se afla capul, podelele erau ceva mai ridicate, formînd un fel de perine, pe care,

---

1. Vezi C. Preda, Em. Popescu și Petre Diaconu, *Săpăturile arheologice de la Mangalia*, în «Materiale și cercetări arheologice», vol. VIII, București, p. 451—452. Săpăturile în acest loc au fost efectuate de către Em. Popescu și Petre Diaconu.

de cele mai multe ori, se depuneau vasele de ofrandă. Toate mormintele cercetate de noi au orientarea est-vest (capul la vest).

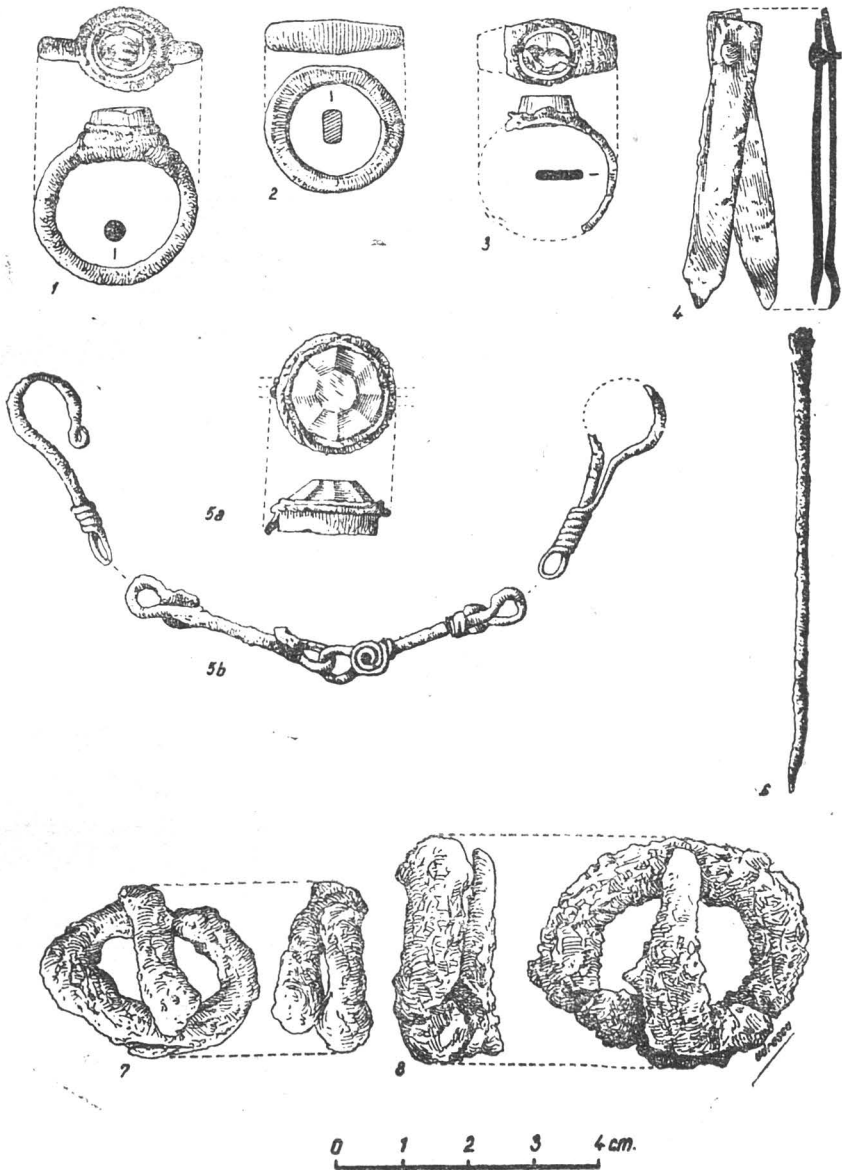

Fig. 1. — Obiecte de inventar din necropola de la Mangalia

Iată descrierea lor.

M. 1. Lungimea interioară² a mormintului este de 1,75 m ; lățimea la cap este de 0,65 m, iar la picioare de 0,60 m ; laturile «sicriului» de piatră sînt făcute din cîte două lespezi, în timp ce capacul e format din cinci lespezi de piatră, aproximativ trapezoidale.

Scheletul zăcea cu fața în sus, în poziție întinsă, avînd brațele aduse pe piept.

La creștetul capului se afla un ulcior depus, desigur, ca ofrandă. Pe piept s-a găsit un inel executat dintr-un aliaj pe bază de staniu ; pe chaton-ul acestuia este montată o gemă de chihlimbar (?), avînd ca reprezentare un vultur cu capul întors spre dreapta (fig. 1, 1). În regiunea oaselor iliace s-a găsit o cataramă de fier (fig. 1, 7), foarte prost conservată ; în sfîrșit, în dreptul abdomenului a apărut o pensetă de bronz (fig. 1, 4).

M. 2. Este situat atît de aproape de *M. 1*, încît pare lipit de acesta. Lungimea interioară este de 1,50 m ; lățimea la cap este de 0,50 m, iar la picioare de 0,58 m. Pereții laterali sînt făcuți numai din cîte o singură lespede de piatră.

Scheletul zăcea cu fața în sus, în poziție întinsă, avînd brațele aduse pe piept ; capul era aplecat spre dreapta. Oasele, în general erau prost conservate ; se mai păstra doar craniul și o parte a oaselor lungi.

În partea stîngă a capului se afla un ulcior decorat cu caneluri (fig. 2). Alături a apărut și o verigă de sticlă (fig. 1, 2).

Mormintul a aparținut unui copil de 10—15 ani.

M. 3. Mormînt cu trei schelete. Lungimea lui pare să fi fost de 1,70 m ; lățimea n-a putut fi determinată. Numai unul din cei doi pereți laterali ai mormintului s-a păstrat în întregime. Acesta era format din două lespezi de piatră, destul de îngrijit cioplite ; drept capac serveau alte două lespezi.

Din scheletul de pe latura nordică s-au păstrat numai cîteva vertebre, jumătate din oasele craniului și unele oase ale mîinii drepte. Craniul scheletului de pe latura sudică zăcea aplecat spre stînga ; mîna dreaptă se afla pe piept, iar cealaltă era adusă pe abdomen.

M. 4. Se păstrează numai pe jumătate. Peretele lateral, dinspre sud, are o lungime de 1,70 m și este format dintr-o singură lespede de piatră. Lespezile sînt lucrate îngrijit.

Scheletul avea mîna dreaptă adusă pe piept ; craniul era aplecat spre dreapta.

În dreptul pieptului s-a găsit un ulcior pe umărul căruia a fost scrijilat în pasta arsă cuvîntul : TYXH.

M. 5. Mormînt cu două schelete. Lungimea lui este de 1,80 m ; lățimea la cap e de 0,47 m, iar la picioare de 0,44 m. Capacul este format din patru lespezi.

2. Peste tot se vor da numai dimensiunile interioare.

Scheletul dinspre latura nordică este mai recent. Capul acestuia s-a găsit în regiunea genunchilor, cărat acolo probabil de șobolani. Scheletul zăcea întins pe spate, cu mâna stângă adusă pe lângă corp, iar dreapta pe abdomenul celuilalt schelet. Oasele scheletului de pe latura sudică, cu excepția picioarelor, sînt deranjate prin înghesuire. S-a putut observa însă că, inițial, mâna stângă era întinsă pe lângă corp.

În dreptul picioarelor scheletului de pe latura sudică s-a găsit o cataramă de fier (fig. 1, 8) de tipul aceleia descoperite în M. 1. În dreptul claviculei stîngi a scheletului mai recent, s-a descoperit un ulcior decorat cu caneluri.

M. 6. Mormînt cu trei schelete. Lespezile de piatră ale acestui mormînt sînt cît se poate de îngrijit cioplite, atît pe fața interioară cît și pe cea exterioară. Baza mormintului se află la o adîncime de 2,20 m față de nivelul actual al soluului, în timp ce capacul se află la o adîncime de 1,25 m față de același nivel. Lungimea este de 1,95 m, lățimea la cap de 1,00 m, iar la picioare de 0,90 m. Peretii laterali sînt formați din cîte o singură lespede de piatră, iar capacul — din trei bucăți.

Scheletul de pe latura sudică a mormintului aparține probabil unui bărbat. Aceasta este dovedită nu atît de grosimea oaselor, cît, mai ales, de găsirea unui «stilus» de os

(fig. 3, 1) care definește meseria de scrib a celui înmormîntat. Se știe că în antichitate scribii se recrutau numai dintre bărbați. Nu s-au putut face observații precise asupra poziției exacte a corpului.

La capătul scheletului, lângă craniu, se afla o cupă de sticlă, păstrată astăzi în muzeul din Mangalia.

Scheletul al doilea aparține unei femei, fapt dovedit de existența la mâna stîngă a acesteia a unei brățări de sticlă (fig. 4, 1); mâna dreaptă era adusă pe abdomen, în timp ce craniul era aplecat spre stînga.

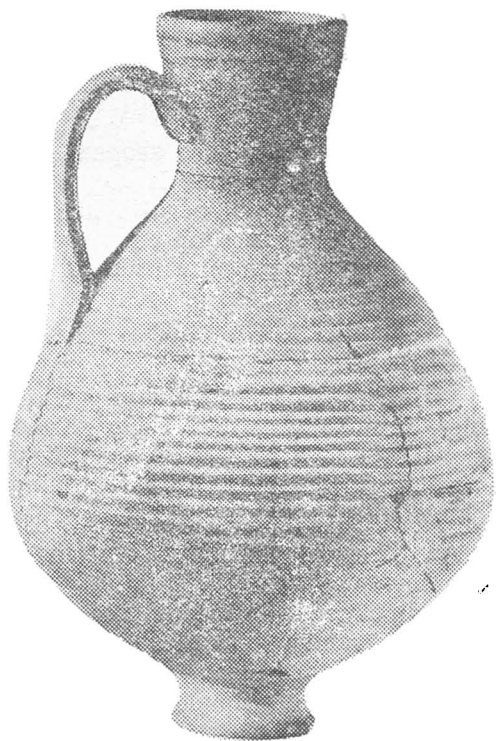

Fig. 2. — Ulcioraș dintr-un mormînt din necropola de la Mangalia

Alături s-a găsit un ulcior cu caneluri. Între oase au apărut și câteva mărgelile de sticlă, dar este foarte probabil ca acestea să provină de la al treilea schelet.

Scheletul al treilea aparține unei fetițe. Din oasele păstrate într-o stare precară au mai rămas o parte din craniu și oasele lungi. Mîna dreaptă zăcea pe piept, iar cealaltă pe abdomen.

În jurul gîtului s-au găsit multe mărgelile de sticlă (fig. 4, 2). În stînga craniului se afla un ulcior decorat cu caneluri, precum și o monedă de bronz din vremea împăratului Valentinian (364—375). La picioare s-a găsit o grămăjoară de mărgelile de sticlă (fig. 4, 3) câteva zale dintr-un lăntșor de bronz (fig. 1, 5 b), un cercel (?) (fig. 1, 5 a) și o mărgică de lut, aurită. La mîna stîngă s-a găsit o brățară de lemn carbonificat, decorată cu un motiv geometric (fig. 3, 2).

M. 7. Mormîntul era acoperit cu patru lespezi de piatră. Lungimea este de 1,80 m; lățimea la cap e de 0,90 m, iar la picioare de 0,80 m. Podeaua mormîntului se află la o adîncime de 1,90 m față de nivelul actual al solului, în timp ce capacul se găsește la o adîncime de numai 0,65 m. Pereții laterali sînt făcuți din cîte două lespezi.

Mormîntul a fost pregătit pentru a adăposti două persoane, deși în interiorul lui s-a găsit numai un singur schelet.

În mormînt nu se afla nici un obiect de inventar.

M. 8. Se păstrează numai jumătatea lui inferioară, și anume, oasele lungi. Adîncimea la care zăcea scheletul este de 1,60 m în timp ce capacul se afla la 1,15 m față de nivelul actual al solului. Acest mormînt a fost amenajat numai pentru o singură persoană.

M. 9. Și aici, la fel ca la *M. 8* se păstrează numai jumătatea inferioară. Lespezile de piatră sînt mai subțiri decît cele ale restului mormîntelor.

Adîncimea scheletului este de 1,90 m, iar a capacului de 1,35 m față de nivelul actual al solului. Lățimea «sîcriului» de piatră la capătul păstrat (spre răsărit) este de 0,40 m.

Ca inventar semnalăm prezența unui obiect de fier — un piron — probabil.

Și acest mormînt a fost amenajat pentru un singur individ.

M. 10. Se păstrează din el mai puțin de jumătate. Mormîntul a fost amenajat din lespezi foarte îngrijit fasonate. După aspect pare să fi fost unul dintre cele mai importante morminte din această zonă a necropolei. Lungimea laturei de sud este de 1,85 m, iar a laturei de vest de 0,95 m. Înălțimea interioară este de 0,65 m.

Scheletul zăcea la o adîncime de 1,00 m față de nivelul actual al solului.

M. 10 pare să fie fost făcut pentru doi indivizi.

M. 11. Se mai păstrează doar un colț din sîcriul de piatră. Adîncimea scheletului este de 1,85 m față de nivelul actual al solului.

Aspectul mormîntului este destul de modest.

M. 12. Lungimea mormintului este de 0,75 m, iar înălțimea interioară de 0,35 m. Lățimea nu poate fi apreciată deoarece peretele dinspre sud a fost distrus în întregime. Scheletul este la adâncimea de 1, 85 m față de nivelul actual al solului. Mormintul adăpostește scheletul unui copil din care s-au păstrat două oase: oare dintr-o tibia și oasele piciorului stâng. Aspectul mormintului este destul de modest.

M. 13. Lungimea păstrată a peretelui dinspre sud este de 1,70 m. Lățimea este de 0,65 m. Înălțimea interioară este de 0,35 m. Adâncimea scheletului este de 1,80 m în timp ce a capacului e de 1,30 m față de nivelul actual al solului.

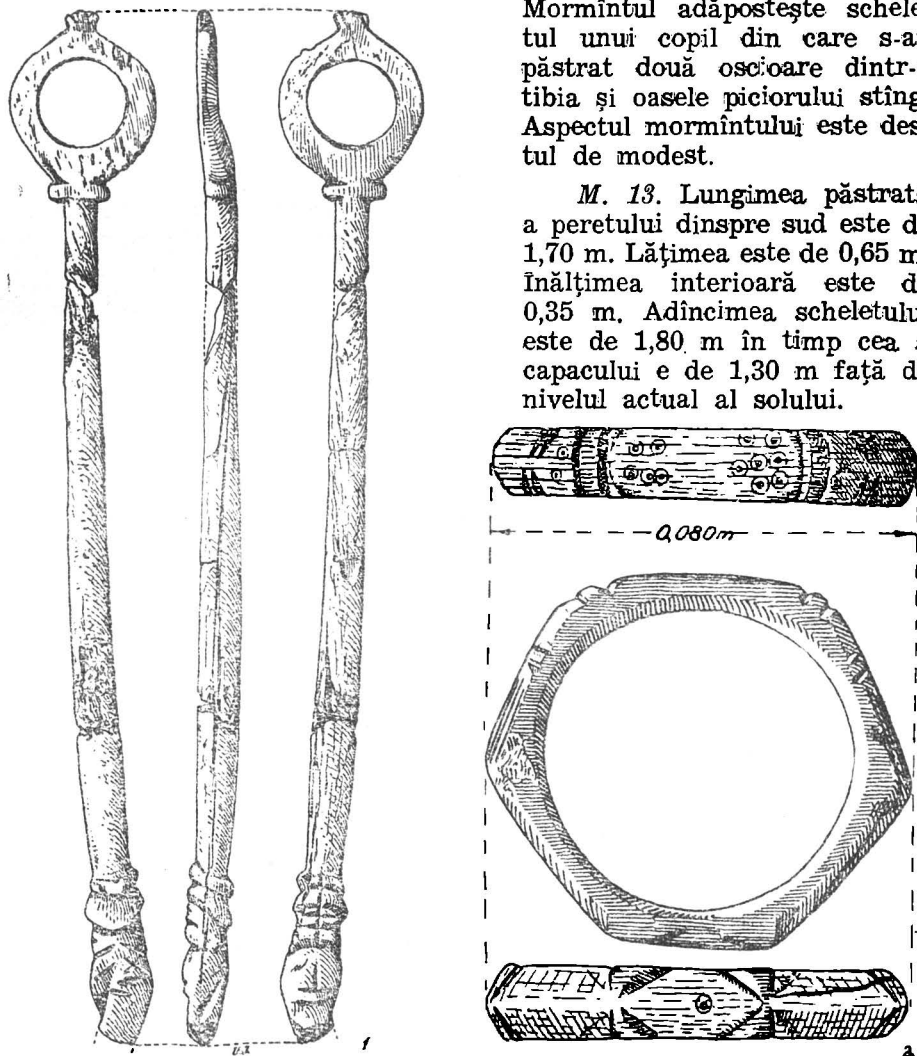

Fig. 3. — 1: Stilus de os; 2: Brățară din lemn carbonificat

În interiorul mormintului s-au găsit craniul și câteva oase ale membrilor inferioare. Se pare că nu a avut obiecte de inventar.

M. 14. Din acest mormînt s-a putut cerceta numai jumătatea de est. Lespezile care formează pereții laterali sînt mai groase decît acelea

— folosite drept acoperământ. Lățimea la mijloc este de 0,50 m, înălțimea interioară este de 0,40 m; adâncimea scheletului este de 1,85 m, iar a capacului de 1,35 m față de nivelul actual al solului.

Grosimea oaselor, indică scheletul unui bărbat.

În stînga oaselor iliace s-a găsit un piron (?) de fier ceva mai gros decît exemplarul descoperit în M. 9. Nefiind cercetat în întregime nu se poate ști dacă mormîntul a avut sau nu și alte obiecte de inventar.

M. 15. Adâncimea scheletului este de 1,70 m, iar a capacului de 1,00 m, față de nivelul actual al solului.

Unele oase ale craniului se aflau în capătul de est al mormîntului, adică în zona picioarelor. Cauza răvășirii nu se poate explica.

În mormînt s-a găsit o monedă de bronz din a doua jumătate a secolului al IV-lea, bătută, probabil, în vremea împăratului Iulian Apostatul.

M. 16. La acest mormînt, mai bine decît la oricare altul, se păstrează resturi din mortarul folosit la încheierea lespezilor de piatră. Lungimea este de 2,05 m, iar lățimea, la cap, e de 0,75 m. Peretele de nord este făcut dintr-o singură lespede, spre deosebire de peretele de sud, care-i format din două lespezi. Capacul se află la o adâncime de 0,85 m, față de nivelul actual al solului.

Două dintre cele trei schelete se aflau în poziția normală (întinse pe spate și orientate est-vest), în timp ce oasele celui de al treilea schelet erau strînse, într-o grămadă la capătul de vest al mormîntului. Judecînd după grosimea lor, oasele celor trei schelete aparțineau unor indivizi maturi. Din cauza umezelii, acestea se găsesc într-o stare de conservare extrem de precară.

În cimitir, în condiții stratigrafice imprecise, s-au mai găsit: un inel pe a cărui gemă este reprezentată o pasăre (un porumbel, poate) (fig. 1, 3), apoi un ac de aramă (fig. 1, 6), cîteva fragmente de opaite databile în secolul al II-lea d. Hr. etc.

Datarea străvechiului cimitir creștin de la Mangalia este asigurată de găsirea monedei de bronz din vremea lui Valentinian³. Aceasta nu înseamnă însă că cimitirul a funcționat numai între anii 350 și 400 (există indicii seroase privind și unele înmormîntări dintr-o vreme ceva mai timpurie)⁴. Așadar, mormintele pe care le-am prezentat aici ar putea să se încadreze într-o epocă cuprinzînd tot secolul al IV-lea, dar și începutul secolului următor. Afirmația noastră se sprijină, pe de o parte, pe găsirea unei monede de bronz bătută în vremea lui Constans (333—350), deci din prima jumătate a secolului al IV-lea, iar pe de altă parte, pe existența unor obiecte de inventar care depășesc, cronologic, a doua jumătate a secolului al IV-lea.

S-a spus deja că în anumite morminte au apărut ulcioare depuse, ritual, lângă capul mortului. Pereții lor, subțiri, sînt modelați dintr-o

3. Identificarea monedelor o datorăm colegului R.P.R. Constantin Preda, de la Cabinetul numismatic al Institutului de Arheologie al Academiei R.P.R.

4. C. Preda, Em. Popescu, Petre Diaconu, *op. cit.*, fig. 9 a și p. 452, unde este publicată o stelă funerară din secolul al II-lea găsită în această necropolă.

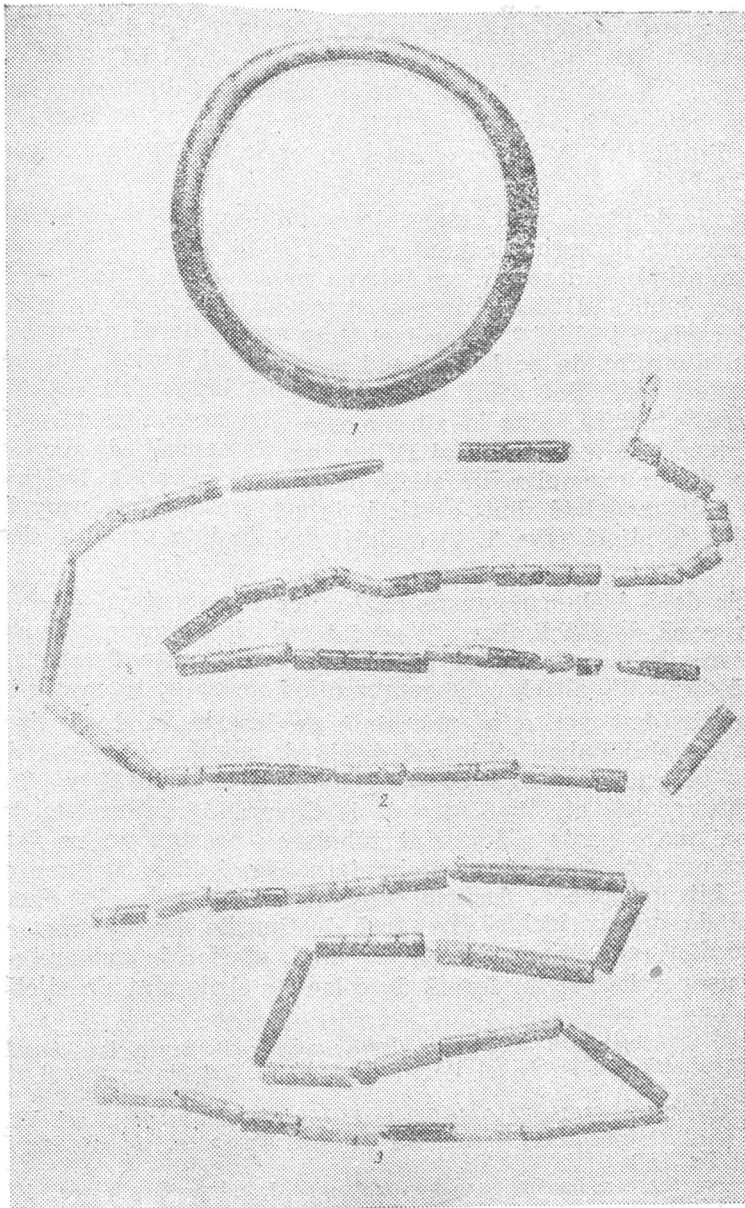

Fig. 4. — 1: Brățară de sticlă; 2—3: Mărgele de sticlă

pastă fină, lipsită de ingrediente. Arderea fiind oscilantă, ulcioarele au căpătat culoarea roșie-cărămizie. Decorul este reprezentat de caneluri orizontale realizate pe jumătatea superioară a corpului. Gura, circulară,

are un diametru de 0,04 m, în timp ce diametrul fundului, înelat, măsoară 0,03 m. De fiecare dată, toarta, ovoidală în secțiune, pornește de sub burtă și se oprește pe umărul vasului. Înălțimea ulcioarelor este de circa 0,18 m. Acest tip de vas, foarte răspândit în lumea imperiului roman, se datează în secolele al IV—V-lea⁵. El se întâlnește în toate așezările din Scythia Minor precum și în unele necropole ca aceea de la Piatra Frecăței⁶.

Brățările de sticlă, deși cunoscute cu multă vreme mai înainte încep să fie frecvente în regiunile pontice, deci și în Dobrogea, în secolul al IV-lea. Amintind de descoperirea într-un mormint de la Varna, datat la sfârșitul secolului al III-lea și începutul secolului al IV-lea, a trei brățări din sticlă cenușie închisă⁷, în același timp se cuvine să atragem atenția că într-un mormint de pe la mijlocul secolului al IV-lea, din necropola de la Koriten (reg. Bazargic) s-au găsit două brățări din sticlă de culoare albastră închisă⁸, iar în alt mormint din aceeași necropolă, datat în prima jumătate a secolului al IV-lea, s-a descoperit, de data aceasta, numai un singur exemplar din sticlă de aceeași culoare⁹. Brățara de la Mangalia este modelată dintr-o sticlă de culoare aproape neagră, la fel ca și inelul de sticlă (fig. 1, 2) amintit mai înainte ca fiind descoperit în M. 2.

Și cele două inele care au pe chaton, ca reprezentare, cite o pasăre săpată în gemă de chihlimbar (?) se datează, de asemenea, în secolul al IV-lea. Porumbelul, ca simbol al creștinismului, este foarte răspândit în această epocă, de altfel, ca și reprezentările care au ca motiv vulturul.

Mărgelile descoperite în morminte se înscriu în două tipuri: a) mărgelile de chihlimbar și b) mărgelile de sticlă. Mărgelile de chihlimbar au oarecare analogie cu mărgelile din mormintul nr. 8 din necropola din secolele al IV—VI-lea de la Cavarna¹⁰. Mărgelile de sticlă, în cea mai mare parte a lor, sînt tubulare; acestea au pe fața exterioară cite una sau două șanțuri circulare (fig. 4, 2, 3), în timp ce altele sînt ușor bitronconice¹¹. Ambele categorii de mărgelile sînt făcute dintr-o sticlă de culoare închisă. În afară de tipurile descrise mai sus s-au mai găsit două exemplare deosebite; unul, sferic, de culoare albastră, iar altul ușor aplatizat, în formă de colac; ambele sînt de sticlă.

5. Henry S. Robertson, *The Athenian Agora*; vol. V, «Pottery of the Roman Period», 1959, pl. 29, M. 268 din secolul al IV-lea, și pl. V, M. 296 din secolul al V-lea, vezi și p. 69.

6. Aurelian Petre, *Săpăturile de la Piatra Frecăței*, în «Materiale»..., vol. VIII, p. 577, fig. 13/b; idem, О хронологии могильника в Пятра Фрекэцен, în «Dacia», N. S., VI, 1962, p. 222, fig. 18 b.

7. Gorana Tonceva, Гробни находки от Одесое, în «Izvestia», Varna, 1961, p. 38 și p. 50, pl. IX, fig. 52, a—c.

8. Idem, Римски некропол от Толбукнско и Варненско, în «Arheologia», IV, 4, Sofia, 1962, p. 58.

9. *Ibidem*, p. 59, fig. 13 b.

10. Milko Mircev, Gorana Tonceva și Dimităr Dimitrov, Бурне - Каварна, în «Izvestia», Varna, XIII, 1962, p. 55.

11. Gorana Tonceva, Гробни находки от Одесое, p. 49, pl. VIII, fig. 51.

Tot în categoria obiectelor de podoaabă se înserează și lăntișorul lucrat din segmente din sîrmă de aramă ale căror capete sînt răsucite cu dibăcie. De lăntișor, pare-se că era atîrnat un pandantiv format dintr-un «coșuleț» din argint de calitate inferioară, prevăzut cu o piatră «frățetată» transparentă (fig. 1, 5 a—5 b). Felul cum au fost găsite lăntișorul și pandantivul și locul unde se aflau acestea în momentul descoperirii nu ne oferă posibilitatea să știm dacă ele erau folosite ca brățară sau ca cercei. În orice caz, trebuie să se rețină că acest pandantiv se aseamănă, într-o oarecare măsură, cu un cercei de aur descoperit la Varna¹².

Cele două catarămi de fier (fig. 1, 7—8) care se deosebesc între ele numai în ceea ce privește mărimea, au o foarte largă circulație atît în spațiu cît și în timp. De remarcat însă că asemenea obiecte sînt mai răspîndite în secolul al IV-lea, în lumea dinafara imperiului roman, mai precis, în regiunile din stînga Dunării, în aria așa-numitei culturi Sîntana de Mureș — Cernianov.

Așadar, pe baza monedelor cît și a inventarului funerar se poate sustine că cimitirul de la Mangalia, prezentat aici, se datează în secolul al IV-lea și la începutul secolului al V-lea.

Practica înhumării în morminte din lespezi de piatră este cunoscută de multă vreme în Peninsula Balcanică și, mai ales, în regiunile situate în preajma Mării Negre. Asemenea practici se întîlnesc la Varna¹³, dar și în necropola romană din satul Obrocite (regiunea Bazargic) datată la sfîrșitul secolului al III-lea și începutul secolului al IV-lea¹⁴. Însă cele mai apropiate analogii, pentru mormintele de la Mangalia le prezintă o necropolă din secolele al IV-lea și al VI-lea de la marginea actualului oraș Cavarna — anticul Bizone (R. P. Bulgaria), care conține morminte din lespezi de piatră¹⁵, întru totul asemănătoare aceloră de la Mangalia. Și aici ca și la Mangalia scheletele, aflate în poziție întinsă, pe spate, sînt orientate est-vest; mîinile, cu o singură excepție, sînt aduse pe piept. Spre deosebire de mormintele care fac obiectul acestei prezentări, cele descoperite la Cavarna (în număr de 20 pînă acum) conțin numai cîte un schelet și sînt mai sărace în inventar funerar.

Ca o caracteristică generală a cimitirului de la Callatis, trebuie subliniată existența mormintelor cu două, trei sau chiar mai multe

12. *Ibidem*, p. 49, pl. VIII, fig. 50.

13. Milko Mircev, Късно-римският некропол на Одесо, în «Известия», Varna, VIII, 1951, p. 99. Aici este publicat un mormînt de piatră acoperit cu trei lespezi, de asemenea, de piatră. La p. 94, nota 1, se precizează că în acest mormînt s-au găsit două schelete. Primul datează din secolul al II-lea. Celălalt, mai recent, este așezat în diagonală față de axul lung al mormîntului. Poziția în diagonală a celui de-al doilea înmormîntat a fost căutată pentru a se căpăta direcția est-vest. Al doilea schelet aparține unui individ, înmormîntat în secolul al IV-lea, în poziție creștină.

14. Gorana Tonceva, Римски некропол..., p. 55—56.

15. Milko Mircev, Gorana Tonceva și Dimităr Dimitrov, *op. cit.* De notat, că Gorana Tonceva, în Римски некропол, p. 57, susține că mormintele din această necropolă, aflătoare în apropierea cișmelei Hiușniuva, datează din secolele al III-lea—al IV-lea.

schelete¹⁶. Avînd în vedere unele observații făcute la fața locului se cuvine a sublinia cîteva date interesante, privind practicile funerare ale populațiilor din străvechiul Callatis.

În M. 7 au fost găsite oasele numai ale unui singur schelet, cu toate că mormîntul a fost amenajat pentru doi indivizi. Scheletul nu ocupa mijlocul mormîntului, ci numai jumătatea sudică a acestuia, ceea ce înseamnă că în cealaltă jumătate urma să fie înmormîntat altcineva.

M. 15 deși conține trei schelete, inițial, a fost pregătit pentru a adăposti numai două. Potrivit observațiilor arheologice făcute la fața locului, reiese că a treia persoană a fost înmormîntată la multă vreme după înhumarea primei. Oasele acesteia din urmă au fost grămădite în partea de nord a «siciului» de piatră, numai în mormîntul în care a trebuit să se facă loc celei de a treia persoane.

S-a întîlnit un mormînt (M. 3) care conținea două schelete, dar el fusese construit pentru a adăposti rămășițele pămîntești ale unei singure persoane. Pentru a putea fi înmormîntată cea de a doua persoană, oasele primului schelet au fost «înghesuite» în partea de sud a «siciului» de piatră.

Este lesne de înțeles că în urma repetatelor deschideri ale mormintelor se produceau anumite stricăciuni. Așa se explică faptul că, în momentul descoperirii lor, unele blocuri au fost găsite sparte, iar mortarul de la încheieturi, de multe ori, era fisurat.

*

Cimitirul de la Mangalia prezentat aici este unul dintre cele mai remarcabile monumente paleocreștine de pe teritoriul Dobrogei. Caracterul creștin al mormintelor este asigurat de orientarea exactă a schelelelor pe direcția est-vest.

Cimitire creștine din secolul al IV-lea se cunosc, deocamdată, pe teritoriul Scythiei Minor (Dobrogea de astăzi) numai la Constanța (vechiul Tomis)¹⁷ și la Cernavodă — Hinog (anticul Axiopolis)¹⁸.

Aceasta nu înseamnă însă că noua credință nu începuse de a se răspîndi în ținuturile dintre Dunăre și Marea Neagră încă înainte de epoca lui Constantin cel Mare. O dovadă în sprijinul existenței creștinismului încă din a doua jumătate a secolului al III-lea o constituie, desigur, și cunoscuta inscripție a lui Hylas¹⁹. Existența noii religii în Dobrogea în vremea împăratului Diocletian, mai exact, la sfîrșitul secolului al III-lea și începutul secolului următor este documentată și de faptul că o serie întregă de credincioși au suferit tocmai acum de pe urma persecuțiilor. Se știe că după edictul de la Milan din anul 313 creș-

16. Constantin Preda, *Callatis*, editura Meridiane, București, 1963, p. 35, susține că există morminte în care au fost găsite chiar șase schelete.

17. Informația căpătată de la Barbu Vasile, muzeograf la muzeul regional din Constanța.

18. I. Barnea, *O inscripție creștină de la Axiopolis*, în «Studii Teologice», VI (1954), nr. 3—4, p. 219—228.

19. L. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, București, 1938, p. 288, nota 2.

tinismul a căpătat o dezvoltare deosebită și în Dobrogea, mai ales, la orașe; aci el cuprinde toate păturile sociale²⁰.

În aceste condiții Biserica a simțit nevoia unei organizări mai temeinice. În Scythia Minor ea este condusă acum de un episcop al cărui scaun de reședință se găsea la Tomis (Constanța de azi). Primul episcop despre care avem a mențiune a fost Evangelicus²¹. La începutul celei de a doua jumătăți a secolului al IV-lea, la Tomis păstorește Bretanjon, cunoscut, mai ales, prin conflictul pe care l-a avut cu împăratul Valens. După el urmează Gerontius, care participă la Sinodul II Ecumenic de la Constantinopol (anul 381). La sfârșitul secolului al IV-lea și începutul celui următor, destinele Bisericii din Scythia Minor sînt conduse de episcopul Theotimos.

În același timp însă — mai precis în a doua jumătate a secolului al IV-lea — asistăm în Dobrogea și la răspîndirea arianismului. El a fost propovăduit în vremea lui Auxentius, discipolul lui Ulfila atît în dreapta Dunării cît și în stînga acesteia. Episcopul Auxentius rezida la Durostorum (Siliștra de astăzi). În secolele al IV-lea și al V-lea în afară de aceste două episcopate, amintite mai sus (Tomis și Durostorum), nu se mai cunosc altele în Scythia Minor.

În condițiile răspîndirii creștinismului în Dobrogea, de la sine înțeles, că populația străvechii colonii dorjene Callatis nu putea rămîne străină de noua religie. Și aceasta cu atît mai mult, cu cît calatoriile aveau legături tradiționale cu orașele microasiatice și eladice, orașe în care creștinismul era de multă vreme bine încheșat. Un rol însemnat în propovăduirea creștinismului îl vor fi avut negustorii sau călătorii în general care veneau, cu precădere, din orașele Asiei Mici.

Această afirmație este sugerată de găsirea în Dobrogea a numeroase vestigii materiale paleocreștine de origine microasiatică²².

Însă, oricum s-ar fi răspîndit creștinismul în Dobrogea, cert este că în secolul al IV-lea el este documentat la Mangalia suficient de bine prin inscripții și acum prin cimitirul care a făcut obiectul acestei note²³.

PETRE DIACONU

20. *Istoria Romîniei*, vol. I, 1960, p. 611—612.

21. I. I. Georgescu, *Viata creștină în vechiul Tomis*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVIII (1962), nr. 1—2, p. 20. Tot acolo vezi și restul bibliografiei.

22. Petre Diaconu, *Urme vechi creștine descoperite în sud-destul Dobrogei*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LXXXI (1963), nr. 5—6, p. 548—550.

23. I. Barnea, *Quelques considérations sur les inscriptions chrétiennes de la Scythie Mineure*, în «Dacia», I. N. S., 1957, p. 278, fig. 7.

NOTE ECUMENICE

PROFESORUL DR. IOSEF L. HROMADKA : 75 ANI

În ziua de 8 iunie a. c., profesorul de teologie sistematică, Dr. Iosef L. Hromadka, decanul Facultății de teologie evanghelică «Comenius» din Praga, a împlinit trei sferturi de veac de viață. Prof. Hromadka este bine cunoscut în cercuri teologice, prin lucrările sale științifice (*Theologie und Kirche* ; *Das Evangelium vom Weg zum Menschen* ; *Grundlegen des christlichen Glaubens* ; articole, conferințe etc.), în care a dat multor elemente din teologia evanghelică o nouă interpretare — în unele aspecte apropiindu-se foarte mult de teologia ortodoxă —, apropiindu-le de realitățile vieții și implicându-le în rezolvarea creștină a problemelor vremii.

Disponind de o structură sufletească adine impregnată de elementul creștin, Prof. Hromadka e un creștin care nu-și trăiește viața în mod izolat, limitat la catedră și studii teoretice. Preocupările semenilor și problemele epocii sînt și ale sale, iar misiunea Bisericii o interpretează ca fiind totdeauna de natură ecumenică. Conștiința creștină și faptul că a cunoscut direct ororile și pustirile războiului — în primul război mondial a fost confesor militar pe front ; atunci a cunoscut direct și poporul român, pe pămîntul său, în nordul țării noastre — l-au determinat a fi luptător activ și hotărît pentru pace, fiind inițiatorul și conducătorul Conferinței Creștine pentru Pace, în cadrul căreia activează pentru pace și Biserica Ortodoxă Romînă. În adunările Conferinței Creștine pentru Pace, răsună totdeauna, luminat și viguros, cuvîntul de pace al președintelui Hromadka. Discursurile sale de deschidere sînt temeinice studii teologice de natură irenică, în conformitate cu învățătura creștină, vrînd a mobiliza întreaga creștinătate, ca, alături de oamenii de bine din lumea întreagă, să ferească omenirea de dezlănțuirea unui război nuclear, distrugător a toate.

În acest scop, în 1961, a organizat la Praga prima Adunare mondială pancreștină pentru pace, la care au participat reprezentanți ai Bisericilor și denominațiunilor creștine din toată creștinătatea, rostin-

du-se răspicat pentru pace și împotriva războiului, iar anul acesta a avut loc a doua Adunare mondială pancreștină pentru pace.

«De la început — spunea într-un interviu Prof. Hromadka — rostul Conferinței Creștine pentru Pace a fost ca tocmai la granița dintre Est și Vest să creeze un punct de sprijin pentru discuții deschise asupra celor mai grele probleme ale omenirii de azi. Noi ne impunem ca primă datorie să facem totul pentru dezarmare, pentru interzicerea armelor de ucidere în masă, pentru încetarea experiențelor cu armele atomice și pentru înlăturarea războiului rece».

Prof. Hromadka nădăjduiește ferm într-un viitor pașnic al omenirii și are convingerea tare că Dumnezeu n-a creat lumea ca ea să fie distrusă, ci ca ea să se abată de la păcat și să trăiască.

La împlinirea vârstei de 75 ani, îi facem Profesorului Hromadka sincere urări de sănătate și putere de muncă. Bunul Dumnezeu să-i sporească bogat numărul anilor, pentru ca să se bucure, împreună cu toți oamenii de bine, de rodul unei munci intense.

VIATA BISERICESCA ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

Dr. NICOLAE COVALI

În ziua de 25 iulie a. c., a încetat din viață dr. Nicolae Covali, cunoscut medic chirurg și om de aleasă cultură.

O grea suferință a curmat firul vieții sale, punînd capăt unei bogate activități în plină desfășurare.

Născut la 5 septembrie 1903, în casa sătenilor Apostol și Suzana Covali, dotat cu o inteligență vie și cu o nesecată dorință de cunoaștere, Nicolae Covali a parcurs toate treptele învățaturii, ajungînd astfel un reputat chirurg în Capitala țării noastre.

Patriot luminat, el și-a pus toată priceperea și toate cunoștințele în slujba fericirii omului, dovedind în toate împrejurările o conștiințiozitate exemplară și o aleasă pregătire medicală.

În anul 1962, a fost ales membru al Adunării Eparhiale a Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, îndatorire în care a pus același suflet ca în toate însărcinările ce le-a avut în decursul vremurilor : medic primar șef la diferite spitale din Capitală, director al Policlinicii Corpului Diplomatic, efor al Așezămintelor Brincovenesci etc.

Înmormîntarea a avut loc la cimitirul Belu din Capitală, în ziua de 28 iulie. Serviciul religios a fost oficiat de către P. S. Episcop Dr. Antim Nica Tirgovișteanul — Vicar Patriarhal, — înconjurat de un sobor de preoți și diaconi.

Din partea membrilor Adunării Eparhiale a Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor a vorbit P. C. Pr. Alexandru Ionescu, Vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, înfățișînd pe scurt viața și prodigioasa activitate a dispărutului pusă în slujba sănătății și fericirii oamenilor ; în con-

tinuare, vorbitorul a exprimat profunda compasiune a Conducerii Sfinței Arhiepiscopii a Bucureștilor, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care a apreciat în mod deosebit meritele defunctului. Fie-î neștearsă amintirea !

ASISTENT

EPISCOPIA BUZĂULUI

SFINȚIRE DE BISERICĂ

În ziua de 17 mai 1964 micuța dar frumoasa biserică a parohiei Movila Oii din raionul Buzău a îmbrăcat veșminte alese de sărbătoare, ca să primească în sînul ei credincioșii care veneau să ia parte la solemnitatea sfințirii locașului complet restaurat și înnoit. Credincioșii movileni îndrumați de parohul Alexandru Marcoșanu s-au pregătit cu toată grija pentru această împrejurare.

Bisericii din Movila Oii i s-au construit uși de stejar la intrare, i s-a reparat exteriorul. Fiind așezată pe un loc înalt și avînd temelii sănătoase, i s-a adîncit cu 70 cm interiorul, dîndu-i astfel o înălțime acceptabilă și prielnică desfășurării în bune condiții a picturii. Pardo-seala s-a făcut din plăci mozaicate așezate cu meșteșug. Întregul interior a fost pictat din nou în tehnica frescă. Pictura este aproape miniaturală, liniile și culorile dau un ansamblu plăcut, în potolitul și umanizat stil neobizantin.

Slujba sfințirii a fost oficiată de către P. S. Episcop Dr. Antim cu un sobor de preoți și diaconi.

După actul sfințirii și după oficierea Sfintei Liturghii, a luat cuvîntul parohul Alex. Marcoșanu care a raportat Chiriarhului munca și ostenele sale și ale enoriașilor, exprimînd mulțumiri celor ce l-au ajutat, cit și P. S. Episcop pentru dragostea ce a avut de a veni la Movila Oii ; a urmat la cuvînt P. C. Protopop N. Sburlan.

Chiriarhul Buzăului a dat slavă lui Dumnezeu că a putut să fie prezent la oficierea acestei slujbe, într-o biserică atît de împodobită și să împartă bucuria duhovnicească cu ceilalți credincioși. Asociindu-se frumoaselor idei exprimate de înaintevorbitori, P. S. Episcop Dr. Antim a binecuvîntat pe credincioși și i-a îndemnat să pună toate silințele, toată rîvna ca țara să înflorească și i-a îndrumat să cerceteze biserică. După ce a exprimat cuvînte de respect și recunoștință pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian și pentru conducerea statului, P. S. Episcop a adus la cunoștința celor prezenți că a răsplătit munca parohului Marcoșanu, acordîndu-i rangul de iconom.

Pr. MARIN M. NEGULESCU

R E C E N Z I I

Prinos întru aducerea aminte a poetului Mihail Eminescu, la 75 de ani de la moartea sa, Viena, Editura Colonei Romine din Austria, 1964, 64 p. (întocmit prin osirdia Pr. Prof. Dr. Gheorghe I. Moisescu, membru de onoare al Colonei Romine din Austria, care a purtat și grija tipării).

Comemorarea a 75 de ani de la moartea celui mai mare poet al neamului nostru, Mihail Eminescu, supranumit «Lucașărul poeziei rominești», a găsit un larg ecou în sufletele rominilor statorniciți de multă vreme în Austria și Viena. Cu acest prilej, Editura Colonei Romine din Austria a tipărit o prea frumoasă broșură, cu titlul de mai sus, contribuind substanțial și inteligent la permanentizarea prezentei poetului — și o dată cu el a culturii rominești — în marele oraș de pe malurile Dunării. Colonia Romină din Austria — se spune în *Lămurire* —, potrivit năzuințelor sale firești, a socotit o datorie de înaltă pietate și aleasă recunoștință de a nu lăsa ca să fie trecut cu vederea acest prilej de pomenire și la Viena, pentru că acest oraș a adăpostit timp de aproape trei ani pe Mihail Eminescu, pentru că aici a urmat el cele dintii cursuri universitare, aici a gândit și a scris cele dintii poezii, care l-au făcut vestit în toată lumea și tot aici s-a străduit să dea ființă acelei societăți studențești «România jună», în al cărei Almanah a publicat el apoi, în anul 1883, cel mai desăvârșit poem: «Lucașărul».

Broșura cuprinde un buchet ales de culegeri despre viața și opera marelui poet, cu scopul mărturisit «de a face cunoscută și peste hotarele țării însemnătatea lui Mihail Eminescu și a operei sale, prin care poporul român a adus o contribuție de seamă în tezaurul cultural al omenirii».

Inscripția pe amfora lui Eminescu: *Pășiți încet cu grije tăcută, țeții mei. / Să nu-i călcați nici umbra, nici florile de tei. / Cel mai chemat s-aline, din toți, și cel mai teafăr / Și-a înmuiat condeii de-a dreptul în lucașăr*, scrisă de Tudor Arghezi, îți îngenuchiază de la început cugetul în fața lui Eminescu, făcându-te să întorci paginile acestei broșuri cu sfială și reculegere sufletească. Iubitorii scrisului argeșian vor avea satisfacția să întâlnească pe lângă inscripția de mai sus, un interesant medalion intitulat simplu «Eminescu student», scris anume pentru acest prilej comemorativ de marele nostru poet care, manifestându-și în felul acesta simpatia pentru rominii vienezi, a omagiat plin de emoție sacră pe «Mihail Eminescu, Făt-Frumosul cîntecelor noastre».

În continuare broșura publică o serie de culegeri, toate de valoare antologică, din operele marilor noștri scriitori, precum urmează: *Eminescu*, de N. Iorga; *Eminescu copil* (1850—1858), de Gala Galaction; *Eminescu*, de Mihail Sadoveanu; *Eminescu*, de Tudor Arghezi; și *Portretele lui Eminescu*, de G. Călinescu. Broșura se încheie cu studiul, dens și nuanțat, intitulat *Mihail Eminescu student la Viena, 1869—1872*, scris de Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moisescu.

Dând și traducerea în limba germană a materiile amintite mai sus, broșura dă posibilitatea și cititorului de limbă germană să se înfrupte din acest prinos comemorativ.

Impodobilă cu vederile caselor din Viena unde a locuit poetul Mihail Eminescu, broșura tipărită de Editura Colonei Komine din Austria, prin purtarea de grijă a Pr. Prof. Dr. Gh. I. Moisescu, se înscrie printre contribuțiile cele mai valoroase — de cunoaștere — peste notare a vieții și operii Luceațăruului poeziei românești.

Tot aici este cazul să amintim ca românii din Austria și Viena au ținut să cinstească pomenirea poetului și printr-un reușit festival literar și muzical dat în Sala festivă a Casei Sindicatelor din Viena, de pe Treitsstrasse nr. 3. Cu acest prilej Dl. Traian Sofonea a conerenciat despre «Viața și opera lui Mihail Eminescu», iar Ansamblul coral al Colonei Komine din Austria a susținut un program de coruri pe versuri de Mihail Eminescu («Codrurile codruției», de D. G. Kiriac, «La mijloc de codru uez», de Aurel Eliade, și «Somnoroase pasarele», de I. Flondor) și de muzica rominească («Kasunel din Crișana», de I. Vidu, «vara grimele se coc», de același, și «Alei codrului lurtate», de N. Lungu, solist Helmut Sentert). Au fost recitate în limba română de D-ra Irina Moisescu, studenta la Universitatea din Viena, și imediat în limba germană, de Dl. Guntner Lass, de la Bondevara-Bunne, următoarele poezii: «Din străinătate», «Ce-ți doresc eu ție, dulce Romine» și «De-acuma nu te-oi mai vecea». Programul a fost completat cu liedurile «Ce stă vîntul să tot bata», de Al. Jora, «Dintre sute de catarge», de I. Ciortea, și «De ce nu-mi viu», interpretate de baritonul Ioan Hon-Hoender. Întreg festivalul literar și muzical închinat marelui nostru poet național s-a bucurat de un succes deplin.

GHEORGHE ALEAIE

Monumente de la Plopiș, Surdești Rogoz și Prejmer

Direcția Monumentelor Istorice din Comitetul de Stat pentru construcții, arhitectură și sistematizare, ne înfățișează în două albume apărute în Editura Meridiane, București, 1964, bisericile de lemn de la Plopiș, Surdești și Rogoz și cetatea țărănească din Prejmer, cu biserica ei de zid.

Primele trei monumente sînt situate pe Valea Lăpușului — regiunea Maramureș. Alături de vechile case țărănești, bisericile de lemn reprezintă «cea mai autentică și originală creație de arhitectură populară». Bisericile din Plopiș (1798), Surdești (1767) și Rogoz (1560, după tradiție) sînt construite din birne de stejar și acoperite cu șindriță.

Deasupra navelor se ridică zvelt turnul-clopotniță, completat la acoperiș cu alte patru mici turnulețe. Biserica din Surdești, al cărei turn se înalță pînă la 54 m, este astăzi cea mai înaltă biserică de lemn din țară. La Surdești ca și la Rogoz, se poate observa o bogată decorație sculptată a pridvorului, pereților și ancadramentelor.

Cetatea de la Prejmer prevăzută cu dispozitive de apărare este un ansamblu specific arhitectonic din nordul Transilvaniei.

Situat la 18 km nord de Brașov, ansamblul de la Prejmer, are în biserica din secolul al XIII-lea (refăcută ulterior) componența sa cea mai veche. Inițial, planul bisericii a fost de cruce greacă.

Alte elemente arhitectonice (între care turnul octogonal cu balcon de lemn) marchează o trecere de la stilul romanic la cel gotic. Capelele de plan dreptunghiular plasate între brațele crucii sînt caracteristice arhitecturii ordinului călugăresc al cistercienilor din Franța.

Atît albumul înfățișînd cele trei biserici de lemn din Maramureș, cît și acela consacrat cetății țărănești din Prejmer sînt bogat ilustrate (41 planșe alb-negru, înfățișînd arhitectura în ansamblu sau detaliu, pictura interioară și obiecte sculptate plus patru schițe de plan). Aceste ilustrații sînt însoțite de lămuriri istorice în limbile română, engleză, rusă, franceză și germană.

Restaurate în ultimii ani, monumentele de la Plopiș, Surdești, Rogoz și Prejmer reflectă grija statului nostru pentru valorile artistice populare din trecut.

GABRIEL POPESCU

Dinu C. Giurescu, *Ion vodă cel Viteaz*, Editura Științifică, 1963.

Dinu C. Giurescu prezintă în baza unei îndelungate cercetări a izvoarelor, istoria mult frământată a domniei a lui Ion vodă cel Viteaz. Expunerea sa ne interesează în chip deosebit și pe noi, dat fiind bogăția de informații referitoare la viața bisericească din a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Volumul însumează 203 pagini de text la care se adaugă un «Indice general» (p. 205—218). Lucrarea are 7 capitole cu următorul cuprins: I. Domnia lui Ion vodă în izvoare și istoriografie. II. Ion vodă cel Viteaz înainte de domnie. III. Dobândirea și consolidarea domniei. IV. Politica internă a lui Ion vodă. V. Politica externă a Moldovei în timpul domniei lui Ion vodă. VI. Lupta împotriva turcilor. VII. Urmășii lui Ion vodă cel Viteaz.

În cele 20 de pagini ale primului capitol, autorul se ocupă de izvoarele care tratează despre domnia domnitorului moldovean și-și propune ca pe baza materialului documentar să poată «reface etapele acestei domnii reprezentative din istoria zbuciumată a poporului nostru în lupta sa pentru libertate și independență». Un prim izvor îl aflăm la un an după uciderea voievodului, adică în anul 1575, publicat de Paprocki la Cracovia, în limba polonă și se intitulează: *Adeverată descriere a războiului purtat de voievodul moldovean Iuon împotriva turcilor, de asemenea, cum și din ce pricină li s-a opus și s-a apărut cu bărbăție, ucizind pe turci și pe munteni, dar a fost după aceea trădat în mod înșan*.

La doi ani mai târziu s-au tipărit la Frankfurt pe Main alte două scrieri, în limba latină. Cea dintâi este a lui Ioan Lasicki: *Istoria despre intrarea polonilor sub comanda lui Nicolae Mielecki și Nicolae Sieniawski în Moldavia împreună cu Bogdan Voievod (cărui i-a urmat Iuon) și uciderea turcilor*. A doua carte apare în 1578 și este scrisă de Leonard Gorecki denumită: *Descrierea războiului purtat de Iuon, domnul Moldovei, cu Selim sultanul turcilor, la început cu mare izbândă iar apoi, trădat de moldoveanul Eremia Cernăuțeanul, a fost ucis de otomani, ce și-au călcat cuvântul dat și întărit prin jurământ*. Dintre manuscrisele polone autorul citează: *Acte referitoare la Ioan, voievodul Moldovei ce s-a răscolat, aliat cu polonii, împotriva turcilor* și un alt manuscris, probabil tot din secolul al XVII-lea alcătuit din 670 versuri descrie viața și războaiele lui Ion vodă cel Viteaz al Moldovei.

Un fost călugăr de la Mănăstirea Vădubit din Kiev, Bobolinski, în 1699 alcătuiește un letopiseț aducând evenimentele de la facerea lumii pînă la finele secolului al XVII-lea, relatînd știrile de la nașterea și pînă la moartea lui Ion vodă.

În ceea ce privește cronicile interne ale țării românești, toate, amintesc despre Ion vodă. Pentru a cunoaște evenimentele ce s-au întîmplat între 1572—1574 letopisețul lui Grigore Ureche este fără îndoială mult superior celui scris de Azarie. Eruditul Nicolae Costin prezintă un material informativ bogat asupra timpului de domnie a lui Ion vodă. În timpurile mai noi, în 1865, Bogdan Petriceicu Hașdeu a publicat monografia: *Ion Vodă cel Cumplit* în care «evocarea personalităților istorice constituie pentru Hașdeu o chemare la luptă pentru independența națională».

Capitolul al doilea tratează perioada mai puțin cunoscută dinaintea domniei lui Ion vodă. Pornit din Moldova, viitorul domn a trebuit să străbată mai multe țări ale Europei. În cele din urmă din Polonia se îndreaptă spre Marele principat Moscovit unde a fost bine primit la curtea țarului. Aci s-a căsătorit cu Maria, fiica cneazului Semian de Rostov și a avut un fiu, Petru. În 1561 îl aflăm în Polonia; următorii 11 ani pînă la dobîndirea domniei sînt mai puțin cunoscuți. Este amintit la 1563 la curtea hatmanului tătăresc din Crimeea, în calitate de prieten al lui Mehmed Calga care într-o scrisoare adresată lui Sigismund August numește pe Ion «fiu de domn din Moldova» (p. 26).

Oricum însă, venit din Polonia sau Buda, Ion vodă a petrecut mulți ani în exilul din insula Rodos, timp în care s-a ocupat cu negoțul, agonisind o avere apreciabilă, care îi va servi la ocuparea tronului. Deprinderea limbii turcești, îi va fi de folos în timpul campaniei contra turcilor din 1574. Tot în limba turcă, Ion vodă cel Viteaz le vorbi turcilor după predarea la iezurul Calulului iar răspunsurile demne la acuzațiile pașalei, au fost de altfel pretextul uciderii sale (p. 29).

Unele știri consemnează că viitorul domn al Moldovei ar fi aderat, în timpul șederii sale în Imperiul Otoman, la religia musulmană. «Asemenea știri nu pot fi întemeiate. Cu două decenii în urmă, vestea turcirii lui Ilișă produsese o puternică impresie în toată

țara. Numele celui ce și-au dat sufletul său în mâinile diavolului, în legea turească», a fost scos din pisania bisericii domnești din Tîrgu-Frumos, citoria părintelui său, din biserica episcopală de la Roman și din *Evangeliarul* de la Voroneț, scris în acea vreme (p. 29). Cu atât mai mult, continuă autorul, afirmația nu poate fi verosimilă, deoarece Moldova nu putea să primească un domn de lege musulmană sau pe cineva care și-ar fi lepădat credința creștină și ar fi trecut la islamism și de aici înapoi la creștinism numai din dorința de a ocupa domnia. Nici Poarta, comitînd aceasta, n-ar fi riscat să-și atragă dușmănia fățișă a țărilor romîne. În orice caz, Ion vodă «nu putea trece peste religia țării, nu putea nesocoti biserica oficială, una dintre instituțiile importante ale statului feudal moldovean» (p. 30). De altfel, însuși Ion într-o solie adresată Senatului Poloniei în anul 1572, respinge această învinuire cu toată puterea.

În capitolul al treilea al cărții se tratează împrejurările în care și capătă domnia și eforturile pe care le-a făcut Ion vodă pentru a se menține Investirea oficială a lui Ion vodă cel Viteaz pe tronul Moldovei s-a făcut în luna ianuarie 1572 la Istanbul, precizează Dinu C. Giurescu, unde se afla sosit de curînd chemat din exil din insula Rodos. Toate acestea se urzeau aci fără stirea domnitorului Bogdan Lăpușnean. Către finele lunii decembrie Ion vodă cu o gardă de 500 de ieniceri și 300 de snahii a părăsit Adrianopolul și se îndreaptă spre Dunăre. Intrarea și înaintarea pînă la Iași și Suceava s-a făcut fără luptă. «Deci toți cei ce erau în dregătoria și cei ce strălucneau prin neamul lor, povesteste Azarie, au primit cu bucurie pe domnul lor și i s-au închinat ca niste robi» (p. 37). Inscăunarea lui Ion Vodă a avut loc în primele zile ale lunii martie 1572 iar la 7 martie, noul voievod întărea Mînăstirea Tazlău satul Tătești, pe Tazlăul Sărat «cu tot venitul» (p. 38). Alexandru Lăpușneanu se refugiase și spera să ocupe tronul. Încercarea sa a fost zadarnică.

În iulie 1572, depune «un omagiu de credință» față de poloni, «actul fiind subscris de Isaia, episcopul de Rădăuți și de unii mari dregători: totodată, revindică Pocuția, ca feud al său, cere înapoierea tezaurului țării confiscat de poloni de la Tomsa, fostul domn ucis la Liov în 1564 și înștiințează senatul că prin stăruințele sale personale, atacul asupra frontierelor polone, pregătit de turci, tătari și oșteni din Țara Romînească, a fost înălțurat» (p. 58—59). Astfel noul cîrmuitor al Țării Moldovei reușește să se impună încă de la începutul domniei.

Politica internă a lui Ion vodă este prezentată de autor în capitolul IV a lucrării. Uciderea lui Ionașcu la 6 aprilie 1572 a fost orăbită de înaintarea polonilor care voiau să aducă pe Lăpușneanu, dar această intervenție a primit o ripostă din partea moldovenilor, fapt care i-a făcut să se retragă la 10 aprilie. Cu uciderea lui Ionașcu Sbierea, se pune capăt partidei protivnice domnitorului care susținea pe Lăpușneanu (p. 69).

Îndată ce izbucni conflictul cu turcii, dregătorii părăsesc pe Ion vodă și se alătură lui Petru Șchiopul sosit cu oștile turcești (p. 75). În februarie 1574 o dată cu sosirea poruncii de mazălire, Ion vodă cel Viteaz hotărăște să ridice armele contra turcilor după ce în prealabil chemă la sfat «adunarea țării» (p. 75). Hatmanul Eremia este cumpărat de turci cu 30.000 de galbeni la Dunăre și dă informații false lui Ion vodă (p. 76). Prin trădarea din 1574 «marea boierime a urmărit, cu perseverență, să folosească în interesul său propriu, consolidarea dominației otomane asupra țărilor romîne» (p. 80).

Cît privește însă politica domnului față de cler și îndeosebi față de mînăstiri, «acte emise de cancelarie în primul an al domniei nu cuprind vreo dispoziție îndreptată contra bunurilor bisericesti. Dimpotrivă, ele întăresc proprietățile mînăstirești». În această direcție deci se observă la început din partea domnitorului o politică asemănătoare cu aceea a predecesorilor săi (p. 81). Actele de la sfîrșitul domniei înseamnă confiscarea unor proprietăți ale clerului din chiar porunca lui Ion vodă. La 8 noiembrie 1576, Hariton, egumenul de la Moldovița se prezintă la Petre Șchiopul «cu mare jeluire», revindicînd satele Sărăcinești și Milești, donatia lui Alexandru Lăpușneanu. Constatînd temenicia plîngerii domnitorul întărește Moldoviței dreptul încălcat de Ion Voievod «cu tot venitul».

Mai tîrziu cu cîțiva ani, un hrisov din 1581, amintește de vataful Meslea cu ceata sa, care în schimbul a 400 de zloți tătești cumpărase de la egumenul Mînăstirii Sîntul Ilie de lângă Suceava, satul Hăsnășani; «ocina fusese o donatie a Tudorei, Mării și a soției boierului Orăș, pentru pomenirea unui nepot al lor, Văscău Gănescu». În fața divanului, călugării de la Sîntul Ilie fiind și ei prezenți arătară că nu au vîndut satul

«ci au spus că l-a luat de la sfânta mănăstire Ion Voievod, acest sat Hăsnășanii, cînd le-a luat și alte sate». Domnul luînd din scurt pe Mestea și ceata lui au mărturisit «adevărul că nu a dat nici un ban călugărilor de la Sfîntul Ilie (p. 82).

În 1509, egumenul de la Humorul revendică satul Boboiegi dăruit de ctitorul bisericii, logofătul Teodor Boboieg și care era întărit prin hrisoavele lui Ștefan cel Mare, Petru Rareș și Alexandru Lăpușeanu, care aparțineau lui Ivan usariul «ca danie de la Ion Voievod, cînd Ion Voievod a luat toate satele mănăstirilor». Eremia Movilă cercetînd pricina a restituit satul, Mînăstirii Humorului (p. 83).

Un ultim act din noiembrie 1582 arată cum Petre Șchiopul «dă»; «întărește și întoarce» Mînăstirii Agapia două moșii, Boloșani și Grași, aparținînd mai înainte de ocolul Neamțului și constituiau dania lui Alexandru Lăpușeanu. Fantul că domnul face această «întoarcere» reiese că ele fuseseră luate în intervalul 1572—1582 sau mai probabil, adaugă autorul, în timpul stăpînirii lui Ion vodă (p. 83). «Dacă pînă la Ion vodă biserica primise obișnuit importante danii, de data aceasta puterea laică, domnia și sprijinitorii ei își sporesc domeniile pe seama bisericii» (p. 84).

«Din cele arătate nu trebuie trasă concluzia că domnia lui Ion vodă a însemnat destrămarea organizării bisericesti a țării» (p. 88). După fuga lui Teofan, noul mitropolit numit la Suceava este Atanasie, care va sta pînă în 1578 cînd se va retrage din păstorie și va fi înlocuit cu Teofan o dată cu întoarcerea lui Petru Șchiopul.

«Figura bisericească cea mai de seamă a cîrmuirii lui Ion vodă rămîne episcopul de Rădăuți, Isaia». Își făcuse ucenicia la Slatina, sub egumenul Iacov Molodeț, cel ce avea să fie ucis mai tîrziu. Bun cunoscător al limbii slavone și copist sîrguincios, Isaia a transcris la mînăstire, *Cronica putneană*, într-o versiune prescurtată, un *iconograf* dus pînă în anul 1425, o *Cronică bulgărească* și *alta sîrbească*. În 1572 îl așăm episcop de Rădăuți. Numele său nu este însă pomenit pentru activitatea desfășurată pe tărîm bisericesc; înzestrat cu reale calități de negociator, el a fost trimis, în mai multe rînduri, peste hotare. Chiar din primele luni ale noii stăpîniri, numele lui Isaia figurează alături de acelea ale unor mari dregători, în omagiul lui Ion vodă cel Viteaz dat regelui Poloniei (p. 89). La 11 februarie 1573, Isaia însoțit de 9 persoane trecea prin Bran pentru a se întîlni cu voievodul Bathory (p. 90). Isaia nu se opri aici, ci își continuă drumul la Moscova pentru a anunța tarului că «stăpînul său» a obținut domnia Moldovei și ca să-i trimită în țară sotia și fiul Petru. Primeste știrea că ei dispăruseră în urma unei epidemii de ciumă. «Crisoavea de răsuns a fost înmînată episcopului în mai 1574, în zilele luptelor împotriva otomanilor». Nestîind nimic de sfîrșitul tragic al domnitorului, a pornit spre patrie. La 18 mai voievodul Smoleskului primea însăcinarea de a «acorda liberă trecere unui vîldică moldovean numit Isaia, plecat din capitala Rusiei și nurlător al unui pasaport eliberat de țar» (p. 90). În februarie 1578 Isaia e înlocuit cu Gheorghe și el se retrage la Agapia. La 7 iulie 1581 îl aflăm că dăruiește mînăstirii un Panaghier de argint suflat în aur și bătut în pietre scumpe. «Patru ani mai tîrziu anare ca fost episcop de Rădăuți într-un hrisov dat de Petru Vodă, Pîngăraților; moare la Agapia în 1592» (p. 91).

Capitolul al V-lea este consacrat de autor poliției externe a lui Ion vodă cel Viteaz. Se consenmează la începutul lunii decembrie 1572 sosirea mitropolitului «Abraham» la Casovia ca să depună în numele domnului Moldovei un jurămînt de credință față de Maximilian II (p. 129). Singurul ajutor militar dinafară pe care l-a primit Ion vodă a fost din partea cazacilor. Din Transilvania și Țara Romînească nu exista perspectiva unui sprijin deoarece la rîndul lor tributare, trebuia să aducă la îndeplinire poruncile primite (p. 132). Autorul consacră, după cum am amintit, întreg capitolul V al lucrării luptelor cu turcii care au avut loc la Jiliște (p. 110—182).

După Ion vodă cel Viteaz, țara a cunoscut domnia lui Petru Șchiopul despre care Ureche scria: «Boierilor le era părinte, pre carii la cînte mari îi ținea și din sfatul lor nu eșia; țării era apărătoriu, spre săraci milostiv, pre călugări și mănăstiri întăria și-i miluia...». După Petru Șchiopul «cîrmuirea numai de cinci săplămîni a lui Nicoară Potcoavă reprezintă o încercare de a continua politica lui Ion vodă cel Viteaz» (p. 193).

Domnia lui Ion vodă s-a impus dintru început conștiinței europene, iar faptele de arme din 1574 consemnate în opere scrise în limbile latină, polonă, germană, franceză și

rusă, au dus pînă departe vestea izbînzii romînești, ca de altfel și amărăciunea și revolta față de trădarea din ultima bătălie (p. 200). «Războiul Moldovei din 1574 rămîne una dintre manifestările marcante ale poporului român în istoria militar-politică europeană a secolului al XVI-lea» (p. 201).

IOAN F. STĂNCULESCU

Paul Cornea, Anton Pann, Editura pentru literatură, București, 1964, 174 p.

Anton Pann ocupă în literatura romină modernă un loc aparte, destul de important. Pus în adevărata lui lumină, valoare și pretuire de-abia în vremea noastră, Anton Pann a format obiectul a numeroase studii temeinice, între care și a două monografii mai noi: prima apărută în anul 1954 cu prilejul centenarului morții sale (Ion Manole, *Anton Pann*, E.S.P.L.A., București, 1954); a doua apărută în acest an (Paul Cornea, *Anton Pann*, Editura pentru literatură, București, 1964).

De o deosebită valoare amîndouă, încercăm, în rîndurile de mai jos, să prezentăm cititorilor revistei noastre cea de-a doua lucrare despre Anton Pann, apărută recent în librării.

Lucrarea — scrisă de Paul Cornea, conferențiar la catedra de Istoria literaturii romine moderne a Facultății de Limba și literatura romină de pe lîngă Universitatea din București — este alcătuită din 7 capitole și o bibliografie.

Cele 7 capitole ale lucrării poartă următoarele titluri sugestive: Cap. I: *Bucuriile și necazurile unei existențe modeste*; Cap. II: *Bucurestii unei răsnoții de drumuri și reprezentantul lor literar*; Cap. III: *Un «Anacreon în panuci» care plînge cu lacrimi adevărate*; Cap. IV: *De la lume adunate... (Izvoarele creației lui Anton Pann)*; Cap. V: *Filozofia bunului simț*; Cap. VI: *Scritorul*; Cap. VII: *Judecata posterității*.

Bibliografia conține aproape tot ce s-a scris despre Anton Pann începînd cu ultimul sfert de veac al secolului al XIX-lea și pînă în zilele noastre. Cuprinde lucrări și studii monoerapice despre autor, *Capitole* (din diferite lucrări) *despre scriitor*, *Capitole* (din diferite lucrări) *despre muzician și Documente*.

Capitolul I (p. 5—28) este închinat vieții modeste cu «bucuriile și necazurile» ei a lui Anton Pann.

Dună ce autorul studiului constată că «nu știm în mod amănunțit cum au decurs cele dintîi momente ale peregrinării lui Anton Pann prin pulberea lumii» (p. 5), că însăși data nasterii sale e nesigură — fluctuînd între 1794 și 1797 —, Paul Cornea spune că «micul Antonache», fiul lui Pantaleon Petrov, căldărar din Sliven (Bulgaria), rămas orfan de tată, trece în timpul războiului ruso-turc din 1806—1812, împreună cu mama sa Tomaida și cu cei doi frați mai mari ai săi, în nordul Dunării și apoi la Chișinău, unde se stabilesc provizoiu. Aci fiul cel mic, cunoscînd puțin psaltichia, cîntă în corul catedralei orașului.

După 1812, Anton Pann și cu mama sa — ceilalți frați îi muriseră în 1809, la asediul Brailei, ca ostasi în armata rusă — se stabilește în București, care devine a doua lui patrie și unde își va desfășura cea mai mare și mai rodnică parte a vieții și a activității sale. În capitala Țării Romînești, Pann sluiește ca paracliser și cîntăreț de strană la bisericile Olari și Sfînti. În acest timp ia lecții de psaltichie — doi ani — la scoala lui Petre Efesiu și lucrează în tipografia acestuia. Tot acum se pare că a învățat și la Sfîntul Sava, urmînd cursul de limba franceză (p. 7. cu notele). Face parte din comisia pentru traducerea în romînește și reorganizarea cîntărilor bisericești, instituită de mitropolitul Dionisie Lupu.

În anul 1820 Anton Pann își întemeiază familia sa proprie, căsătorindu-se (prima dată, căci va face lucrul acesta de trei ori) cu Zamfira — o fată săracă, dar frumoasă.

În 1821 ia calea exilului, fugind la Brașov, de teama invaziei turcești. Aici, în orașul de la poalele Timpei, intră cîntăreț la biserica Sfîntul Nicolae din Schei; cunoaște acum, se pare, și pe Ion Barac, scriitor și folclorist ardelean, de la care Anton Pann «va primi un impuls în direcția preocupării de literatură populară» (p. 12).

Prin 1826 îl găsim predînd lecții de psaltichie la o școală clericală de pe lângă Episcopia de Rîmnic și la Mînăstirea Dintr-un Lemn. Pleacă, după cîtăva vreme, iarăși la Brașov, unde îl găsim din nou cîntăreț de strană la biserica din Schei.

Greutățile de trai îl alungă din Brașov nu după mult timp. Se întoarce în București, unde se îndeletnicește cu cîntarea pe la diferite biserici și cu predarea muzicii la diferite școli.

Bun cunoscător al psaltichiei, în iunie 1842, Anton Pann este numit de către mitropolitul Neofit al Ungro-Vlahiei «profesor de cîntări la Seminarul Mitropoliei cu leafă de 200 lei pe lună» (p. 13), — funcție didactică ce va figura, de acum încolo, înscrisă pe cele mai multe din tipăriturile sale.

Inițiată încă prin 1821—1822, cînd «el s-a apucat să prefacă în romînește... cîntările bisericești, adică să redea nu numai sensul textelor liturgice, care existau deja în traduceri anterioare, dar mai ales să adapteze linia melodică grecească textului romînesc», — activitatea «cărtărească» a lui Anton Pann cunoaște, începînd cu anul 1830, o gamă variată de manifestări — autor, tipograf și colportor — care îi absoarbe întreaga energie. Un rol important îl ocupă tipăriturile de muzică bisericească, ce se succed, după 1840, «unele după altele», pentru ca, din 1843 înainte, din tipografia sa proprie «să iasă la iveală, în afară de lucrări de muzică religioasă, calendare și tipărituri lumenști» (p. 17). Dintre lucrările de muzică religioasă ieșite în acest timp de sub tipar, amintim: *Noul Doxastar* — 1841, *Basul teoretic* — 1845, *Irmologhiu sau Catavasier*. — 1846 etc.

În aceste lucrări Pann strecoară și o serie de compoziții proprii. Grație lor, «alături de Macarie, Tudorache Georgescu și Ștefanache Popescu, Anton Pann contează printre cei mai de seamă autori de cîntări bisericești din secolul al XIX-lea (p. 19). Ca «reformator» al cîntării bisericești, Pann a fost preocupat de «curățirea multor melodii vechi romînești de melismele orientale încetătenite la noi sub fanarioși»; prin aceasta, el a «romînizat» cîntările bisericești, în sensul revenirii la o tradiție cu rădăcini autohtone» (p. 18 cu notele).

Apariția tipăriturilor profane alături de cele religioase e motivată de el din nevoi sufletești și materiale: «ca să-mi treacă de urît, și al doilea, socotînd ca să trăiesc» (p. 19).

Contemporan cu revoluția din 1848, Anton Pann a avut față de ea o altitudine moderată: scriitorul nu s-a angajat de la început în mișcarea revoluționară și nici n-a militat activ pentru triumful ei: a servit-o totuși cu simpatie.

Ultimii ani din viața popularului rapsod sînt foarte rodnici. Între 1848—1853 scoate circa 18 tipărituri profane, în afară de calendare și lucrări bisericești. Ca editor și profesor de cîntări bisericești, Pann se bucură de o mare notorietate; se înconjoară de un însemnat număr de elevi, pe care-i învață psaltichia și tipărirea de cărți. Era un pedagog foarte priceput și foarte conștiincios, după cum ne încredințează el însuși într-o comunicare făcută Eforiei bisericești din Schei, cu ocazia terminării cursurilor de către elevul său Ucenescu Gh., trimis de eforie să învețe psaltichia la Pann: «Mi-am pus silința cu toate puterile: i-am predat tot fundamentul acestei sisteme și nimic n-am lăsat a nu-i arăla. Atestatele care i-am dat sînt destulă dovadă alît pentru urmarea lecțiilor sale, cît și pentru silința mea; și acum nu este numai cîntăreț și profesor, ci totodată și tipograf bun» (p. 27, cu notele).

Moartea îl prinde în ziua de 2 noiembrie 1854, după o scurtă zăcere la pat din cauza unui tifos, contractat cu prilejul unei călătorii la bîlci la Rîureni (regiunea Argeș).

O piatră, pe care este săpat epitaful său, îi străjuiește mormîntul în curtea bisericii Lucaci din București.

Capitolul II (p. 29—54) ne poartă prin Bucureștii de altădată, din prima jumătate a secolului XIX-lea, care l-a cunoscut și l-a îndrăgit pe Anton Pann și pe care acesta, la rîndul său, l-a îndrăgit și l-a cîntat ca nimeni altul pînă la el.

«Răspîntie de civilizație și de epoci», Bucureștii lui Pann este cunoscut nu din literatura autohtonă a epocii, din care el lipsește ca preocupare, ci din scrierile, relatările și memoriile tot mai numeroșilor călători străini care vizitează Țara Romînească după tratatul de la Adrianopol din 1829.

Judecat prin comparație cu marile orașe din Apusul Europei, aceștia văd Bucureștii vremii lui Pann ca «un oraș murdar, gălăgios, peștriș, unde își cîștigă piinea în sudoarea frunții cîteva zeci de mii de suflete, unde viața curgea încă mocnit, moravurile nu se șlefuiseră, unde gusturile nu se subțiaseră, unde vorba piperată nu rușina auzul, iar

experiența umană nu se întregea prin lecturi, prin teatre sau școli, ci prin comerțul vorbelor întinse de la om la om» (p. 30).

În afară de contrastul izbitor dintre «cele mai păcătoase colibe» și «palatele în stilul cel mai nou», dintre «cea mai amară sărăcie» și «luxul cel mai izbitor». — ceea ce reflectă standardul de viață deosebit al celor două mari categorii sociale: bogații și săracii, — toți acești vizitatori străini văd un București «înecat, peîrduit, într-o savană de grădini, ...un spectacol alit de majestuos» (p. 39, cu notele).

În acest București, care, după catastrafa din 1831, numără 60788 locuitori stabili și 10—12 mii de flotanți, din care peste 64.000 erau oameni din popor de apartenențe sociale și profesii diferite: negustori, meșteșugari, calfe, muncitori, slugi etc. «grupați în mahalalele ce sfidau prin dispersarea caselor, întinderea ogrăzilor, mulțimea maidanelor acoperite de brustur și de cuculă»... (p. 43), unde lipsea orice idee de edilitate; unde calamitățile naturale și bolile făceau ravagii, — a trăit și a lucrat — cum am mai spus — cea mai mare parte a vieții sale Anton Pann. Opera lui poartă, așadar, amprenta autentică a peisajului și vieții trăite din plin de păturile populare bucureștene, cu firea lor veselă și senină, în ciuda altor greutăți care s-au abătut peste ele de-a lungul timpurilor, fără însă să le doboare și al căror ecou s-a făcut, pentru vremea de atunci și pentru cele viitoare, fiul căldărului din Sliven.

Caracteristica lui Pann e de a fi mereu consonant cu o opinie colectivă, de a fi exponentul unei categorii de umanitate mijlocie căreia îi intuiește nevoile spirituale, le satisface. Din textele manuscrise care-i cad în mână sau din bogăția repertoriului oral de snoave, cîntece și proverbe ce-i ajung pînă la ureche — constată Paul Cornea —, el alcătuiește în grabă publicații de format mic, ușor de purtat și lesne de citit (p. 45).

Modelele profane ale lui Pann aparțin unei literaturi gustate și relativ intens răspîndite pe calea orală sau manuscrisă în Bucureștii primelor decenii ale secolului său. Cîntecele pe versurile lui Pann, răspîndite de lăutarii țigani, erau atît de populare, încît ele se auzeau nu numai la zăleațele boterești, ci și la petrecerile din grădinile din capitală., unde se adunau familiile de stare mijlocie..., într-o îmbulzeală pestriță și gălăgioasă, ca să se spele de cele rele și să adauge vieții prețului unor satisfacții ce o fac mai vrednică de a fi trăită (p. 49).

În felul acesta, Pann apare ca unul dintre cei dinții reprezentanți literari ai Bucureștilor; un îndrăgostit de poezia populară, un potrivnic hotărît al literaturii de imitație de proveniență apuseană care «omooară duhul național», căreia îi căzuseră victimă toți scriitorii «subțiri» ai vremii sale, iar opera lui, frescă autentică, «ne restituie ceva din pitorescul, din ridicolul din senzualitatea și tandrețea unei vîrste pe care orașul a depășit-o de mult» (p. 54).

Capitolul, III (p. 55—77) caută să explice relativa izolare a lui Anton Pann de mișcarea literară din țara Românească din timpul său. Față de «scriitorii culți» ai vremii, cu studii la Sîntul Sava sau la universitățile Apusului, cu preocupări literare exotice, cu comunicarea gîndurilor de salon în franțuzește, italienește sau nemțește, Anton Pann era socotit un scriitor popular, ocupînd un loc periferic, neglijabil în clasamentul valorilor literare ale vremii. Unii chiar nici nu-l considerau scriitor (în sensul în care se înțelegeau pe ei înșiși). Aceasta, deoarece el era un autodidact, care învățase romînește în anii adolescenței, pe unde și cum putuse, (deși cunoștea din copilărie turca, greaca și ceva rusă). Pe de altă parte, spre deosebire de «scriitorii culți» care se îndeletniceau cu această nobilă meserie, Pann era de toate: negustor, meseriaș cu atelier tipografic propriu, cîntăreț de biserică, cîntăreț de inimă și scriitor, «adică inventator de subiecte și de mijloace proprii» (p. 59).

Atributul de «scriitor popular» i se poate da lui Anton Pann nu în sensul derizoriu, descalificant al cuvîntului, cum îl înțelegeau «obrazele subțiri» din vremea sa, ci în sensul cel mai autentic, mai nobil și mai real al cuvîntului, anume acela «de exponent veridic al maselor populare bucureștene». Contopit cu mentalitatea masei, căreia îi cîntă deopotrivă și bucuria și anarul, experiate din plin și pe propria-i piele, Anton Pann «ogîndește o epocă de tranziție în care interferențele de civilizații și încălcările de ritm istoric alcătuiau un spectacol de un pitoresc captivant, dar și de un puternic dramatism, căci noul se alegea din vechi printr-o luptă grea...» (p. 76). Chiar acest «Anacreon în papuci», deși nu se împotriva modernizării în toate ramurile vieții, păstra totuși multe trăsături de om al vechimii, era prudent și grijuliu la curentul de modernizare a vieții.

«Și potrivea todeauna pasul după poporeni de rînd ce-l înconjurau, împărțînd nădejdile și repuliile lor, evitînd salturile bruște și principiile radicale, pe care le încercau unii literați contemporani, politicește mai avansați, materialicește mai înstăriți. suleștește mai receptivi lața de ideile Apusului» (p. 77).

În viața particulară acest rapsod popular, fără să disprețuiască plăcerile gomești, fără a li ipocrit sau rigorist, era un om ca scaun la cap; «iubea viața gospodărească întocmită tihnit» —, viață destul de grea, de altfel, după cum rezultă din scrisorile sale adresate în acest sens celor în drept: «Neapăratele cheltuieli pentru ținerea vieții — scria el mitropolitului — îmi biruiesc răbdarea și îmi dau siluire spre a vă aduce aminte iarăși că leața ce mi se da de la seminar este foarte mică și nepotrivită cu ostenețele unui profesor ce se silește la datoriiile sale cu rivnă înflăcărată ca să se arate vrednic pentru slujba care este chemat» (p. 66, cu notele).

Acest fel de viață și de activitate publică și particulară făceau din el un izolat, un om aparte, dar numai față de cei în compania cărora probabil că nu s-ar fi simțit bine. În capitolul IV (p. 78—106), autorul se ocupă de opera literară a lui Pann insistînd asupra izvoarelor creației sale, considerate prin prizma originii, culturii, mediului și influenței în care el și-a desfășurat activitatea literară (termen luat în sensul lui multiplu).

Pann, «veritabil punct de intersecție al unor curente folclorice ce leaga Orientul de Occident și înmanunchiază bagajul spiritual al epocilor vechi cu experiența omului simplu din vremurile noastre» (p. 78), a adunat material din mahalalele orașelor din publicațiile periodice ale timpului și, mai ales, a pus la contribuție izvoare carturarești, vechi manuscrise de cărți populare în circulație la noi către începutul secolului» (al XIX-lea), anume: *Hristoitia*, *Floarea Darurilor*, *Erotocritul*, *Archir* și *Anadani* etc. (p. 79).

Prelucrînd acest material, potrivit scopului urmărit, el a dat în romînește o «versiune mai mult sau mai puțin depărtată de prototipul inițial» (p. 80).

În afară de prelucrarea unor subiecte — istorioare, anecdotă, snoave — auzite, care constituie tezaurul muenar al înțelepciunii popoarelor sub formă de folclor, «foarte adesea, Pann și-a născocit el singur subiectele» p. 89).

În ceea ce privește tehnica de lucru, rapsodul nostru «construiește pe o schelărie clasică de motive străvechi venite din India, trecute mai ales prin orientul islamic și lumea medievală și de aici intrate în patrimoniul culturilor naționale moderne, în nestîrșite variante și contaminări, rod al legăturilor reciproce și a unui altuz inepuizabil și mereu inedit de imaginație populară» (p. 80).

După natura izvorului de inspirație, principalele opere literare ale lui Anton Pann au fost grupate în patru mari categorii, fără să se poată stabili o distincție precisă între lucrări: a) *opere originale*; b) *prelucrări și reeditări de manuscrise (texte) anterioare sau contemporane*; c) *traduceri*; d) *folclor* (p. 90—106).

În prima grupă sînt înșirate, între altele: (cîteva) *Cinzece de lume* (1831), *Memorabilul jocului mare din 1847 din București*, *Culegere de proverburî sau Povestea vorbii*, 1847, (în mare majoritate).

Din grupa a doua fac parte: *Versuri muzicești*, (cea mai mare parte din) *Cinzece de lume* (1831), *Hristoitia* (1834), *Noul Erotocrit*, (parte din) *Culegere de proverburî sau Povestea vorbii*, *Spitalul amorului* și altele. Fiecareia din aceste lucrări din grupa a II-a, Paul Cornea îi acordă o atenție deosebită, stăruind asupra originii, vechimii, parvenirii la noi și a modului cum a înțeles Anton Pann sa le reproducă sau să le prelucreză. Insistă mai ales asupra Hristoitiei, Noului Erotocrit, Poveștii vorbii și Spitalului amorului.

În grupa traducerilor (greu de identificat în sensul tehnic de azi al cuvîntului) sînt trecute *O poveste arabică* din Haliima (1839), *Năzdrăvniile lui Nastratin Hogea* (1835), sau scrieri care nu sînt pure traduceri mot à mot după original, ci mai degrabă prelucrări, mai cu seamă că unele din ele «au circulat la noi pe cale orală înainte de Pann» (p. 104, cu notele).

Cît privește grupa a IV-a — folclorul — este greu de determinat ce și cît din opera lui Pann e de proveniență nemijlocit folclorică, din pricina intervenției scriitorului, care s-a exercitat în toate cazurile deosebit de puternic (p. 105).

Din toate scrierile, *O șezătoare la țară* și *Povestea vorbii* sînt cele mai valoroase lucrări ale creației sale literare originale. În rest, creația propriu-zisă a lui Pann se amestecă cu reproducerea unor materiale de proveniență străină, ajunse la scriitor fie pe cale orală fie pe cale scrisă și pe care acesta le-a «prelucrat» de o manieră sui generis:

«de la modificarea aproape imperceptibilă pînă la refacerea totală a unui text sau repovestirea cu alte cuvinte și alte cuvinte și alte peripeții a unui motiv aflat în lîmpător» p. 106).

Capitolul V (p. 107—123) ne introduce în concepția despre lume și viață, despre filozofia și morala bunului simț, așa cum au fost ele înțelese de Anton Pann.

Deși incomplet oglindită în scrierile sale, concepția lui despre lume și viață este de fapt concepția omului «din popor», privit ca individ și ca masă, în întreaga lui gamă de gândire și de manifestare. Filozofia lui Pann, născută în condiții specifice prin care trecea societatea românească din prima jumătate a secolului al XIX-lea— în care se înfruntau tradițiile Orientului patriarhal cu ideile înnoitoare, dinamice ale Apusului — nu e o înlănțuire de idei și teorii elaborate de masa de lucru, ci ea se întemeiază pe realitățile vieții: «ea nu cultivă austeritatea, dar nici nu încurajează desrînarea, ea nu se hrănește cu iluzii, dar nici nu interzice nădejdea într-o răsplătire a dreptilor; e filozofia unei umanități mijlocii, a cărei etică se trage din experiență și al cărei criteriu e bunul simț; ea reprezintă o societate încă nediferențiată profund, unde capitalismul de-abia își începe, prin lacrimi și sudoare, marșul triumfal, iar Orientul, deși se cramponează și rezistă tenace în locurile mai umbrite, cedează totuși terenul» (p. 110).

Pătrunsă de lumina acestei filozofii a bunului simț, din care se hrănește în fond, opera lui Anton Pann oglindește toată gama de îndeletniciri ale omului din popor. Multe anecdote, istorioare și proverbe se referă la negustorii și obiceiurile lor de atunci; unele istorioare înfățișează tabloul relațiilor sociale într-o economie încă patriarhală; altele au ca eroi mici meseriași: pescarul, fierarul, croitorul, — toți străduindu-se să se preocorească, adică să-și îmbunătățească traiul, standardul de viață. Decorul unde se desfășoară acțiunea aceasta este foarte adesea o piață (p. 109).

Deși «orășean», pe țaran Pann nu-l neglijează; el îl surprinde în momentele principale ale existenței: la muncă, în contactul cu cei mai mari și cu cei de o seamă cu dînsul, în căsnicie, la petrecere în sezător, «unde se stîrnesc scînteietorul duel al cimiliturilor și vorbelor de duh și se înselează cu vervă neseceată povestirile și anecdotele. (p. 110). Mediul de viață, chiar atunci cînd subiectul povestirilor și istorioarelor ca și eroii sînt exotice, e adaptat moravurilor de la noi din primele decenii ale veacului al XIX-lea.

Om din popor, Pann nu nutrește nici o simpatie pentru clasele stăpînitoare. Cu toate acestea, «ostilitatea lui față de asupritori nu se transmite prin luări de poziție directă și nu se ridică niciodată la tonalitatea apostrofei vehemente, proprie celor mai înaintați dintre revoluționarii pașoptiști» (p. 111). De obicei, el evită să se pronunțe asupra problemelor politice esențiale ale vremii. Cînd protestează asupra nedreptăților și relelor sociale, protestul lui e formulat indirect, fabulistic; critica moravurilor e însă viguroasă (p. 112).

Sub formele fablelor, anecdotelor și proverbelor, sînt trecute prin tăișul ascuțit al criticii sale «dedesubturile viermănoase ale ordinii sociale, practicile reprobabile și aspectele murdare ale realității contemporane scriitorului» (p. 113). Aparatul de stat e corupt: justiția este venală; sînt persilăți bogătașii, cărora le lipsește avuția spirituală; chiar împărații sînt săraci cu duhul și apelează pentru dezlegarea pricinilor încurcate la oamenii simpli dar înțelepți din popor, cum e de pildă isteșul și înțeleptul Nastratin Hogeia.

Atmosfera psihologică în care se desfășoară acțiunea povestirilor sale e de umor, de haz. El izvorăște din spiritul său mucalit, «înclinat să prindă ridicolul situațiilor, gata să riposteze oricînd cu o glumă...» (p. 115). Ca rezultat al spiritului său propriu, Pann a creat în povestirile și proverbele sale «imaginea eroului popular plin de viață, optimist, în ciuda sărăciei și necazurilor ce-l asaltează, cu sufletul netulburat de umbre» (p. 115).

Morala lui Pann își are fundamentul în realitățile vieții, în îndelungata experiență practică a omului de rînd, cu mentalitatea proprie acestuia în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Justiția, de pildă, acționează și imanent, nu numai transcendent ticăloșia și minciuna își primesc răsplata, încă aici, în lumea aceasta; binele va triumfa împotriva răului, adevărul împotriva minciunii, virtutea împotriva viciului.

Bunul simț cere fiecărui om să muncească, deoarece munca este condiția existenței. Luxul este aspru criticat, învățătura elogiată. Omul se împodobește prin cultivarea minții, știința fiind un dar de mare preț pentru oricine. Un om cuminte, de bun simț, trebuie să fie cumpătat în toate: să nu se întrecă cu băutura, să nu se lăcomească; să nu fie risipitor, dar nici zgîrcit; pe scurt: dreaptă chibzuință și măsură în orice face.

Aceasta este morala echilibrată a bunului simț, izvorită din realitatea practică, socială. Ea transpiră din fiecare pagină din *Povestea vorbii* și *O șezătoare la țară*, care din acest punct de vedere «sînt un mic manual de etică, un ghid de conduită în viață» (p. 119).

Deși reprezentant al unei categorii sociale de rînd, care trăia în greutăți și necazuri de tot felul, Anton Pann nu e în stare «să întrevadă perspectiva unei rezolvări revoluționare a problemei sociale care să ducă la stingerea exploatării omului de către om», mulțumindu-se cu soluții de compromis sau chiar cu neluarea în seamă a unor astfel de probleme. «Dacă vrei să trăiești liniștit, să nu vezi, să nu auzi, să taci!», recomandă el (p. 120).

Căsătoria, ca preocupare ce se întilnește foarte des în scrierile sale și ca problemă de viață, experiență, din nenorocire, atît de amar de el însuși, «trebuie să tindă la o bună conviețuire, la armonia vieții de familie», căci așa o cere bunul simț și așa este normal (p. 121). Pann vede în femeie, ca soție și mamă, «o ființă telurică și nu o arătare serafică; ea reprezintă maternitatea și gospodăria: e zdravănă, «bărbată»; «...știe a țese pinza și a îngriji de vite, se devotează casei și copiilor» (p. 122).

În rezumat, concepția despre lume și viață a lui Pann înseamnă robustețe morală, optimism, veselie, ironie față de cei mari și puternici, dar nepricepuți, nedrepti și necinstiți — bun simț, stăpînire de sine, cumințenie, spirit practic (p. 123).

Capitolul VI (p. 124—155) pune și dezbate problema dacă Anton Pann este un «scriitor veritabil», adică un inventator de subiecte și de valori stilistice. Acest capitol are strînze tangențe cu capitolul închinat izvoarelor creației lui Pann.

În rezolvarea acestei probleme, autorul pleacă de la opiniile unor mari personalități de talia lui V. Alecsandri și, mai tîrziu, M. Gaster, care «au răspuns măcar în parte, ezitant la această întrebare» (p. 124). El arată că azi asemenea ezitare nu mai este permisă, Anton Pann fiind nu numai un interpret mai mult sau mai puțin dotat al gândirii și al simțirii altora, «ci... un creator veritabil, știind a aduce materialul străin de care s-a servit la numitorul propriei personalități» (p. 125).

Judecată critic opera lui Pann — e vorba de scrierile originale — e de o valoare inegală. Producțiile lirice ocupă un loc inferior, cele epice — unul superior.

Spirit obiectiv, el este înclinat «spre reflexia morală, spre însușirea rațională a universului și nu spre evoluarea lui afectivă» (p. 127).

Mai priceput, mai îndemîntec și mai norocos în scrierile epice, îndeosebi în *Povestea vorbii* și *O șezătoare la țară*, Anton Pann «și dă aici întreaga măsură și e inegalabil». Ambele lucrări sînt rodul unui «talent puternic, deși frust, neșlefuit, al unei remarcabile capacități de a manevra instrumentul lingvistic (p. 127).

Povestea vorbii cuprinde proverbe care se succed după principiul sinonimiei, iar sensul fiecărui grup de proverbe e tîlnăcit de cîte o povestire, sprintenă, îmbietoare, care face să se evite uscăciunea unei cărți didactice. *O șezătoare la țară* e un adevărat tezaur de material folcloric: strigături, ghicitori snoave, istorioare, spuse la șezători, la care asistă și eroul povestirii, — «în care realitatea se întrește cu fabula, zămislindu-se aceea stare de inefabil caracteristică poveștilor orientale» (p. 134).

Excelent povestitor, crescut la școala imaginației fabuloase și a înțelepciunii Orientului, dar evoluat prin asimilarea experienței literare mai noi în direcția încadrării realiste a narației și a adîncirii ei pe linia psihologică — chiar atunci cînd scopul inițial al povestirilor sale constă în transmiterea unei învățături, — «autorul găsește atîta plăcere și știe să pună atîta culoare în depănarea întîmplărilor și în zugrăvirea năruvirilor umane, încît istoriile sale devin, ca la Bocaccio sau Cervantes, opere literare de sine stătătoare, ogîndind viața reală în cele mai diverse înfățișări» (p. 134—135). Proverbele se disting printr-o mare expresivitate, se bazează pe asocieri și opoziții de termeni împrumutați din viața de toate zilele. «Dacă prin cuprins nu inovează, ...în schimb prin însurubarea lor în materialitatea plastică a limbajului capătă o prospețime și o savoare rar înfîlîntă... Spre deosebire de poeziile lirice, unde rima e banală și ștearsă, aici ea strălucește de prospețime și inedit», de exemplu:

«Căp de-avea, n-avea, el știe,
Dar și-a cumpărat tichie»,

sinonim cu: «Ce-i lipsește chelului decît tichie de mărgăritar» (p. 139).

Sub raportul tehnicii stilistice, al mijloacelor de exprimare lingvistice, Pann folosește dialogul de formă inelocativă sau expozitivă — enunțiativă, caracterizări, portretizări, comparații, metafore, antiteze, — toate îmbinate în chip armonios și plasate la locul potrivit în iconomia lucrării.

Limba folosită e plină de forme vorbite: e limba de toate zilele, cu pronunțarea încorectă uneori a unor termeni (*dește* pentru «degete», *doțor* pentru «doctor», *crastaveți* pentru «castraveți» etc.), care, departe de a diminua valoarea povestirii, se încadrează parcă mai bine în felul de a fi al eroilor populari ai povestirilor.

În felul acesta Anton Pann — trăitor în mijlocul poporului și lucrând sub înfrîurirea lui — nu s-a îndepărtat niciodată de calea evoluției sănătoase, firești, a limbii... «Opera lui oglindește limba vorbită a epocii, cuprinzând, în funcție de tema și scopul evocării, atât arhaisme sau cuvinte de proveniență greco-turcească, amintind vestigiile vieții fanariote, cât și termeni de argou bucureștean sau neologisme (în mare cantitate), marcând repezile schimbări intervenite în societatea românească în prima jumătate a secolului trecut» (p. 155, cu notele).

Capitolul VII (p. 156—166) este consacrată aprecierilor făcute de posteritate asupra lui Anton Pann.

Posteritatea imediată și mai îndepărtată l-a judecat deosebit: unii l-au apreciat — pe el și opera sa — în mod pozitiv; alții în mod negativ.

Dintre cei care au văzut în Pann și opera sa elemente de deosebită valoare literară, autorul amintește pe I. Mureșanu, redactor al ziarului brașovean «Foaie pentru minte, inimă și literatură», care încă în 1853, spunea despre *Povestea vorbii* că e o carte «demnă de atenția cititorilor noștri», din care s-a tradus «în parte și în limba cea cultă a germanului» (p. 157, cu notele). «Germanul» care făcuse acest lucru era un vestit profesor din Sibiu. El spunea despre *Povestea vorbii*, din care tradusese câteva proverbe, că «i-a deschis calea spre cunoașterea modului de a fi al poporului»: D. Bolintineanu, în 1854, spunea despre Pann că e «poetul poporului prin excelență, care scrie pentru popor, îi vorbește limba și își caută subiectele în jurul casei și nu în jurul lumii» (p. 158, cu notele).

După moartea sa, personalitatea lui Pann a fost tot mai știrbită de merite și; tot mai izolată de cursul general al literaturii, — realitate pe care o constată cu adâncă părere de rău, între alții, și V. Alecsandri, care spunea în 1871: «...pierdut în umbră, a fost pe timpul lui victima superbiei îngorante și chiar astăzi... când oamenii literați și-au dobândit un loc sub soare, numele lui Anton Pann deșteaptă mai mult imaginea unui psalt în strană decât suvenirul unui poet» (p. 161—162, cu notele). Aceeași constatare o făcea și Iacob Negruzzi: «Anton Pann nu a fost pînă acum prețuit la adevărata lui valoare, ba încă în Valahia meritele sale sînt chiar disprețuite de majoritatea literaților moderni». G. Bogdan-Duică, critic literar burghez, scria la începutul secolului nostru că «sărăcia de spirit din scrierile lui (Anton Pann) este mare, limba este torturată...» (p. 160, cu notele). Alții — pe aceeași linie de indiferență și de desconsiderare — îl socoteau un «balcanic folclorist, care nici nu știa să deosebească ceea ce este curat popular românesc de surogatele pretinse populare...», pe care Anton Pann vroia cu tot dinadinsul să le treacă în patrimoniul nostru etnic» (p. 161, cu notele).

Aceste adumbriri răutăcioase cu privire la valoarea lui Anton Pann pe tărîm literar-cultural au fost topite însă de razele fierbinți, înflăcărâte ale aprecierilor făcute asupra sa de cei mai de seamă reprezentanți ai literaturii și culturii noastre românești dinaintea și din vremea noastră.

Eminescu socotea pe «Pann, finul Pepei, cel isteț ca un proverb», drept «...un scriitor cu mai mult talent și mai de spirit decât oțitoșii care fac astăzi «esprît» prin gazete; ...Anton Pann e un scriitor național în adevăr...» (p. 161, cu notele).

Hașdeu îl considera printre «scriitorii moderni foarte populari» (p. 162, cu notele). Pentru Caragiale era «minunat poet și povestitor». N. Iorga spunea despre limba lui că e «mîlădiaoasă, limpede, mirosînd a flori de cîmp și a vizdoagă de psalt» (p. 163, cu notele). Șt. O. Iosif îl numea: «Psalt înțelept, comoară nesecată, / De basme bătrînești și de zicale, / Rapsod glumeț iubit de mahalale, / Cari răsuna de cîntece odată».

Maxima valoare și prețuire adevărată i-au fost recunoscute lui Pann în vremea noastră, în anii în care s-a înfăptuit valorificarea obiectivă a moștenirii literare, în cadrul revoluției culturale din țara noastră începută după 23 August 1944, — cînd el «a fost

însfîrșit smuls acelei periferii literare în care îl închisese trecutul obtuz, insensibil la creațiile străbătute de veracitatea poporului» (p. 164).

Sărbătorit cu ocazia centenarului morții sale, studiat în școlile medii și universități, dramatizat în piese de teatru (Ion Barbu, *Isarlik*, Lucian Blaga, *Anton Pann*) transpus pe scenă în acordurile muzicii (opereta *Anton Pann sau Povestea vorbii*, de compozitorul Alfred Mendelsohn pe libretul lui I. Manole și Radu Albala), nu numele înscris pe frontispiciile caselor de cultură, căminelor culturale, cercurilor și cenaclurilor literare, străzilor; cu scrierile «retipărite în ediții științifice și difuzate în zeci de mii de exemplare»; cu studii monografice din ce în ce mai valoroase, — Anton Pann a fost redat în întregime poporului, ca un mărgăritar de mare preț ce aparține «fondului de aur al literaturii naționale» (p. 164).

*

Valoroasă prin conținut, scrisă curgător, cartea aceasta despre Anton Pann captivază pe orice cititor, de la prima pînă la ultima pagină. Pentru cititorii revistei noastre, ea este cu alit mai interesantă, cu cît, pe de o parte, autorul dă atenție scrierilor sale bisericești, care formează cum am văzut, o latură importantă a activității lui Pann, iar pe de altă parte, folosește din plin, ca material bibliografic, scrieri ale unor teologi romîni de valoare.

ADRIAN N. POPESCU

«Monumente de arhitectură și artă bisericească din Arhiepiscopia Craiovei, Craiova, 1964, depliant și cărți poștale.

Prin grija ocrotitoare a conducerii de stat, monumentele istorice de arhitectură și de artă restaurate și-au regăsit strălucirea lor cea dintîi. Avem în față un depliant și o suită de cărți poștale înfățișînd unele monumente de arhitectură și artă bisericească din Arhiepiscopia Craiovei. Iubitorul de frumusețe are surpriza, deschizînd acest depliant, să se afle pe neașteptate în fața ușilor împărătești ale Catedralei mitropolitane din Craiova. Simbolic, ușile se deschid pentru a ne arăta o parte din zestrea scumpă a Olteniei: comorile sale de arhitectură și de artă religioasă. Rămînem înmărmuriți în fața acestor vistierii datînd din secolele al XIV-lea, al XVI-lea și al XVII-lea. Biserica Minăstirii Tismana (secolul al XIV-lea), biserica Bucovăț din Mofleni (secolul al XVI-lea), biserica «Sfîntul Dumitru» din Craiova, Mînăstirea Polovragi, bisericile Strehaia, Lainici, Gura Motrului, Căluui, Strîmba, Sadova, Preajba, Jilianu și Crasna, sînt înfățișate în toată frumusețea și armonia lor. Echilibrul este perfect și odihnitor. Imaginile păstrează ceva din aerul fiecărui monument în parte, individualizîndu-l. Artistul a știut să surprindă ființa spirituală a monumentului însuși, alegînd unghiurile de vedere cele mai potrivite. Monumentul trăiește în ambianța lui locală, în cadrul lui natural, înconjurat de brazi și de flori sau de culmi bogat împădurite. Unele dintre aceste monumente sînt restaurate de curînd. Biserica Ortodoxă Romînă înțelegînd să sprijine cu toate forțele ei acțiunea de bună conservare a acestor bunuri naționale. Privind Mînăstirea Tismana de pe spatele depliantului sau din cartea poștală tipărită, fără să vrei îți vin în minte versurile poetului:

«Și întîi, ca o steluță, ca făclie depărtată
Ce drumețul o aprinde în pustii rătăcind,
In a brazilor desime, în pădurea-ntunecată,
P'între frunzele clătite, am zărit-o licurind...»

Inițiativa Arhiepiscopiei Craiova de a tipări acest depliant este o faptă de valoare deosebită. Realizînd-o în condiții tehnice excepționale, această inițiativă trădează în primul rînd grija față de monumentele de arhitectură și artă bisericească din cuprinsul Arhiepiscopiei păstorite de Inalt Prea Sfințitul Firmilian, Mitropolitul Olteniei. Vizitatorii acestor monumente — romîni sau străini — vor găsi în acest depliant un ghid sigur, atrăgător și util prin datele esențiale pe care le dă despre fiecare monument în parte. Harta publicată îmbie la drumeție și la cunoașterea acestor monumente indicate de *legendă* cu albastru. Acțiunea de popularizare și de cunoaștere a monumentelor străvechi de cultură de pe teritoriul geografic al Olteniei de Arhiepiscopia Craiovei, merită să fie elogiată.

Am căutat cu nerăbdare să aflăm cine este autorul depliantului tipărit de Arhiepiscopia Craiovei. Numele lui nu este tipărit nicăiri. Asemenea marilor artiști din vechime a dorit să rămînă anotim. Dar autorul, nevăzut, se presimte cu toată ființa lui spirituală în spatele ușilor împărătești care închid și deschid acest splendid depliant. Or, la altarul străjuit de ușile catedralei mitropolitane din Craiova, slujește Domnului nostru Iisus Hristos și iubiților săi păstoriti, iubitorul monumentelor noastre străvechi bisericești, Inalt Prea Sfințitul Firmilian, Mitropolitul Olteniei.

GH. ALEXE

REVISTA REVISTELOR

1. Două ediții ale Bibliei de la București din 1688 ? 2. Hașdeu și studiile de cultură veche românească. 3. Întâlnirea unui nunțiu papal cu un boier muntean, în secolul al XVI-lea. 4. O expoziție de legături de cărți românești (secolele al XVI-lea—al XIX-lea). 5. Expoziția de artă bizantină de la Atena.

1. Două editii ale Bibliei de la București din 1688 ? — În revista «Studii», București, XVI (1963), nr. 3, Virgil Căndea, în articolul: *Semnificația politică a unui act de cultură feudală*, (p. 650—671), aduce noi și interesante contribuții la cunoașterea condițiilor în care a fost tipărită *Biblia lui Șerban Cantacuzino*. Până la studiul lui Virgil Căndea tot ceea ce se spusese despre acest monument de cultură românească, se încadra în ideea colaborării și asocierii de editare între Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu. Bazându-se pe informații necunoscute până acum și pe o nouă analiză a operei, V. Căndea arată că cea mai mare parte a Bibliei (textul Vechiului Testament), a fost tradusă integral de Nicolae Milescu¹, după o ediție critică protestantă a *Septuagintei*, folosindu-se pentru fixarea textului românesc critic al Vechiului Testament, cel puțin opt versiuni, grecești, latine și slavone. În *Biblia de la 1688*, Milescu și revizorii traducerei sale, depășind tradiția bisericească traduc și publică cea dintâi lucrare filozofică în limba română, *Pentru singurul viitorul gând*, o scriere apocrifă exclusă din traducerile biblice².

Șerban Cantacuzino patronează două ediții ale Bibliei: ediția grecească, tipărită în 1687 la Veneția și traducerea românească de la București din 1688. Ele se încadrează ca monumente de cultură în vasta mișcare generală de eliberare a popoarelor din Balcani. Șerban Cantacuzino atît prin acest act de cultură, cît și prin politica sa generală, prin concepția despre originea sa împărătească și rolul bizantin pe care trebuie să-l îndeplinească, apare ca un exponent și protector al creștinătății. Comparînd textul manuscrisului definitiv al traducerii, cu textul imprimat al Bibliei românești, Virgil Căndea constată că

---

1. Vezi Conferința lui Virgil Căndea, *Nicolae Milescu și începuturile traducerilor umaniste în limba română*, 22 sept. 1962, în cadrul Societății de Științe Istorice și Filologice din R.P.R. Copia revizuită a traducerii lui Nicolae Milescu se află în ms. 45 al Filialei din Cluj a Academiei R.P.R. Ulterior comunicării lui Virgil Căndea în „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXXX (1962), nr. 9—10, p. 958—963, G. T. Pop semnează o notă *Biblia în traducerea lui Nicolae Milescu*, prezentînd un fragment de ipoteză că textul din ms. de la Cluj e tradus de Milescu, fără a se cita comunicarea lui Virgil Căndea. În sensul opiniei că *Biblia din 1688* e traducerea lui Milescu, iar Grecii au avut un rol limitat se pronunțaseră: B. P. Hașdeu, *Istoria literaturii române din secolul al XVII-lea*, Iași, 1922, p. 95. Hașdeu se baza pe elementele din Codrescu, *Uricarul*, vol. I, ed. 2-a, București, 1896, p. 53—54), G. Pascu, *Istoria literaturii române din secolul al XVII-lea*, Iași, 1922, p. 95. Hașdeu se baza pe elementele din Codrescu, *Uricarul*, vol. I, ed. 2-a, Iași, 1873), și predoslavia ms. rom. 4389 al Bibliotecii Academiei (I. Blănu, „Analele Acad. Rom.”. Partea administrativă, an. XXXVIII (1915/1916), p. 5—6).

2. Virgil Căndea, *Despre rațiunea dominantă — prima scriere filozofică publicată în limba română*, în „Viața Românească”, București, an. XVI (1963), nr. 3, p. 84—89.

aparaturii savante e sacrificat, domnul muntean fiind preocupat ca ediția să fie masivă și folositoare: «*pentru cea de obște priință... neamului românesc*». Viziunea politică a domnitorului se reflectă de asemenea în stema din *Biblia din 1688*, unde corbul Țării Românești, e numai în medalion, pe pieptul acvilei bicefale bizantine, iar versurile precizează: *Intinde-te ca gripsorul, spre toate stăpînește / Și cu spada și cu buzduganul spre vrăjmași izbîndește*.

Altfel prefața lui Șerban, cînt și a lui Dositei al Ierusalimului, adevărat manifest cantacuzinesc (atribuit pe bună dreptate stolnicului Cantacuzino), relevă elogios antecedentele imperiale ale lui Șerban, strămoșii săi, rolul său de protector al Bisericii și creștinilor din întregul Răsărit. Virgil Cândea întărește ipoteza susținută și anterior de alți cercetători, că *Predosloviile* Bibliei de la București sînt masiv prezente de participarea stolnicului Cantacuzino, fratele domnitorului, deși după unele izvoare, acesta se pregătea în acea vreme să-l otrăvească.

Tipărirea Bibliei durează zece luni (5 noiembrie 1687—septembrie 1688), timp extrem de scurt pentru cele 944 pagini mari în folio, cu textul pe două coloane. Cartea e lipsită de aparatul științific pe care îl avea manuscrisul, de studii erudite despre istoria traducerii *Vechiului Testament* ca acela din ms. Cluj 45, rezumat probabil după Milescu și pe care ușor l-ar fi putut dezvolta stolnicul Constantin Cantacuzino. Surprinde la Biblia lui Șerban lipsa totală de gravuri, în comparație cu vinițele speciale ale *Liturghierului (1680)*, frontispiciile, gravurile de artă din *Evanghelia (1682)*, *Apostolul (1683)*, ceea ce indică o intensă grabă. Ipoteza otrăvirii lui Șerban de către fratele său, stolnicul Cantacuzino, și nepotul său Brîncoveanu, nu poate fi încă verificată, deși există mărturii consemnate³.

C. Solomon, în *Biblia de la București (1688)*, Tecuci, 1932, semnalase *elementele editoriale contradictorii* ale cărții. (Primum epilog al cărții menționează încheierea tipării: sept. 1688). Epilogul A (din unele exemplare ale Bibliei), publicat de I. Bianu și N. Hodoș (*Bibliografia românească veche*, t. I, București, 1903, p. 291). Epilogul B, substituit de Brîncovenau, la I. Bianu și Dan Simonescu (*Bibliogr. Rom. Veche*, t. IV, p. 206—207). Foaia de titlu în exemplarele cunoscute menționa data de apariție — *10 nov. 1688*, iar stema, versurile la stemă, prefețele (semnate de Șerban Cantacuzino și Dositei), datează din timpul vieții domnitorului și ignoră ca totul pe Brîncoveanu, al doilea editor. Pe ultima filă numerotată (932) se arată că tomul a fost tipărit «cu cheltuiala prea luminatului, prea creștinului și prea cuviosului domnului nostru Șarban C. B. Voevoda, biruitorului și oblăduitorului a toată Ungrovlahia», *nota fiind anterioară datei de 29 octombrie 1688*, cînd moare Șerban. O singură concluzie se impune: cartea a fost tipărită în întreaga ei în timpul vieții lui Șerban Cantacuzino. Virgil Cândea *descoperă* în exemplarul Bibliei de la Sibiu, 1856—1858, ediția Andrei Șaguna, textul foii de titlu a ediției din 1688, text reprodus în întregime, de mitropolitul Șaguna (*Versiunea cantacuzinească*), p. X, pe care-l așează pe o coloană, alături de *Versiunea brîncovenească*, astfel:

Versiunea Cantacuzinească
Dumnezeiasca Scriptură /
adecă /

Ale cei vechi și ale cei noao / toate /

care s-au tălmăcit duple limba Elinească
spre înțelegerea limbii rumânești cu porunca
și toată cheltuiala /
Prea Bunului și Pravoslavnicului Creștin /
luminatului Domn, și oblăduitoriu, a toată /
Țara rumânească /

Versiunea Brîncovenească
Biblia /
adecă /

Dumnezeiasca Scriptură /

ale cei vechi și ale cei noao lege / toate /
care s-au tălmăcit duple limba elinească spre
înțelegerea / limbii rumânești cu porunca
Prea bunului creștin, /
și luminatului domn /
IOAN ȘARBAN, CANTACUZINO
BASARAB VOEVOD /

3. Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei și O samă de cuvînte*, ed. a 2-a (acad. Iorgu Iordan, București, 1959, p. 103) ; D. Cantemir, *Opere*, t. V, București, 1878 ; Mihail Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, (N. Iorga, București, 1902, p. 253) ; *Istoria domnilor Țării Românești*, în „*Cronici muntene*“, ed. M. Gregorian, vol. I, București, 1911, p. 466.

IOANN ȘARBAN, CANTACUZINO /
 BASARAB VOEVOD /
*Adevărat nepot a prea bunului
 și bătrînului / răposatului
 Domn /*
 IOANN ȘARBAN BASARAB VOEVOD /
*Intru folosul și înțelegerea
 Pravoslavnicii / limbii
 Rumânești /*
 Tipăritus-au înliu întru a Măriei sale i. ipo-
 grafie / în scaunul Mitropoliei Bucureștilor
 în vremea păstoriei / Prea sfințitului Kyr
 Theodosie / Mitropolitul Țării, și exarhul
 laturilor, / Și pentru cea de obște priință,
 s-au dăruit, / neamului rumănesc, /
 La anul dela facerea lumii 7197, /
 Iară dela Spăsenia lumii 1688. /

și cu îndemnarea dumnealui / CONSTAN-
 DIN BRÂNCOVEANUL MARELE
 LOGOFĂT /
 și cu îndemnarea dumnealui / CONSTAN-
 TIN BRÂNCOVEANU MARELE LOGO-
 FĂT / Nepot de soră al măriei sale, Carele
 după preslăoirea acestui mai / sus pomenit
 domnu, Puternicul Dumnezău den alegerea
 a toatei / fără ruminești, Pre dumnealui
 l-au coronat cu domnia și stăpînirea a
 toată țara Ungroalahiei. Și întru zilele
 măriei sale, s-au / săvîrșit acest dumnezăesc
 lucru. Carele și toată / cheltuiata cea desă-
 vîrșit o au rădicat.
 Tipăritu-s-au înliu în scaunul
 mitropoliei Bucureștilor, /
 în vremia păstoriei
 Prea sfințitului pîrinte Kyr Theodosie / mi-
 tropolitul țării, și exarhu laturilor, / Și
 pentru cea de obște priință, s-au dăruit
 neamului rumănesc, /
 La anul dela facerea lumii 7197. / iară
 dela Spăsenia lumii, 1688, / în luna lui
 noemori în 10 zile

Prezența unui singur exemplar din prima versiune cantacuzinească, a Bibliei, după care mitropolitul Șaguna a transcris foaia de titlu, este explicabilă prin cunoscuta politică a lui Șerban de sprijinire a Bisericii Ortodoxe din Transilvania împotriva propagandei catolice, în care trimiterea de cărți religioase, tipărite în Țara Românească — se făcea în mod curent⁴. Andrei Șaguna a văzut exemplare cantacuzinești, le-a transmis foaia de titlu, fără a cunoaște exemplare brîncovenesti.

Virgil Cândea arată că Biblia (p. 1—932 + epilogul A + o filă albă) era tipărită în septembrie 1688, cînd a început lipărirea foii de titlu și a prefețelor și legarea exemplarelor. Pînă la moartea lui Șerban, o parte din exemplare au fost legate, iar dintre acestea un mic număr au fost difuzate. După 29 octombrie exemplarelor legate dar nedifuzate, li se schimbă numai foaia de titlu. Exemplarelor nelegate li se schimbă și foaia de titlu și epilogul, B. Toate aceste operații au fost efectuate în mare grabă, aducîndu-se exemplarelor nedifuzate numai modificări indispensabile pentru asocierea lui Brîncoveanu la patronatul ediției.

Schimbarea foii de titlu, rapiditatea acestui fapt, sînt în strînsă legătură cu procedura neobișnuită a înscăunării lui Brîncoveanu, mențiunile de pe foaia de titlu, adăugate de noul domn, avînd un strict rost politic. Redactată ia numai 12 zile de la înscăunarea Domnului, foaia de titlu poartă pecetea unei proclamații, subliniind înrudirea cu Șerban, dreptul divin, alegerea țării. Nici o altă foaie de titlu de tipăritură brîncovenească nu va mai avea această redactare insistentă și detaliată. Brîncoveanu s-a suit pe tron chiar în ziua morții lui Șerban, cu o grabă care a stîrnit mirare și dincolo de hotare, iar opoziția rudelor lui Șerban era manifestă. Însăși procedura înscăunării a nemulțumit pe turci.

4. Ștefan Metes, *Istoria bisericii romîne din Transilvania*, vol. I, Sibiu, 1935, p. 293—322, 360—362. În *Biblia*, adică dumnezeiasca Scriptură a legii cei vechi și a celor Șeptzeci și doi de Tălcuitori din Alexandria, Tipărită... supt privilegierea... Prea Sfințitului Domn Andrei Baron de Șaguna. Sibiu, Tipografia de la Episcopia dreptcredincioasă răsăriteană din Ardeal. 1856—1858, XXII + 920 + 240 p., se găsește singurul text al versiunii cantacuzinești, transcrisă și republicată de Șaguna, cunoscut pînă acum, semnalat pentru prima oară, de Virgil Cândea. La Biblioteca Mitropoliei din Sibiu se păstrează de asemeni și corecturile lui Șaguna. La Biblia amintită, în introducerea căreia aflăm reproducusă foaia de titlu a versiunii cantacuzinești,

care nu pulcau accepta cu ușurință limitarea rolului lor doar la acela de ratificare a unor acte, ale unei partide boierești din Țara Românească. Brîncoveanu nu era sigur de tronul său pînă la primirea confirmării otomane, de aceea el cere boierilor în afară de obișnuitul jurămint și în scris — un act de credință⁵.

Schimbară foii de titlu se plasează într-un șir de evenimente precipitate, în care Brîncoveanu a acționat cu forță și rapiditate. El trimite solie la Constantinopol, cu mijloace financiare, pentru a înfrînge o eventuală opoziție a otomanilor, se lasă uns ca domn, vestește în toată țara succesiunea sa, adoptă noul titlu în acte și tipăritura *Biblia de la 1688*, și nu intrerupe relațiile cu austrieii, în perspectiva unei alieri, în cazul cînd turcii ar fi acționat militar pentru înlăturarea lui. Turcii care toleraseră tratativele lui Șerban cu imperialii, nu intervin și setea lor de bani face ca Brîncoveanu să fie acceptat. În prima lui lună de domnie, cînd are loc și transformarea fragmentelor de text din *Biblia lui Șerban Cantacuzino, 1688*, Brîncoveanu pare să fi fost decis la riscul unei confruntări armate cu Poarta⁶.

În tot restul domniei lui Constantin Brîncoveanu, de 26 de ani, nu vom mai întîlni această atitudine, dictată de condițiile istorice prea bine cunoscute.

Studiul lui Virgil Cîndea, vast și profund, de o ireproșabilă și densă ținută științifică, aduce noi lumini în înțelegerea acțiunii culturale al primei editări integrale a *Bibliei 1688*, în limba românească, situîndu-l și interpretîndu-l ca perioadă culminată a politicii mari «imperiale» și antiotomane, — din vremea lui Șerban Cantacuzino și începutul domniei lui Constantin Brîncoveanu.

2. *Hașdeu și studiile de cultură veche românească.* — În iulie 1963, Academia R.P.R., a comemorat 125 de ani de la nașterea lui Bogdan Petriceicu Hașdeu (1838—1907), istoric, lingvist, folclorist, literat. M. Regleanu, printr-un articol publicat în «Revista Arhivelor», București, VI (1963), nr. 2, p. 232—249, despre B. P. Hașdeu, arată că eminentul cercetător al culturii vechi românești, manifestă o deosebită grijă pentru valoarea materialelor documentare, pentru conservarea și neînstrăinarea lor. Emite dispoziții și ia măsuri ca documentele anterioare anului 1700, să nu poată fi scoase din Arhivele Statului, să se elibereze copii legalizate, iar toate condicile cu acte de la diferitele mînăstiri, — să fie concentrate — la bibliotecă — sub denumirea «Manuscripte». În 1884, cînd reprezintă țara la Congresul de orientalistică de la Florența, procură un număr de cărți, printre care: Bisaccioni, *Guerre de Moldavie, 1644*; *Voyage en Moldavie, 1692*; Hauteville, *Relations de Pologne, 1687*; Mayerberg, *Voyage en Moskovie, 1688*. De asemenea, în altă ocazie, procură Martini Brodini, *Descriptio Tartarius item Transilvaniae ac Moldaviae, 1595*. Cere și face schimb cu publicațiile instituțiilor științifice de la Moscova și din Cracovia. În acest din urmă oraș găsește o corespondență diplomatică între Miron Barnovschi și Polonia. Academicianul Al. Rosetti (*Bogdan Petriceicu-Hașdeu și studiul limbii romîne*, în «Limba romînă», XII (1963), nr. 5, p. 459—463), afirmă că Hașdeu a semnalat mențiunea vlahilor «drumași», în 976, de către Kedrenos, iar în secolul al XI-lea,

Toate cronicile muntene ale vremii amintesc de nemulțumirea turcilor, care ar fi fost posibil să se transforme într-un refuz de acceptare a lui Brîncoveanu. Vezi N. Iorga, *Documente privitoare la Constantin Vodă Brîncoveanu*, București, 1901, p. 173—175; *Istoria Țării Românești, 1688—1717*, ed. C. Grecescu, București, 1959, p. 3—18; *Istoria Țării Românești, 1290—1640*, ed. C. Grecescu și D. Simonescu, București, 1960; V. Zaborovski, *Politica externă a celor trei principate de la asediul Vienei pînă la moartea lui Șerban Cantacuzino*, București, 1925, p. 143.

6. Vezi C. Giurescu și N. Dobrescu, *Documente și registre privitoare la Constantin Brîncoveanu, 1907*; Eugen Stănescu, *Valoarea istorică și literară a cronicilor muntene*, în „Cronicari munteni“, ed. M. Gregorian, vol. I, București, 1961, P. P. Panaitescu, *Inceputurile istoriografiei în Țara Românească*, în „Studii și materiale de istorie medie“, vol. V, (1962); N. Iorga, *În legătură cu Biblia de la 1688 și Biblia de la 1667 a lui Niculai Milescu*, în „Analele Acad. Rom.“, Mem. ist., a II, an. XXXVIII (1915/1916), p. 37—54; E. Semionova, *Stabilitatea legăturilor diplomatice permanente între Țara Românească și Rusia la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*, în „Romanoslavica“, Secția Istorie, 5 (1962), p. 29—41.

prezența aceleiași populații aromânești în Epir, Macedonia și Elada, după știrile furnizate de cronicarul bizantin Kekaomenos (B. P. Hașdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, III, București, 1893). Hașdeu pornește de la afirmația justă că limba e un fenomen social, stabilind criteriul originii cuvintelor, prin stabilirea valorii de circulație a acestora. El exprimă ideea justă că morfologia limbii romine este de origine latină, că nici o frază nu se poate alcătui, în românește, fără a apela la uneltele (materialul morfologic) de origine latină. «Cele mai circulatoare însă, adică cele mai utile din elementele slavice în limba romină, ca să nu mai vorbim despre cele turce, posedă totuși o valoare mult mai mică decât cele latine» (B. P. Hașdeu, *Cuvente den bătrîni*, t. III : *Istoria limbii romine*, București, 1881, p. 100).

Hașdeu a pus bazele editării științifice a textelor noastre vechi. Edițiile de texte din seria intitulată «Cuvente den bătrîni» constituie un model pentru cei ce studiază limba veche, fiecare text fiind însoțit de note și considerații savante, pentru lămurirea cititorului. Textele pe care le publică: documente, acte de proprietate, testamente, sînt scrise în limba vorbită de popor, astfel încît sintaxa lor este ferită de influența limbii slavone, vădită în textele traduse.

Prefața volumului I din *Cuvente den bătrîni* (București, 1878, p. 1) arată că a voit «să pună o serioasă temelie analitică pentru filologia și diplomatica romină». Cel de-al doilea volum al colecției (*Cărțile poporane ale Romînilor în secolul al XVI-lea, în legătură cu literatura poporană cea necrisă*, București, 1879) conține observații de mare preț ale editorului asupra filiației textelor și folclorului în genere și în particular. Altb glosarele din secolul al XVI-lea, publicate în *Cuvente den bătrîni*, cît și *Etymologicum Magnum Romaniae*, arată o imensă erudiție. Cele 20 de volume în folio, păstrate în Biblioteca Academiei R.P.R., alcătuint răspunsurile la chestionarul trimis în toată țara în vederea alcătuirii dicționarului limbii istorice și poporane ale romînilor», *Etymologicum Magnum Romaniae*, constituie un bogat material informativ pentru cunoașterea limbii rominești⁷.

C. Poghirc (*B. P. Hașdeu indo-europenist*, p. 467—477), în același număr de revistă remarcă marea erudiție a lui Hașdeu, cunoașterea perfectă a literaturii de specialitate a timpului său, a limbilor indo-europene. Hașdeu proclama principiul egalității importanței tuturor limbilor pentru gramatica comparată. El le aplică la istoria limbii noastre, căutînd să reconstituie cu ajutorul lor, partea cea mai dificilă a acestor istorii, elementul autohton.

Hașdeu e primul care a studiat concret și amănunțit elementele traco-dacice ale limbii romine ca și cele comune cu albaneza, stabilind etimologi și prezentînd idei, multe valabile și astăzi. (Vezi Kopitar, Miklosich, G. Meyer, Schuchardt). Contrar unora ca G. Meyer, care considera albaneza și prin urmare și substratul limbii romine, de origine ilirică, Hașdeu susține ideea originii tracice și albaneze, teorie acceptată astăzi de majoritatea cercetătorilor. (Vezi *Linguistique Balkanique*, II, Sofia, p. 15), iar mai tîrziu chiar dace. (Cine sînt Albanzii, în «Literatura și arta romină», 1900—1901, p. 655). Astăzi știința modernă stabilește deosebiri importante între traca propriu-zisă și limba dacă, idee preconizată de Hașdeu. (Vezi Vl. Georgiev, *Raporturile dintre limbile dacă, tracă și frigiană*, în «Studii clasice», II, 1960, p. 31—38). Tot el emite ideea foarte interesantă a existenței în limba romină a unor elemente aparent slave, de fapt ușoare adaptării slave ale unor cuvinte dace foarte asemănătoare ca formă. (Vezi B. P. Hașdeu, *Istoria critică a romînilor*, București, 1875, vol. I, p. 270). În ceea ce privește relațiile limbii romine cu limbile învecinate, Hașdeu se numără printre promotorii balcanologiei. În *Genealogia popoarelor balcanice*, deși patriot înlăcărat, el dă înțielate adevărului științific: «Căutînd

7. „Știința limbii urmărește cu stăruință evoluțiunea vorbei nu într-o seamă de capete alese, nu în individualitatea cutare sau cutare, nu în cercuri sociale restrînse, ci tocmai în popor mai pre sus de toate”. (B. P. Hașdeu, Prefața la vol. II din *Etym. Magnum Romaniae*, 1887, p. XIII). „Nimic mai social ca limba, nodul cel mai puternic dacă nu chiar temelie societății”. (B. P. Hașdeu, *Principie de lingvistică*, 1881, p. VIII). Stabilind o paralelă între circulația monetară și circulația elementelor limbii, Hașdeu definește limba ca mijloc universal al circulației ideilor și sentimentelor, teorie verificată de concluziile geografiei lingvistice. (Vezi Lucia Wald, *Hașdeu și problemele de teorie a limbii*, în „Limba Romină”, 1963, nr. 5, p. 464—468).

totdeauna adevărul numai pentru adevăr, fără un folos egoist și fără nici o tendință șovinistă, sînt fericit de a constata că nu m-am contrazis niciodată în trăsăturile cele fundamentale, deși mi-a plăcut totdeauna a mă completa și uneori a mă rectifica eu însumi în amănunte. Dar fericirea mea cea mai mare este că rezultatul definitiv al muncii mele nu împinge la dezbinare, ci *indeamnă la înfrățire*» (*Strat și substrat*, p. XXXVII). Cu privire la cercetarea elementelor autohtone, nu trebuie uitat că în vremea cînd Hașdeu scria, materialul lingvistic trac nu fusese încă adunat și explicat (Tomaschek și Kretschmer). În această privință L. Șăineanu, elevul lui Hașdeu, îi aprecia meritele afirmînd: el a formulat și «a sprijinit cu o serie de fapte pozitive un principiu atît de just și de fecund, ca acela al vitalității elementului autohton și al participării sale la formațiunea naționalității și a limbii romîne». (*Linguistica contemporană sau școala neo-grammaticală*, București, 1890, p. 40). Datorită meritelor și uriașei sale erudiții, el a fost ales membru al Societății de lingvistică din Paris (1882), membru al Academiei din Petersburg, membru al Academiei din Belgrad, al Academiei din Sofia, din Constantinopol, al Societății neolingvistice americane din Baltimore etc. Multe din ideile lui juste au intrat definitiv în patrimoniul lingvisticii romînești, unele sînt astăzi confirmate, dovedind înalta valoare și profilul de pasionat savant al lui Hașdeu⁸.

O deosebită atenție acorda B. P. Hașdeu textelor vechi în legătură cu cultura romînească, fenomenului limbii romîne, graiului populației autohtone. Într-una din operele sale (*Cărțile poporane ale Romînilor în secolul al XVI-lea, în legătură cu literatura poporană cea nescrisă*, București, 1879, p. 268—272), Hașdeu prezintă *Evangeliiarul din catedrala de la Reims* pe care regii Franței depuneau jurămîntul la încoronare, denumit *Texte du Sacre*, scris de un romîn⁹. Țarul Petru cel Mare, călătorind prin Franța și văzîndu-l, ar fi declarat cel dintîi că e slavon. Manuscrisul dispăruse în timpul Revoluției franceze, ca apoi să fie redescoperit. În 1843 o ediție în facsimile, face posibilă studierea lui. Kopitar, Berednikov, Hanka, Kunik, Miklosich, Paplonski, au scris despre manuscris. El este alcătuit din părți diferite, dar legate la un loc. Una cu litere *chirilice*, iar alta cu *glagolitice*. În partea glagolitică, în dialect boem, se găsește scrisă următoarea indicație: «Anul Domnului 1390. Evangheliile și epistolele de față (adică partea glagolitică) scrise în limba slavă, se cîntă la sărbătorii mari de peste an, cînd egumenul servește liturghia în mitră, iar cealaltă parte a acestui volum (adică cea chirilică), scrisă

8. Vezi de asemeni: I. Byck, *Bogdan Petriceicu Hașdeu*, în „Revue roumaine“, Bucurest, 1964, nr. 1, p. 94—98; Aurel Sacerdoțeanu, *Concepția istorică a lui B. P. Hașdeu*, în „Studii“, București, (1957), p. 141—159; D. Panaitescu-Perpessicius, *Viața și opera lui B. P. Hașdeu*, în: *90 de ani de viață academică în țara noastră*, București, Editura Academiei R.P.R., 1956, p. 105—128; George Munteanu, *B. P. Hașdeu*, București, Edit. pentru literatură, 1963, 142 p.; C. Măclucă, *Prefață*, în: *B. P. Hașdeu, Articole și studii literare*, București, Edit. pentru literatură, 1961; Th. Capidan, *B. P. Hașdeu ca lingvist, indo-europeanist și filolog*, în „Revista clasică“, 1937, vol. VIII; Sextil Pușcariu, *B. P. Hașdeu ca lingvist*, în „Analele Acad. Rom.“, *Memoriile secției literare*, 1932—1934.

9. Damian B. Bogdan, *Din Paleografia slavo-romînă*, p. 81—150, în „Documente privind istoria Romîniei“, Introducere, vol. I, București, Edit. Acad. R.P.R., 1956, enumeră: al optilea manuscris slav raportat vezurilor al XII—XIV-lea, care după cum afirmă Iațimirski (*Grigori Tamblac 1905*, p. 327) „se socotese într-un fel sau într-altul de origină romînă“, e scris după părerea unor filologi de un *valah*. Episcopul Melhisedec, *Viața și scrierile lui Grigore Tamblac*, București, 1984, 110 p. De asemeni, în Ilie Bărbulescu, *Studii previtoare la Limba și Istoria Romînilor*, București, 1902, 200 p.: „...nu numai pentru epoca lui Neagoe Basarab, ci și pentru al XV-lea veac, trebuie să ne ferim de a crede și a zice că se scria la noi exclusiv slavonește se scria, deși încă puțin, dar se scria romînește (p. 102). *Formarea limbii și poporului romîn. Apariția primelor state feudale pe teritoriul țării noastre*, București, Edit. Politică, 1962: „limba romînă este creația poporului romîn. Ea este latina vorbită în secolele I—IV-lea, de către populația daco-romană, în care s-au menținut și elemente din graiul populației autohtone, iar mai trziu au pătruns numeroase elemente slave... poporul romîn și limba romînă au luat naștere în ultimele secole ale mileniului I d. H., ca rezultat al romanizării populației băștinașe dace și al asimilării treptate a slavilor și a altor populații“ (p. 20—27). Vezi de asemeni acad. V. Eftimiu, *B. P. Hașdeu (médallion)*, în „România liberă“, 1963, 13 aprilie.

după credința legii rutene, a scris-o Sfântul Procopiu egumen cu însuși mâna sa și pe acest manuscris rutean, răposatul Carol al IV-lea, împăratul roman, îl dete spre gloria acestei minăstiri și celebrarea fericitului Ieronim și a Sfântului Procopiu. Doamne acordă-i o pace eternă! Amin».

O parte din cercetătorii slaviști au afirmat că partea cirilică ar fi scrisă de Sfântul Procopiu înainte de 1053, iar la 1347, manuscrisul ar fi fost dăruit de împăratul german, Carol IV Mînăstirii Emmaus, din Praga. Alți slaviști în frunte cu Kopitar și Kunik analizînd manuscrisul, resping cele de mai sus, de oarece caracterul grafiei și temeuri filologice plasează manuscrisul în secolele al XIII—XIV-lea. În 1848 filologul rus Petru Biliarski, într-un volum de 300 de pagini, studiază partea chirilică a *Evangheliarului de la Reims*. Academia din Petersburg premiază lucrarea lui Petru Biliarski. Acesta confruntînd stilul, ortografia fragmentului chirilic de la Reims, cu alte manuscrise analoage din alte regiuni și îndeosebi cu hrisoavele muntene și moldovene, ajunge la concluzia că manuscrisul e îndoit romînesc, adică e o copie făcută de către un muntean de la începutul secolului al XIV-lea, după un exemplar scris de către un moldovean». Biliarski neștiind însă romînește nu a putut indica romînismele textului slav. Hașdeu completează pe Biliarski, arătînd că cel care a scris partea chirilică a *Evangheliarului de la Reims* nu distinge cazurile dativ și genitiv, iar această confundare a dativului cu genitivul e proprie graiului romîn, iar la slavi genitivul și dativul nu se confundă niciodată. În ceea ce privește întrebuintarea numărului dual, romînul scriind slavonește nu-l putea înțelege, deoarece el nu există în limba sa, nici în limba latină. Numele proprii sînt puse la nominaliv în loc de a fi la genitiv, însă nu la nominalivul slavon, ci curat romînesc, adică — u și i — ie: Mihail-u, Gavril-u, Daniil-u, Azar-ie, Istrat-ie, ceea ce îi apărea inexplicabil lui Biliarski, deoarece el nu știa romînește. Scriitorul părții chirilice a *Evangheliarului de la Reims* «născut în Romînia dunăreană» redă într-o fonetică, cu totul imposibilă la slavi. Aceste romînsime ne înlîmpină îndeosebi în lucrările proprii ale Romînilor în slavonește, fie cînd ei traduc ceva slavonesc dintr-o altă limbă, fie atunci — à fortiori — cînd se apucă a compune, a prelucra slavonește¹⁰.

3. *Întîlnirea unui nunțiu papal cu un boier muntean, în secolul al XVI-lea.* — P. Constantiniu (*Un proiect romînesc de coaliție antiotomană din ultimul sfert al secolului al XVI-lea*, în «Studii», 1963, nr. 3, p. 673—680), explorînd corespondența Nunțiuului papal în Polonia, A. Bolognelli, încă necercetată de istoriografia noastră, găsește relatarea asupra discuției acestuia cu boierul Ivașcu Goleșcu una din personalitățile de seamă ale vieții politice din Țara Romînească. Raportul nunțiuului papal din 27 august 1583¹¹ trimis cardinalului Galli, conține un plan de acțiune antiotoman, proiectat de Ivașcu Goleșcu, boierul muntean, care, după mazilierea lui Mihnea și înscăunarea lui Petru Cercel, e silit să ia calea pribegiei. Organizarea unei largi coaliții împotriva Imperiului otoman, com-

10. Vezi N. N. Smochină și N. Smochină, *Unul dintre cele mai vechi texte slave scrise de un romîn (secolele al XI—XII-lea)*, în „Biserica Ortodoxă Romînă”, an. LXXIX (1961), nr. 11/12, p. 1111—1141, în care analizează ms. slav 682; de asemenea N. N. Smochină și N. Smochină, *O traducere romînească din secolul al XV-lea a cărții „Floarea Darurilor”*, în „Biserica Ortodoxă Romînă”, an. LXXX (1962), nr. 7/8, p. 712—741, în secolele al XIV—XV-lea se răspîndesc numeroase manuscrise slavo-bulgare-romîne, iar limba slavă influențată de topica romînească pătrunde chiar în cărțile tipărite la 1491 la Cracovia, cum ar fi *Triodul, Octoihul, Psaltirea*, (p. 719). Ovid Densusianu, *Istoria limbii romîne*, vol. II, secolul al XVI-lea, Editie îngrijită de Prof. univ. I. Byck, București, Edit. științifică, 1961; „Influența slavă pierdută, mai ales în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, o parte din importanța ei de odinioară; vedem pretutindeni în această epocă simptomele acestei decăderi, care amenință cultura slavă de adopțiune romînă, și care avea să se accentueze în secolul următor... numărul celor care o cunoșteau fiind din ce în ce mai scăzut. Era fatal ca ea să devină cu timpul o limbă moartă, ca și latina în țările din Occident”, (p. 15).

11. În *Monumenta Poloniae Vaticana*, vol. VI, Cracovia, 1938, p. 499—503. De asemenea despre boierul Ivașcu Goleșcu, în *Istoria Romîniei*, vol. II, București, 1962, p. 916—917; *Documente privind Istoria Romîniei, secolul al XVI-lea, B. Țara Romînească*, vol. IV, p. 168.

pusă din colaborarea Rusiei, a Imperiului habsburgic, a Poloniei, a românilor, bulgarilor, sârbilor, albanezilor, se impune de urgență prevederilor diplomatice ale boierului Golescu, și reflectă starea insuportabilă de exploatare în care ajunsese Țara Românească, sub dominația otomană. Descrierea pe care boierul român o face nunțului papal conține date alarmante cu privire la tributul, haraciul, care fusese sporit, peste limita resurselor sleite ale țării.

În iulie 1583, Mihnea Vodă e mazilit, iar domnia Țării Românești e încredințată lui Petru Cercel. Boierul muntean nu acceptă ofertele turcești de a rămâne în țară, în poziția sa de mare dregător, deoarece cererile sporite ale jugului turcesc ruinau gospodăriile țărănești, împingeau țărănimea la fugă și loveau interesele economice ale clasei boierești. Momentul era potrivit formării mai largi a coaliției împotriva Imperiului otoman, în urma războiului turcilor cu perșii. Planul lui Ivașcu prevedea ca rușii să imobilizeze pe lătari, forțele habsburgice pe unitățile turcești din Ungaria, iar regele Poloniei, să-și croiască drum spre Constantinopol. Boierul Ivașcu Golescu face parte din noua boierime, care e chemată să sprijine eforturile domnului în lupta pentru desăvârșirea centralizării statului. Vederile boierului pribeag trebuie înțelese în curentul european de luptă împotriva turcilor. După victoria de la Lepanto a flotei spaniole (1571), noi speranțe apăreau, întruchipându-se în proiectul unei largi coaliții europene. Războiul turco-persan era apreciat de un contemporan ca «o lucrare cu adevărat mai mult divină decât omenească» (Thomaso Minadoi da Rovigo, *Historia della guerra fra turchi et persiani*, Veneția, 1588). Războiul turco-persan apărea lui Ivașcu Golescu, — un prilej favorabil unei desfășurări a operațiunilor militare, colaborarea cu căpeteniile georgiene fiind și ea prevăzută. Popoarele subjugate din Balcani erau privite ca factori de prim ordin în acest efort european comun de luptă împotriva otomanilor. Un apropiat al regelui Henric IV al Franței, căpitanul de la Noue (1531—1591), considera necesar să trateze cu «Valahii și Moldovenii, care deși sînt subjugați de Turci, totuși le sînt dușmani». (T. G. Djuvara, *Cent projets de partage de la Turquie*, Paris, 1914, p. 122).

Soluțiile militare oferite de boierul Golescu nunțului papal din Polonia sînt foarte apropiate de elementele cuprinse într-un alt plan de coaliție antiotomană, alcătuit pe la 1580, de un român din Balcani, Pameriano Pofostrati¹². Se cunosc deoptrivă și acțiunile militare ale cazacilor îndreptate împotriva porții¹³ cît și poziția lui Ștefan Báthory, regele Poloniei cuprins în prevederile boierului muntean Ivașcu Golescu, dar care în acea vreme era lipsit de mijloacele militare necesare pentru a organiza o campanie antiotomană¹⁴. Boierul muntean avea să-și sfîrșească viața în Moldova, în 1584, luna decembrie, fiind înmormintat la Mînăstirea Bistrița.

4. *O expoziție de legături de cărți românești (secolele al XVI—XIX-lea)*. — În primăvara anului 1964, la Muzeul de Artă feudală al Academiei R.P.R., Ing. D. Minovici, din Capitală, a avut loc o expoziție de legături de manuscrise și tipărituri vechi românești, 27 de cărți legate în piele, deosebit de prețioase, selecționate din tezaurul Bibliotecii Academiei Republicii Populare Romine. În afară de descrierile *Catalogului Expoziției*, care oferă reproduceri fotografice și descriere legăturii fiecărui volum, în *Călușa Bibliotecarului*, București, 1964, nr. 4, p. 233—244, Dan Simonescu, *Arta legăturii de carte la Romîni. Observații cu prilejul expoziției de legături (secolele al XVI—XIX-lea)*, organizat de Academia R.P.R., arată că piesele prezentate în expoziție oferă numai legături în piele, nefigurînd și legături din alte materiale, catifea, metale scumpe, aur, argint, aplicații metalice, piele scumpe, sau fildes. Manuscrisul slav, 465, din Biblioteca Academiei R.P.R., un *Minei din secolul al XVI-lea*, are legătura din piele de vițel, decorația făcîndu-se prin presare cu

12. Vezi Al. Ciorănescu, *Documente privitoare la Istoria Romînilor culese din arhivele din Simancas*, București, p. 82—84. „Pameriano Pofostrati per natione Vlaco“.

13. E. Stănescu, *Colaborarea militară dintre romîni și cazaci în ultimul sfert al secolului al XVI-lea*, în „Studii“, VIII (1954), nr. 3, p. 136.

14. R. Ciocan, *Etienne Báthory et l'idée de croisade*, în „Balcania“, VIII (1945), p. 169.

motive florale, trifoi, flori cu opt petale și inimioare stilizate. Manuscrisul slav 535, (B.A. R.P.R.), un *Triod*, scris la Mănăstirea Dobrovăț în anul 1523, are scoarțe făcute în secolul al XVI—XVIII-lea, din lemn de lei, legătura în piele de vițel, ornamentații liniare și florale, crini stilizate și vulturi bicefali. Manuscrisul românesc, 3312 (B.A. R.P.R.) un *Liturgier din 1746* are scoarțele din fag, legătura în piele de vițel, de o culoare naturală, forma mai mult pătrată. Ornamentația din flori și frunze prin presiune. Centrul conține scena Răstignirii. Cu privire la marginile tăblițelor de lemn (conturile), putem distinge trei feluri: cu șanțuri, pentru ca în ele să se fixeze mai bine pielea, prin lăpire cu clei, sau prin ținte mici (vezi *Triodul slav* — ms. 535, ușite, pentru ca să treacă mai ușor pielea peste ele (*Evanghelia, Rîmnic, 1794* — B.A. R.P.R.), cu legătură în marochin roșu, pe scoarțe de stejar, cu ornamentație adinc presată, cu motiv central, Maica Domnului, iar cei patru Evangheliști, în colțuri. Bordura e înflorată într-un stil ce reflectă o influență occidentală, (ms. slav 620). Elementul predominant de acoperire a scoarțelor e marochinul, pielea lucrată în mod special pentru a fi neledă, moale, strălucitoare. Culoarea e în general cea roșie intensă, uneori maro, galben închis și negru. *Ceaslovul, București, 1702*, (B.A. R.P.R.) are scoarțele acoperite cu piele de porc de culoare galben închis. Ornamentația care împodobește artistic acoperișul de piele al scoarțelor prezintă caracteristici deosebite la nivelul secolului respectiv, desenele ornate apărând în secolul al XV-lea săpate în piele, direct, cu instrumente ușor încălzite. Epoca domnitorului Constantin Brîncoveanu (1688—1714) ne semnalează desene prin apăsară la cald, pe foițe de aur, care și lasă urmele scilpitoare și scumpe în încrustăturile desenului: *Evanghelia, Snagov, 1697*, ms. rom. 3722, pomelnicul Mănăstirii Cîmpulung, 1710.

Motivele ornamentale întâlnite la cele 27 de manuscrise și cărți tipărite din Expoziție oferă o largă varietate: flori, frunze, linii și figuri geometrice, animale, chipurl de om, cupe, raze, stelute, îngeri, iar așezarea lor se făcea deobicei pe coperta din față, simetric și armonios. Panoul central înfățișa o scenă religioasă, un ornament floral, o împletitură, o stemă a țării, a domnitorului. (Vezi *Psaltirea, Snagov, 1700*, B.A. R.P.R., care are în mijloc imprimat pe foi de aur, stema lui Constantin Brîncoveanu înconjurată cu un cerc floral). Încărcarea ornamentală folosită în secolul al XVIII-lea nu era totdeauna de gust artistic și nici executată cu măiestrie, *Evanghelia, Romîni 1794* B.A. R.P.R., face să apară ornamentul artificial în locul sobrietății majestuoase. Ornamentația la *Psaltirea, București, 1820*, are în cele patru colțuri evantaie din stule. *Evanghelia, București, 1750* (B.A. R.P.R.) are decorații prin presare cu influențe orientale, cupă cu flori din chenar, iar în părți doi porumbei (element local).

În alte cazuri stilizarea se face după modele străine, occidentale sau orientale (arabescuri). Ornamentele de pe legătura *Slujbei Sf. Antim*, din secolul al XVIII-lea (B.A. R.P.R. — ms. 406), prezintă stilizări mixet orientale și occidentale, imagini de stil original, ajuns la noi prin Veneția. Stilizările de stil italian, *Pravoslavnica mărturisire, București, 1691* (B.A. R.P.R.) cu dublă bordură, cu evantaie în colțuri, ștanțate avînd o accentuată influență venețiană. La unele din cărțile expuse încuietoriile metalice vădesc grija pentru conservarea lor.

Dan Simonescu distinge trei etape în arta legatului de cărți la romîni: 1) secolul al XVI-lea, în care legăturile se disting prin sobrietate, eleganță și armonie, rezultat al folosirii ornamentației geometrice. 2) Epoca lui Brîncoveanu, secolele al XVII—XVIII-lea se caracterizează prin folosirea ornamentației bogate, florale, utilizînd foițele de aur. Acum apare și scrisul imprimat pe pielea legăturii (*Pomelnicul mănăstirii Cîmpulung, 1710*, ms. 3722 — B.A. R.P.R.), bogat ornamentat prin presare, iar titlul e de asemeni presat. 3) Secolul al XVIII-lea prezintă o încărcare ornamentală, rudimentară executată. *Pomelnicul mănăstirii Pîngărați 1793*, (ms. 4612, B.A. R.P.R.), cu motivele decorative imprimate, avînd scris și numele legătorului gravor: Chiril. Bordura e bogat ornamentată cu flori stilizate, în centru are Răstignirea, în cele patru colțuri: Evangheliști.

Însemnările de pe manuscrise și cărțile noastre vechi, cele mai multe, făcute de călugări și preoți, arată mănăstirile și mediul unde au fost utilizate.

5. *Expoziția de Artă bizantină de la Atena*. — În «Les lettres françaises», Paris, 1964, nr. 1028 (mai), Jacques Lassaigne (*Arta bizantină, artă europeană*), scrie despre Expoziția de la Atena, care se înscrie în marile manifestări organizate sub auspiciile Consiliului European, după suita de expoziții: «Umanismul» (Bruxelles, 1954), «Manierismul» (Amsterdam, 1955), «Barocul» (Roma, 1956), «Rococo», München, 1958), «Romantismul» (Londra, 1959), «Izvoarele secolului XX-lea» (Paris, 1960), «Arta romană» (Barcelona, 1961), «Arta gotică» (Viena, 1962).

Expozițiile enumerate evocau cu strălucire, uneori pentru prima oară, momente esențiale ale creației artistice în Europa occidentală. Cea de față însă îmbrățișează un câmp mult mai vast în spațiu și în timp. Cu toată modestia titlului său, ea depășește neîntreprupt frontierele trasate, punând problema izvoarelor artei noastre și îndeosebi probleme în legătură cu cultura mediterană, orientală, asiatică, africană. Se știe foarte bine că arta bizantină a exercitat o profundă influență asupra întregii Europe. Lucrările lui André Grabar au stabilit acest fapt, iar Georges Duthuit a arătat că mesajul bizantin s-a făcut simțit nu numai în Bizanț, ci de asemeni în Grecia, Italia. Arta atoniană s-a hrănit din ea și sub forme ușor de transportat (fildeș, email, aurărie, țesături), operele bizantine figurează din evul mediu în comorile tuturor marilor sanctuare occidentale, servind ca model artiștilor și meșterilor de aici. De asemeni, arta bizantină s-a răspândit în imensul domeniu rusesc și s-a menținut în Asia Mică. Incoronarea artei icoanelor, artă de evlavie personală, o constituie în Rusia, opera marilor creatori, Teofan Grecul, Rubliov și ucenicii săi. Această expoziție organizată de Manolis Cațidakis, conservator al Muzeului Bizantin din Atena și prezentată de Vassiliu cu mult gust prezintă un deosebit interes. Nu avem aici tot ceea ce am dori să vedem, însă tot ceea ce ni se arată este ales, minunat, plin de însemnătate.

Universalismul artei bizantine apare în izvoarele sale la confluența vechilor culturi și a formelor noi de credință. Față de arta romană vedem că se desfașoară paralel, înglobând și interpretând modele grecești, latine, domeniul ornamental, decorația florală și repertoriul animal, larg împrumutat din observația și imaginația orientală. Totuși se pare că arta bizantină se distinge imediat în mod izbitor pentru că ea e legată de un concept al măreției. Aceasta rezultă dintr-un întreg proces de forme și ritmuri și e atât de inerent operei create că el există în afară de orice dimensiune, tot atât de prezent, obsedant, de neînălțurat, într-un email, într-un fildeș minuscul, ca și în uriașele chipuri izolate din fundul bolților de aur. În acest chip, expoziția de la Atena ia o amploare care depășește aparența sa. Motivele din țesături, mătase brocard din ornamentație, flori stilizate, animale, embleme, chipuri cu diademă, sînt deosebit de reliefate.

Secția cea mai bogată a expoziției de la Atena descoperă resursele infinite ale sculpturii bizantine, obiectele de fildeș. Aici artiștii bizantini și-au arătat virtuozitatea lor știind să trazeze scenele cele mai complicate. Modul cum au grupat personajele, cum le-au integrat în decor, cum au salvat unitatea scenei, cum au combinat suprafața și profunzimea, arată meștesugul unui fel de juxtapunere a formelor pe două planuri. Personajele a căror densitate e foarte ușor conturată, sînt lucrate cu rafinament. Plăcile de metal, aurăria, emailurile în care sînt încrustate pietre prețioase, aduc o bogăție de necrezut de lumină, asupra culorilor profunde pînă la aspecte de polifonie. Artistul bizantin e atent față de formele simple și materialele nobile. Nîmic mai frumos în altare, între scînteierile mozaicurilor — decît utilizarea marmorei șlefuite, încrustate, ca o supremă eleganță.

Manuscrisele au fost cel de-al 3-lea mijloc, prin care arta bizantină s-a răspândit în întreaga Europă. Ele sînt mîndria tuturor bibliotecilor. Multe din ele sînt expuse la Atena și-ți permit să urmărești întregul parcurs al gândirii bizantine, cu constante întoarceri la sursele antice. O formă ingenioasă e aceea a sulurilor, în care rugăciunile alternează și imaginile, cu miniaturile. *Icoanele*, sînt forma cea mai caracteristică a artei bizantine care corespunde momentului tîrziu, cînd această artă se definește, se precizează în linia religioasă ortodoxă, pe atunci amenințată.

Contribuția cea mai mare e adusă în acest sector de muzeele Greciei. Muntele Atos, cu toată asprimea rînduieilor sale, mînăstirile din Patmos, Mitilene, Salonic, au împrumutat opere

rare, dintre care multe nu au fost niciodată expuse sau descrise. Minăstirile iugoslave de asemeni au adus o utilă contribuție în special Ohrida. Cele mai frumoase mozaicuri bizantine provin din secolele al V—XIII-lea, obiectele sculptate în fildeș, emailurile din secolele al X—XII-lea. Miniatura a cunoscut apogeul său în secolele al XI—XIII-lea. Icoanele cele mai vechi sînt deteriorate, aparținînd secolului al XIV-lea. Există cîteva din cele mai vechi în muntele Sinai, însă de inspirație periferică.

Imaginea a devenit ea însăși un obiect sacru. Un sinod ecumenic a proclamat aceasta și ea s-a supus unor reguli strînse de compoziție. Chipul ocupă aproape întreaga suprafață, culorile au o semnificație rituală. Nu trebuie să credem totuși că această regulamentare riguroasă se traduce prin uniformitate și ceva sec. Aceste teme formulate în limitele strînse ale canonului, invită artistul să exprime credința sa interioară.

Dl. Cațidakis ne-a arătat variațiile de intensitate și de emoție fundamentale, care pot fi prezentate în opere diverse, tratînd același subiect.

LECTOR

